

SOTSIAALTÖÖ

**Kurjategijate tõlgendused
vägivallast**

**Perevägivalla raskesti
tabatav olemus**

**Töötukassa uued
võimalused**

**Väärkohtlemise ennetamine
hoolekandeesutustes**

3

2011

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4
Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskuses, Hiiu 42;
Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

14. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa,
Riho Rahuoja, Koidu Saame, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga ja Liana Rumvolt

Kujundus ja trükk: Ecoprint

Väljaandja:

TAI koolitus- ja teabekeskus, Hiiu 42 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Tiraaž: 1000 eksemplari

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 3/2011

Toimetuse veerg

Judit Strömpl 2

Uudised

Uudised ja pressiteated 3

ESTA uudised 5

Sotsiaalpoliitika

Tööd otsivad inimesi on vähem, kuid nad vajavad rohkem abi

Pille Liimal 6

Pikaajalise hoolduse juhtumiuuring
OECD raportis

Sirlis Sõmer-Kull 10

Omavalitsuste ühistgevusest
sotsiaaltranspordi korraldamisel

Jaan Lõõnik 13

Alaealiste komisjonid – pilk minevikku
ja uued sihid tulevikuks

Helen Kereme 16

Info

Tervislikke eluviise toetati rahasüstiga

Ingrid Mangulson, Triinu Täht 20

Uus ühing aitab eestkostet korraldada

Agu Eichenbaum, Elina Madal 22

Probleem

Perevägivalda tõlgendused praktikutelt

Kadri Soo, Judit Strömpl 23

Perevägivalda äratundmise juhis

kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajale

Merle Linno 28

Eelretsenseeritud artikkel

Vägivaldse käitumise kujunemine
vägivallakuriteo toime pannud isikutel:

kurjategijate tõlgendused vägivallast

Airi Mitendorf 33

Sotsiaaltöö meetodid

Korduvkuritegevuse riskide hindamise
meetodid

Piret Liba 43

Õigus

Väärkohtlemise ennetamine
hoolekandeesutustes

Igor Aljošin 47

Sotsiaaltöö haridus

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika
õppimise võimalused TLÜ Rakvere

Kolledžis

Marje Lapanen 52

Sotsiaaltöö eriala Lääne-Viru

Rakenduskõrgkoolis

Meeli Männamäe 54

Eesti 20

Kümme aastat sotsiaaltööd haiglas

Heli Vahter 55

Meenutusi sotsiaalvaldkonna arengust

Eestis aastatel 1976–2000. Aastad ja

inimesed (2) Eha Leppik 57

Kogemus

Projekt „Uus algus” – kunstiteraapia
kinnipeetavatele

Marika Käggo 60

Kokkuvõte

Inglise ja vene keeles 62

Kirjandus 64

Täna, kui ma seda veeruartiklit kirjutan, on 1. juuni – rahvusvaheline lastekaitse päev. Eestimaale on saabunud suvi ja suur soov on kirjutada selle ajakirjanumbri saateks midagi ilusat ja sooja. Midagi sellist, mis aitaks lõõgastuda ja ennast puhkuselainele viia. Tahaks, et see ajakirjanumber pakuks Sulle mõnusat lugemist, tekitaks rahulolu ja viiks Sind headele mõtetele: tööd on tehtud tublisti, asjad liiguvad õiges suunas, võib rahulikult puhata, sest süsteem töötab, abivajajad on abi saanud, probleemid said lahendatud, lapsed kasvavad turvalistes kodudes, pered on terved, eakate eest hoolitsetakse vastavalt nende vajadustele, mitte KOVI rahakotti ja olemasolevaid teenuseid arvestades. Tahaks, et oleks rohkem põhjust kirjutada arenenud laste ja perede heaolu süsteemist, mitte niivõrd kaitsest, sest siis oleks selge, et keskendutakse ennetusele ja tegeldakse riskifaktoritega, mitte riskilaste ja riskiperedega, kes nende riskitegurite mõjul teevad. Tahaks, et meil oleks põhjust kirjutada erialajakirjas sellest, et riik võtab rohkem vastutust laste heaolu eest, mitte ei delegeeri kogu vastutust KOVIDele, peredele, naabritele ja lastele endile. Usun, et kui oleks tõhus ja toimiv laste heaolu ja kaitse süsteem, kui oleks teada, et raskustesse sattunud perede ja laste eest hoolitsetakse ja nende probleemid lahenevad, oleksid ka naabrid ja juhuslikud möödujad tähelepanelikumad. Meil on liberaalne perepoliitika ja lastekaitse. Kui aga võrrelda meid traditsiooniliselt liberaalsete riikidega, kes on Eestile eeskujuks (Suurbritannia ja USA), siis lastekaitse ja lastehoolekanne on nendes riikides vägagi sotsiaalne. Kusil ei suhtuta laste ja perede probleemidesse sellise ükskõiksusega nagu meil. Isegi konservatiivne koalitsioonipartner meenutab traditsioonilisi pereväärtusi vaid siis, kui jutt on homoabielludest. Uues perekonnaseaduses meenutab perekond pigem äriühingut. Kus on seal traditsioonilised pereväärtused? Pole ime, et noored enam ei abiellu. Ja miks nad peaksid, seadused seda kuidagi ei toeta. Nii pole ka ime, et üksi jäetud peredes nohob vägivald ja üksi jäetud lapsed on agressiivsed.

Lõpuks tahaksin, et oleks rohkem põhjust kirjutada Eesti sotsiaaltöö professionaalsusest ja et spetsialistid ei laseks end ära kasutada kahtlastes meediamängudes. Ma ei saa reageerimata jätta täna – lastekaitsepäeval – Postimehes ilmunud sotsiaaltöö magistri Ele Mälki artiklile Kaagvere Erikoolist, mis on hea näide moraalse paanika tekitamisest meedias. Eelmisel nädalal laineid löönud nn Mowgli-lastest lugu pani avalikkuse haletsema ja küsima, kus on riik, kes neid lapsi kaitsma pidi. Nüüd siis on vastukaaluks demoniseeritud ohtlik noor, kelle negatiivse kuvandamisega sai kolleeg hakkama. Kahju, et autor ei seostanud neid fakte omavahel: Mowgli-lastest kasvavadi ohtlikud noored. Siis vähemalt oleks mingigi sõnum ühiskonnale, et probleemidega tuleb tegelda õigel ajal. Praegu jääb artiklis kõlama süüdistus erikoolile tervikuna ja õpilaste karistamise nõue.

Kahjuks pole meil veel võimalik end lödvaks lasta. Probleeme on palju ja nendest tuleb olla teadlik. Loodetavasti ilusad suveilmad aitavad juunikuu numbri artiklites esitatud probleemide üle järele mõelda, et üheskoos arendada Eesti heaolusüsteemi.

Judit Strömpl

Esimene poolaasta Võrumaa sotsiaalvaldkonna töös

Lõuna-Eesti Haigla ja Tartu Tervishoiu Kõrgkooli pikaajaliste läbirääkimiste tulemusena alustas veebruaris Võrus tööd õpperühm hooldustöötaja õppekava alusel. See tähendab kohalikele hooldustöötajatele tunduvalt paremaid võimalusi kahe aastaga kutsehariduse omandamiseks.

Aprillis korraldas maakonna tervise-nõukogu järjekordse tervisemessi. Oli võimalik kuulata loenguid, lasta määrata tervisenäitajaid ja tutvuda tervislike toiduainete, loodustoodete, tervise- ja spordikaupade ning terviseteenustega. Esmakordselt kuulutati välja Võrumaa Tervisehaldja, Tervisetee ja Tervisetera laureaadid.

Aktiivselt jätkab tegutsemist omastehooldajate tugirühm, kelle liikmed on astunud ka vastloodud MTÜ Eesti Omastehooldus liikmeks. Lisaks igakuulistele infopäevadele on tugirühma liikmed osalenud ka koolitustel, kohtunud Tapal teiste omastehooldajatega üle Eesti ja vahetanud kogemusi lähima tugirühmaga Sangastest.

Maikus külastas meid Aluksne sotsiaaltöötajate esindus, kes olid huvitatud projektialasest koostööst. Nende huvi on suunatud probleemsete laste perede toetamisele ja puuetega inimeste päevakeskuse loomisele. Samuti ollakse huvitatud erialaste kogemuste vahetamisest sotsiaalvaldkonnas töötavate inimestega. Viimast teemat arendame juba juuniku alguses kolleegidega Jõgevamaalt, kes teevad sügisest külaskäigust ajendatult meile vastuvisiidi.

Marianne Hermann

Võrumaa OL sotsiaaltöö peaspetsialist

60 abivahenditehniku täienduskoolitusel osalejat lõpetas kursuse

Abivahenditehniku 280-tunnises täienduskoolituses osalejad said 12. mail kätte Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli tunnistuse. Lõputööde kaitsmine andis hea ülevaate abivahenditega tegelevate inimeste tööst ja nende huvidest. Lõputööde hulgas oli ülevaateid eri teemadel ja projektide kirjeldusi, koostati infovoldikuid ning korrastati oma organisatsiooni kodulehekülge. Kõik tööd olid huvitavad, omanäolised ning ennekõike praktilise väärtusega. Siinkohal mõned näited tehtud

töödest: Ida-Virumaal viidi läbi küsitlus, mille kaudu sooviti teada saada, kuivõrd kliendid on rahul maakonna abivahendifirmadega; ühes töös uuriti Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskuse töö eesmärke ning võimalikke suundi tulevikus; kaks koolitatavat uurisid, milline on Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskuse klientide vajadus ortoosi järele; väga innovaatiline oli korrigeerivate sukkpükste ning retuuside idee arendus; kursuse lõputööna valmis voldik „Seismine / seisulaua kasutamine – kellele ja miks”. Täpsemat informatsiooni saab Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli kutseõppe osakonnast. Koolitust rahastati Euroopa Sotsiaalfondi raamprogrammist „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013”.

Piret Tamme, Tallinna Tervishoiu Kõrgkool

Seeniorikool Rakveres

Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö õppetool algatas 2010/11. õppeaastal loengusarja „Seenioride seminarid”. Projekti toetas hasartmängumaksu nõukogu. Eesmärk oli pakkuda vaimuteritamist, mõtlemisainet, kaasaraäkimisvõimalust elutarkadele õppijatele ja meie lektoritele nimetatud sihtgrupiga töötamise võimalust.

Seeniorikoolile eelnes ajurünnak eakate ühingu esindajatega soovitatavate teemade leidmiseks. Mais 2010 toimus sissejuhataav loeng teemal „Pärimisõigus ja perekonnaseadus”, lektor Diana Tandru. Seminarid jätkusid alates 15. septembrist, kord kuus. Kujunes kolm osamoodulit: majandus on huvitav!, maailm internetis, psühholoogia ja suhtlemine. Lektoriteks olid kooli õppejõud Kaja Altermann, Nelly Randver, Airi Mitendorf, Reino Veielainen, Merje Vaide ja Vinni valla valitsuse sotsiaalnõunik Mirjam Selli. Oodatud olid õppijad 55+, seeniorikooli lõpetajad said tunnistuse. Tagasisidest selgus, et seeniorikoolis osalejatele pakkus kõige rohkem huvi elukriiside, konfliktijuhtimise ja lepitamise teema, õpitud suhtlemismeetodeid prooviti ka kodus kasutada. Veendusime oma loengusarjas, et igas eas inimesi on võimalik ja vajalik innustada õppima.

Meeli Männamäe

Lääne-Viru Rakenduskõrgkool

Erihoolekandeteenuse osutajad pidasid Karulas mõttetalguid

Eesti erihoolekandeteenuste osutajad kogunesid 25. mail AS Hoolekandeteenused eestvõttel Viljandi lähisteles Karula Kodusse. Mõttetalgutel osales 39 inimest 20-st erihoolekandeteenuseid osutavast asutusest. Esimene omalaadne üritus keskendus kontaktide loomisele, ühiste probleemide arutelule ning edasise koostöö kavandamisele. Mõttetalgutel osalenud pidasid väga oluliseks koostöövõrgustiku loomist, mis võimaldaks erihoolekandeteenuste osutajatel omavahel suhelda, jagada kogemusi ning ühiselt panustada valdkonna arengusse. Kohaletulnud püstitasid mõttetalgutel mitmeid lahendamist vajavaid küsimusi: kuidas tagada teenuste kvaliteeti, parandada klientide tööhõivet, tõsta valdkonna töötajate professionaalsust, tagada õendusabi erihoolekandes jmt. Nendel teemadel toimus töögruppides elav arutelu ning pandi kirja ühised seisukohad. AS Hoolekandeteenused eestvedamisel on plaanis avada sügisel foorum, kus jätkatakse arutelusid mõttetalgutel tõstatatud teemadel. Lisaks hakatakse foorumi kaudu vahetama erialast oskusteavet ja uudiseid. Üheks mõttetalgutel väljapakutud koostöövõimaluseks, mida saab kohe rakendada, on erihoolekandeteenuste osutajate vastastikused tööpraktikad ja külaskäigud.

Kadri Lehenurm

AS Hoolekandeteenused infojuht

Enesehoolduse jõustamismudel ja käsiraamat eakatele

Tallinna Pedagoogilise Seminari ja Helsingi Diakoonia Rakenduskõrgkooli projekti „Sotsiaalselt mittekaasatud venekeelsete eakate jõustamine Eestis ja Soomes” (EMEL) töö tulemusena valmis enesehoolduse jõustamismudel, mille abil saab toetada eaka iseseisvust ja elujõudu ning suurendada nende ühiskonda kaasatust koostöös eaka lähedaste, sotsiaal- ja tervishoiusüsteemi ning teiste osapooltega. Mudeli põhiprintsiibiks on inimese individuaalsuse rõhutamine, kuid samas ka tema argitoimingute vastu huvi tundmine

ja teenuste kohta informatsiooni jagamine lugu- pidaval ja arusaadaval moel nii, et eakal tekiks usaldus ja huvi. Jõustamise eesmärgiks on leida viisid, mis kergendavad vananemisega seotud probleemide lahendamist, toetavad eaka jõu- rusid ning suurendavad iseseisvat toimetulekut. Sisend mudeli koostamiseks saadi 2009.–2010. aastal läbi viidud eakate, hooldustöötajate ja omaste küsitlustest fookusgruppides ja grupifoorumitel. 11. mail 2011 esitleti projektis osalenud eakatele ja koostööpartneritele Tallinnas mudelit tutvustavat käsiraamatut „Eaka toeks”, mida levitatakse paberkanjal eakate keskustes, poliikliinikutes ja mujal. Hooldustöötajate tarbeks koostati juhendmaterjal „Eaka heaks”, milles on käsitletud eakate heaolu ja toimetuleku toetamist hooldustöös. Käsiraamat on saadaval ka projekti kodulehel www.emelproject.eu nii eesti kui ka vene keeles. Projekti rahastas osaliselt Euroopa Liidu Kesk-Läänemere Interreg IV A programm 2007–2013.

Maiu Kauber, *Tallinna Pedagoogiline Seminar*

Anne Ehasalu, *Tallinna Tervishoiu Kõrgkool*

Nõustamine elutreeningu meetodil

Eesti Patsientide Esindusühingu juurde on loodud nõustamisliin **VISIOFON**, mis pakub psühholoogilist abi **elutreeningu** (*life-coaching*) meetodil. Elutreeningu puhul kasutatakse neurolingvistilise programmeerimise võtteid, mis suurendavad inimese motivatsiooni, aktiveerivad taju- ja mõtlemisprotsesse, kaasates tema süvateadvust. Sellega suunatakse teda nägema probleeme ja situatsioone teise nurga alt, vajadusel aidatakse ümber hinnata prioriteete, muuta hoiakuid, leida uusi eesmärke ning kujundada tegevuskava oma eesmärkide saavutamiseks. Telefonil **15335** vastavad kõnedele professionaalsed elutreenid iga päev kell 15–21. Üks treeningusessioon kestab orienteeruvalt 20 minutit. VISIOFONi teenus on tasuline (kõneminuti hind 64 senti + operaatoritasu), tulu suunatakse heategevusse. Täpsem info www.visiofon.ee.

Riina Riisalo, *MTÜ Visiofon*

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuu-
lub 1. juuni seisuga 338 üksikisikut ja kaks
liikmesorganisatsiooni – Eesti Sotsiaalasutuste
Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu
Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon.

ESTA uudised:

■ **19. aprillil** toimus Narvas ESTA Ida-Eesti
piirkonna teemapäev vaesuse ja tõrjutuse
teemal. Teemapäeva eesmärk oli tutvustada
võimalusi töötute ja alla toimetulekupiiri
elavate isikute abistamiseks. Ida-Virumaa
Toidupangast ja töötute aktiveerimisest
Jõhvis rääkis MTÜ Ida-Virumaa Puuetega
Inimeste Koja tegevjuht ja MTÜ Virumaa
Nõustamis- ja Aktiveerimiskeskuse juha-
taja Kaia Kaldvee. Töötukassa võimalustest
Narva näitel tegi ettekande Jelena Kuzmina
Töötukassa Ida-Virumaa osakonna Narva
büroost. Kohaliku omavalitsuse võimalus-
test töötute ja alla toimetulekupiiri elavate
isikute abistamisel rääkis Narva abilinnapea
Aleksander Ljudvig. Projekti „Noored ette-
võtlikud naised töökohtade loojaks” tutvustas
projekti esindaja Sirje Vällmann. Osalejatele
tutvustati ka Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni.
Soovijatele viidi läbi õppekäigud Narva
sotsiaaliasutustesse: sotsiaalhoolekande
keskusesse, laste varjupaika ja kodutute
õomajja.

■ **25. mail** toimus Astangu
Kutserehabilitatsiooni Keskuses ESTA
puuetega inimeste hoolekande sektsiooni
esimene kohtumine. Osa võttis 12 inimest.
Leelo Ainsoo tutvustas Astangu Keskust
ja rehabilitatsiooniteenuseid ning Margery
Roosimaa toetavaid rehabilitatsioonipro-
gramme. Tiina Kalevik tutvustas Puudealase
Teabe- ja Abivahendite Keskuse töid-tegemisi
ja võimalusi. Toimus elav arutelu päevakohas-
tel teemadel, nagu näiteks sotsiaalprobleemide
kajastamine meedias, koostöö töötukassaga ja
tugivõrgustikega, rehabilitatsiooniteenuse ja
eelhindamise uued arengusuunad, tugiisiku-
teenused. Väga huvitavalt tutvustas oma tööd
Anu Jänes Kaitsevæe Peastaabist. Suur tänu

Astangu rahvale tore ja südamliku vastuvõ-
tu ja innustava suhtumise eest!

6.–7. juulil korraldab ESTA sotsiaalala töö-
tajate meediakoolituse Kopra Turismitalus
Viljandimaal. Meediakoolitusel käsitletak-
se sotsiaaltöö kuvandi loomist, õpetatakse
avalikku esinemist ja suhtlemist meediaga.
6. juulil viib koolituse läbi Märt Treier
OÜst Treier Konsultatsioonid, koolituse
teema on „**Mida me endast räägime
ja keda meis nähakse?**”. 7. juulil viib
koolituse läbi Tallinna Ülikooli kommuni-
katsiooni instituudi lepinguline õppejõud
Mihhail Kremez, koolituse teema on
„**Suhtlemine meediaga: Eesti meedia ja
suhtekorralduse spetsiifika ning prakti-
lisi soovitusi**”.

■ **2.–3. novembril** korraldab ESTA Eesti
Rahvusraamatukogus sotsiaaltöö aasta-
konverentsi. Konverentsi põhiteema on
vabatahtlikkus sotsiaaltöös. Vahendatakse
sotsiaaltöö häid praktikaid ja otsitakse
lahendusi sotsiaalteadlaste poolt korraldatud
uuringute tulemusena selgunud sotsiaalse-
tele probleemidele. Siit pöördumine ajakirja
lugejate poole: kui teate mõnda head näidet
vabatahtlikust sotsiaaltööst, millest võiks
konverentsil rääkida, palun andke sellest teada
ESTA tegevjuhile e-posti aadressil
jaanika.luus@hotmail.com.

ESTA ootab liituma sotsiaalvaldkonna
töötajaid, kes on huvitatud oma kutsealas-
te teadmiste täiendamiseks. ESTA hoiab
praktikute kutseprestiizi ja esindab sot-
siaaltöö praktikuid ühiskondlikul tasandil.
ESTA liikmetel on võimalus osaleda kõigil
organisatsiooni korraldatavatel loengutel,
seminaridel, teemapäevadel jne. Tasulistel
ESTA üritustel saavad liikmed osaleda soo-
dushinnaga.

*Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni tegevusest ja
liikmeks astumise korrast saab üksikasjaliku
ülevaate meie kodulehelt www.eswa.ee.*

Tööd otsivaid inimesi on vähem, kuid nad vajavad rohkem abi

Pille Liimal
Eesti Töötukassa juhatuse liige

Töötukassa abil tööd otsivate inimeste ehk registreeritud töötute arv on vähenenud kolmandiku võrra võrreldes töötuse tippajaga eelmise aasta kevadel. Samal ajal on aga kasvanud pikaajaline töötus (vt joonis 1, lk 7). Seetõttu keskendub Töötukassa 2011. aastal pikaajaliste töötute töölesaamisele, milleks vajame väga ka kohalike omavalitsuste ja sotsiaaltöötajate abi.

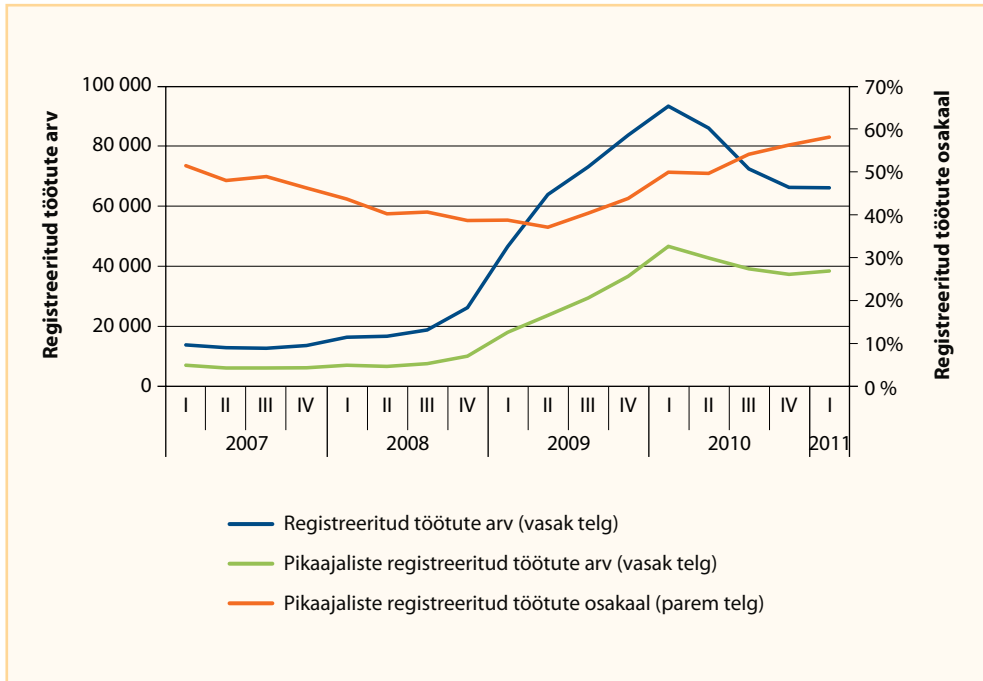
Töötotsijad ootavad töötukassalt, et meil oleks neile pakkuda võimalikult palju vabu töökohti. Tänu tihedale koostööle tööandjatega vahendasime tööturu keerulisele olukorrale vaatamata eelmisel aastal ligi 40 000 töökohta ning tänavu esimeses kvartalis liikus meie kaudu pea 11 000 tööpakkumist. Tööandjate ja töötajate kiiret kokkuviiimist on toetanud infosüsteem, mis viib kokku töötute oskused-kogemused tööandja nõudmistega ning saadab töötutele ööpäevaselt e-kirjaga sobivaid tööpakkumisi. Jaanuaris avati ka **iseteenindusportaal** (<http://iseteenindus.tootukassa.ee>). Uue teenusena toetab töövahendust **tööproov**, mis on töötule hea võimalus pakutavat tööd järele proovida ning tööandjale töötule sobivuses veenduda. Tavaliselt kestab tööproov ühe päeva. Tööproovija võib olla töötuna arvel, saada töötuskindlustushüvitist või töötutoetust ning talle hüvitatakse tööproovil käimise sõidukulud.

Kes otsib, see leiab

Töö leidmise väljavaated on alati suuremad sellel, kes seda otsib. Teada on seegi,

et võimalused tööd leida on parimad töötuse alguses ja kahanevad kiiresti töötaoleku aja pikenedes. Seepärast on väga tähtis, et töötaja jäänud inimesed asuksid kohe aktiivselt uut tööd otsima. Töötukassa saab aidata töötutel täiendada töö otsimiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Meie klienditeenindustes on avatud **karjääriinfotoad**, kuhu igaüks võib sisse astuda, küsida teavet ja nõu töö- ja õppimisvõimaluste, tööle kandideerimise jm kohta või kasutada kohapeal tööd otsimiseks ja tööandjatega suhtlemiseks arvutit. Töötukassa viib pidevalt läbi ka **tööotsingu töötubasid** ja **tööklubisid**, kus töötuid valmistatakse ette tööotsinguks ja kohtumiseks tööandjatega.

Kaugematesse maakohadesse jõuab tööotsijaid toetama töötukassa **mobiilne nõustamine** ehk MOBI (<http://mobi-tootukassamobi.blogspot.com>). MOBI-l räägitakse kohalikest töö- ja ettevõtluse võimalustest, õpitakse töö otsimise oskusi, kohtutakse tööandjate ja kohaliku omavalitsuse esindajatega. Vestlusingis kogutakse enesekindlust ja sünnivad mõtted, mille peale üksi ei tulekski.

Joonis 1. Muutused tööturul aastatel 2007–2011 kvartalite kaupa: registreeritud töötute arv, pikaajaliste töötute arv ja nende osakaal kõigist töötutest.

Allikas: Eesti Töötukassa

Erinevad takistused, aga ka võimalused

Põhjused, miks inimesed jäävad pikemaks ajaks tööta, on väga erinevad. Ühtedel puuduvad töölesaamiseks vajalikud teadmised- oskused või on need iganenud, teistel pole tööandja silmis hinnatud töökogemust. Komistuskiviks võib saada seegi, et napib enesekindlust, sotsiaalseid oskusi ja suhteid. Sageli takistab tööleasumist see, et pole kellegi hoolde jätta lapsi või teisi hooldust vajavaid pereliikmeid või puudub transport tööle- sõiduks. Nii ei ole kindlasti olemas ühte ja ainsat võluvitsa, mis kõiki pikaajalisi töötuid tööle aitaks.

Selleks, et tööd otsivad inimesed saaksid töötukassast õigeaegselt just seda abi, mida nad töölesaamiseks vajavad, juurutame ka- hetasandilist klienditeenindust, mis jaguneb **töövahenduseks** ja **juhtumikorralduseks**. Töövahenduse klientideks on töötud, kes vajavad töö leidmiseks eelkõige teadmisi-

oskusi töö otsimiseks, nõustamist, valikute juhendamist, julgustamist ja motiveerimist. Tööotsingute käigus võib selguda, et nende töölesaamine eeldab erialaste teadmiste- oskuste või kogemuste omandamiseks koo- litust või tööpraktikat või muud abi, mille pakkumist saab hõlpsasti korraldada tööva- henduskonsultant.

Juhtumikorralduse klientideks on need töö- tud, kellel on väga madal enesekindlus või vähesed sotsiaalsed oskused töö leidmiseks või suured sotsiaalsed erivajadused või muud takistused töölesaamisel. Nad vajavad tööle rakendumiseks ulatuslikku ja mitmekülget abi ning paindlikku lähenemist. Sageli on juhtumikorraldajal vaja pakkuda täienda- vaid teenuseid oma klientidele töölesaamist takistavate probleemide lahendamiseks ning teha koostööd kohaliku omavalitsuse, teiste valdkondade spetsialistide või organisatsioonidega.

Töötukassal on praegu mitmeid võimalusi, alates koolitusest-praktikast kuni sõltuvusnõustamiseni, et aidata kõrvaldada töölesaamisel esinevaid takistusi.

Kuna eelmisel aastal oli kõige põletavam probleem töökohtade nappus, keskendusi-me tegevustele, mis soodustavad töökohtade loomist ning nende täitmist. Ligi 11 000 palgatoetusega tööle saanud inimest ning 680 töötukassa toetusel alustanud ettevõtjat on rõõmustav tulemus. Lisaks aitasime töökohti täita, pakkudes töötutele töölesaamiseks vajalikku koolitust ja tööpraktikat. Seejuures sai koolituse lõpetanutest tööle üle kolmandiku, praktikantidest rohkem kui pooled.

Tänavu on prioriteediks töölesaamiseks vajalike oskuste ja teadmiste andmine täiend- ja ümberõppe või tööpraktikaga. Koolitust on võimalik pakkuda ligikaudu 20 000 töötule, mis on üle kahe korra rohkem kui eelmisel aastal. Koolituse saamise võimalusi suurendab seegi, et koolituskaarti on võimalik kasutada ka uue ameti õppimiseks – seni oli see mõeldud üksnes täiendõppeks.

Koostöö kohalike omavalitsustega

Lisaks igapäevasele infovahetusele ja koostööle kohalike omavalitsustega oleme sellel

aastal seadnud eesmärgiks ühiselt lahendada konkreetsete töötute probleeme. Täna on töötukassa igas maakonnas leidnud ühe või kaks kohalikku omavalitsust, kellega koos oleme välja selgitanud seal elavate pikaajaliste töötute töölesaamist takistavad probleemid ning koostanud ühise tegevuskava nende inimeste töövalmiduse ja toimetuleku suurendamiseks.

Töötukassa saab omalt poolt rahastada tööharjutust ja nõustamisteenuseid (psühholoogiline nõustamine, võlanõustamine, sõltuvusnõustamine), korraldada tööotsingu töötubasid või läbi viia tööklubi, aidata leida vabatahtliku töö võimalusi. Näiteks aitavad pilootprojektis osalevad kohalikud omavalitsused leida töötutega tegelemiseks ruume, korraldavad aktiveerivaid tegevusi ja sotsiaal-nõustamist, aitavad leida töötutele kohalike tööandjate juures praktikakohti jne.

Loodame, et saame pilootprojektist kogemusi, mis aitavad pikemas perspektiivis planeerida töötukassa ja kohaliku omavalitsuse ühiseid tegevusi töötajate tööleaitamisel ning innustavad ka kõiki teisi kohalikke omavalitsusi töötute toimetulekut ja töövalmidust toetama ning neile tööd, või kui see pole kohe võimalik, muud võimete kohast rakendust leidma.

Töötukassa Pärnumaa osakonna üheks koostööpartneriks on Tõstamaa vald, kus on praegu kokku 50 töötut. Pilootprojekti raames on töötukassal ja vallal kavas individuaalset abi pakkuda kuni 15 töötule, kes kaotasid masu ajal töö ja on nüüdseks juba pikemat aega tööta olnud.

Tõstamaa abivallavanem Anu Peterson:

„Nagu paljudes maakohtades, on meilgi probleemiks see, et läheduses pole tööd pakkuda. Tõstamaal tööandjaid isegi on, kuid nad ei vaja töötajaid juurde. Koostöös töötukassaga tõstame valla töötute motivatsiooni, õpetame tööle kandideerimist ja taastame tööharjumust. Niimoodi valmistame inimesi ette uueks tööeluks. Näitame võimalusi ja aitame üles leida sisemist soovi tegutsemiseks. Juba käivad ka läbirääkimised tööandjatega.

Plaanis on ekskursioonid vähemalt kahe tööandja juurde. Ühe tööandjaga arutame võimalust, et ta muudaks oma tööaegu nii, et töötamise aeg sobiks ühistranspordi graafikuga. Loodame, et kui saame esimesed 15 töötut „reele“ aidatud, siis on järgmistega juba kergem.“

Mis muutub töötsijate jaoks alates 1. maist

Alates 1. maist on uutel töötsijatel ja tööturuteenustel osalejatel võimalik töötukassaga suhelda ja oma tööotsingutest teada anda iseteenindusportaali kaudu. Sõltumata töötukassaga suhtlemise viisist, on kõik töötud kohustatud aktiivselt tööd otsima, osalema töölesaamiseks vajalikes tööturuteenustes ja olema valmis tööle asuma. Korduvalt ja mõjuva põhjuseta aktiivsusnõuete rikkujad kaotavad edaspidi kolmeks kuuks õiguse ennast töötukassasse uuesti töötuna arvele võtta.

1. maist jõustuvad seadusemuudatused lubavad töötukassal äsja töö kaotanud inimesega kokku leppida, et tööotsingute esimesel kolmel kuul suhtleb ta oma konsultandiga iseteenindusportaali (ITP) kaudu või telefoni teel. Kolme kuud hakatakse arvestama alates individuaalse tööotsimiskava koostamisest, mis üldjuhul toimub töötute teisel kohtumisel oma konsultandiga.

Isiklikult vastuvõtule tulemise asemel võivad töötukassaga ITP kaudu või telefoni teel ühendust pidada need uued töötud, kel töötukassa hinnangul on võimalus leida kiiresti töö ja kellele piisab tööpakkumiste vahendamisest. Samuti töötud, kes ei saa tulla vastuvõtule, kuna nad on koolitusel või tööpraktikal või osalevad muus töölesaamiseks vajalikus teenuses. ITP kasutamine eeldab, et töötute oskab kasutada arvutit, interneti ja ID-kaarti.

Kui töötul on lubatud konsultandiga suhelda ITP kaudu, avaneb talle seal tööotsingupäevik, mida ta peab täitma ja kokkulepitud ajal oma konsultandile saatma.

1. maist kaovad ooteperioodid töötushüvitise saamiseks juhul, kui inimene jääb 12 kuu jooksul uuesti töötuks ja tal on õigus töötuskindlustushüvitise või töötutoetuse maksmise jätkamisele. Kui praegu arvestatakse hüvitise taotlejale hüvitist alates 8. päevast avalduse esitamisest, siis nüüd hakatakse vahepeal töötanud hüvitise taotlejale hüvitist arvestama avalduse esitamise päevast eeldusel, et ta on end selleks ajaks ka töötuna arvele võtnud. Muudatuse eesmärk on soodustada ka lühiajalise töö vastuvõtmist.

1. mai seadusemuudatused karmistavad reegleid nende töötute suhtes, kes ei otsi tööd, jätavad mõjuva põhjuseta töötukassasse vastuvõtule tulemata, keelduvad korduvalt sobivast tööst või osalemast tööturuteenustes. Enam ei võeta enne 90 päeva möödumist viimasest töötuna arveloleku lõpetamisest uuesti töötuna arvele inimest, kelle töötuna arvelolek lõppes viimase 12 kuu jooksul kaks korda järjest ühel järgmistest põhjustest:

- ei tulnud mõjuva põhjuseta vastuvõtule vähemalt kord 30 päeva jooksul,
- ei tulnud kolmandat korda mõjuva põhjuseta vastuvõtule,
- keeldus individuaalse tööotsimiskava kinnitamisest,
- keeldus kolmandat korda mõjuva põhjuseta individuaalse tööotsimiskava täitmisest,
- keeldus kolmandat korda mõjuva põhjuseta sobivast tööst.

Arvesse lähevad need rikkumiste tõttu töötuna arveloleku lõpetamise juhtumid, mis leiavad aset pärast seaduse jõustumist ehk 2011. aasta 1. maid. Muudatuse eesmärgiks on õiguste ja kohustuste parem tasakaal: töötul on õigus töötukassa abile, kui ta otsib tööd ja on valmis tööle asuma.

Pikaajalise hoolduse juhtumiuuring OECD raportis

Sirlis Sõmer-Kull
*Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna
juhataja*

OECD raport¹ on viimaste aastate kõige põhjalikum ja mahukam Eesti riigivalitsemise kohta koostatud analüüs, milles hinnatakse Eesti riigivalitsemise toimivust tervikuna. Analüüsitakse nii riigi keskvalitsuse toimivust kui ka kohaliku omavalitsuse avalike teenuste osutamise kvaliteedi tõstmiseks vajalikke tegevusi, nende korraldust ja võimalikke muudatusi. Raporti ühes osas analüüsitakse eakate hoolekande korraldust juhtumiuuringuna. Käesolev artikkel on lühikokkuvõtte pikaajalise hoolduse juhtumiuuringust, milles OECD toob välja nii süsteemi probleeme kui ka soovitusi selle parendamiseks. Analüüsis käsitletakse pikaajalise hoolduse puhul tervishoidu (sh perearstid, hooldusravi, õendushooldus) ja hoolekande valdkonda koos.

Pikaajalise hoolduse tähtsusest ja selle kitsaskohtadest

Eesti on, nagu teisedki Euroopa maad, vananeva rahvastikuga riik. Paraku on Eesti eakal elanikkonnal rohkem kroonilisi ja pikaajalisi terviseprobleeme, kui eakaaslastel Euroopa kõrgema elustandardiga riikides. Terviseprobleemid aga mõjutavad inimeste hooldusvajadust, suurendades nõudlust hoolekandeteenuste järele.

Eesti kulutused SKP-st tervishoiule ja hoolekandele on Euroopa Liidu väiksemad. Samas ei ole OECD hinnangul hoolduse madal kvaliteet tingitud ainult rahapuudusest. Praegune killustatud süsteem, kus tervishoid ja hoolekanne toimivad pigem eraldi ning omavalitsustele on iseloomulik kehv koostöö, sisaldab endas varjatud ressursse, mida oleks mõistlik sihipäraselt ja efektiivselt kasutada.

Kuigi abivajadus on suur, on teenuste valik ja kättesaadavus omavalitsuseti väga erinev, alates omavalitsustest, kes maksavad oma inimestele ainult hooldajatoetust, kuni omavalitsuseni, kes suudavad pakkuda 5–6 liiki hooldusteenust (tabel 1, lk 11). Olulise aspektina toob OECD välja, et teenuste valik ja kvaliteet ei sõltu ainult kohalike omavalitsuste finantsidest, vaid ka kohalike omavalitsuste administratiivsest, organisatsioonilisest ja professionaalsest suutlikkusest, mis on tihti nõrk.

Oluliseks küsimuseks pikaajalise hoolduse puhul on tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi rahastamise ja teenuste korralduse lahusus. Süsteemide vähene sidusus avaldab mõju eelkõige aktiivravile, kus abita inimeste korduvhospitalseerimine põhjustab ebamõistlikke kulusid ja nii tööjõu kui raha ebaotstarbekat kasutamist.

Analüüsi üks märkimisväärseid aspekte on see, et pikaajalise hoolduse süsteem Eestis on „teenusejuhitud”, mitte inimese juhitud. Teenusejuhitud süsteemi puhul püstitatakse küsi-

¹ „ESTONIA towards single government approach” (2011) OECD.

Tabel 1. Erinevused harjumispäras keskkonnas elamist toetavate sotsiaalteenuste pakkumises kohalike omavalitsuste lõikes.

Teenus või toetus	KOV arv	%
Hooldaja määramine	225	99
Koduteenus	169	74,4
Eluasemetenus	167	73,6
Perekonnas hooldamine	128	56,4
Tugiisiku või -pere teenus	58	25,6
Isikliku abistaja teenus	42	18,5

mus, kes saab mida, ja palju sõltub olemasolevatest teenustest, mitte inimese vajadustest. Sisuliselt sobitatakse inimene olemasolevate teenustega, mitte vastupidi.

Teenusejuhitud süsteemi puhul ei liigu raha inimesega kaasa, vaid inimene liigub sinna, kus on rahastatud teenus. Selline rahastamine tekitab olukorra, kus juhul, kui inimene vajab mõnda teenust või tegevust, mida rahastatud teenuse osutaja ei paku, jääb ta kas üldse abita või suunatakse teenusele, mida ta tegelikult ei vaja. Raha paindlik ümbersuunamine ei ole võimalik.

Kuna kohalik omavalitsus on ühelt poolt suurim hoolekandeteenuste osutaja (hooldekodude omanik) ning teisalt hindab isikute vajadusi enda seatud kriteeriumite alusel, siis näeb OECD siin võimalikku huvide konflikti. Omavalitsus võib olla huvitatud pigem oma allasutuse eelarve täitmisest hooldekodu voodikohtade hõivatusel kaudu kui inimese vajadustele vastavate teenuste osutamisest, kui inimene ei vaja näiteks 24-tunnist hooldusteenust hooldekodus.

Teenusejuhitud süsteem olukorras, kus nõuded teenustele on õiguslikult reguleerimata, jätab kliendid ja nende pereliikmed raskesse olukorda. Teenuse osutajad võivad hakata valima kergemaid lahendusi (nt ei soovita osutada teenuseid dementsuse diagnoosi või sõltuvusega kliendile) ja eelistama maksujõulisi kliente, mis viib olukorrani, kus teenust tegelikult vajavad inimesed ei saa neid kasutada.

Hea praktika näited, mis võiksid sobida Eestile

- Euroopa riikidele on omane printsiip, mille järgi institutsionaalse hoolduse asemel eelistatakse toetuse pakkumist inimesele tema harjumuspärasel elukeskkonnas.
- Riigid kasutavad ühtseid ja standardiseeritud hooldusvajaduse hindamise meetodikaid, et oleks tagatud vajaduste ühtne hindamine. Hindamine peaks katma kõiki olulisi eluvaldkondi: nii füüsilist, vaimset, sotsiaalset kui ka majanduslikku toimetulekut.
- Pikaajalise hooldusvajaduse hindamine peaks järgima vähemalt kolme põhimõtet: 1) hindamine peab olema terviklik, katma nt nii tervishoiu kui ka hoolekande valdkonda; 2) toimingud peavad olema inimese jaoks lihtsad ja selged, info teenuse kasutamise võimalustest kättesaadav; 3) hindamisvahendid olgu kergesti täidetavad, mitte ajamahukad ja andma täpse ülevaate teenuste vajadusest ning võimaluse tulemuste hindamiseks.
- Tervise ja sotsiaalvaldkonna teenuste seostatud osutamine hooldusvajadusega inimestele. Mõnede riikide kogemuse järgi soovitatakse viia õendusabi ja hooldusabi pakkumine ühe asutuse alla.
- Juhtumikorralduse meetodi laialdane kasutamine eeldab, et ühel töötajal on terviklik ülevaade inimese teenustevajadusest ning see aitab inimesel liikuda erinevate teenuste vahel.

- Teenusterajapõhimõtte, stesmaltpakutakse inimesele laialdases valikus kogukonnapõhiseid teenuseid ning järgmisel tasandil juba keerukamaid institutsionaalseid teenuseid.
- Pidev teenuste segarahastamise võimaluste otsimine – enamasti on riikidel vähemalt kaks, kolm või isegi neli eri allikat hoolduse ja hooldusravi finantseerimiseks.

Väljakutsed ja soovitused Eestile

Eestis on välja kujunenud üsna selge arusaam, milline peaks olema eakate hoolekanne: inimesel peaks olema võimalik elada iseseisvalt oma koduses keskkonnas nii kaua kui võimalik ning saada tuge eelkõige erisuguste esmatasandi teenuste näol (sh toitlustamine, transport, koduteenus ja kodune hooldusabi). Teenuste osutamine peaks põhinema individuaalsel vajaduste hindamisel. Samas, arvestades praegust olukorda, on selle eesmärgini jõudmine väga suur väljakutse.

OECD rõhutab oma raportis ühtse, tervikliku lähenemise ja sektoritevahelise koostöö tähtsust. Eelkõige peaks toimuma sisuline koostöö riigi, maakondade ja kohalike omavalitsuste vahel, aga ka horisontaalne koostöö kohalike omavalitsuste vahel.

Soovitused:

- 1. Riikliku pikaajalise hoolduse poliitika väljatöötamine.** Poliitika väljatöötamisse peaksid olema kaasatud kõik osapooled: riik, maakond ja kohalik omavalitsus, kliendiorganisatsioonide esindajad, teenuseosutajad jt. Strateegia peaks olema kõigile osapooltele üheselt mõistetav, omaksvõetud ning elluviidav.
- 2. Kliendi vajaduste käsitlemise ühtlustamine ja valdkondadevaheline koostöö.** Sotsiaalsüsteemis on sotsiaaltöötajad ja tervishoiusüsteemis perearstid võtmetähtsusega hooldusvajaduse tuvastamisel ja inimese teenustele suunamisel, nad on n-õ väravavahid. Samuti on nad võtmetöötajad teenuste osutamise koordineerimisel. Valdkondadeüleline teenuste koordineerimine eeldab aga nii tervishoiu kui ka sotsiaalvaldkonna töötajatelt valdkonnaülest suhtumist, ühtlustatud lähenemist kliendile, tema vajadustele ja nende lahendamise viisidele. Töötajate laiapõhjalise kvalifikatsiooni tarvis peaksid olema ka sellist lähenemist toetavad haridusprogrammid.
- 3. Olemasolevate ressursside parem kasutamine.** Rahastamisskeemi puhul peaks raha kindlasti n-õ järgnema inimesele. OECD soovib pikaajalist hooldust rahastada mitmest allikast ehk jagatud rahastamist, nt teenust kasutav isik rahastab majutust ja toitlustamist, kohalik omavalitsus hooldusabi ning koduabi ja riik või haigekassa õendusabi. Oluline on vältida olukorda, kus rahaliselt oleks otstarbekas ja korralduslikult mugav suunata inimest elama institutsiooni, hoides samal ajal kokku kogukonnas elamist toetavate teenuste arendamise pealt.
- 4. Tervikliku ja sidusa vajaduste hindamise meetodika kasutuselevõtt.** Praeguses piiratud ressursside olukorras näeb OECD mõistlikuna keskenduda esmalt vajaduste hindamise ühtsete meetodikate kasutuselevõtule kohalikul tasandil. Alles seejärel soovitatakse tulla tagasi üleriigiliste seadustega reguleeritud teenustele nõuete kehtestamise juurde. Vajaduste hindamine annab kõigepealt ülevaate, millist abi inimesed ja nende pered vajavad ning selge signaali ka nt erasektori teenuseosutajatele selle kohta, milliseid teenuseid oleks vaja arendada. Hindamise tulemused peaksid olema näha üleriigilises statistikas, mis annaks infot nii regiooni kui ka riigi tasandil selle kohta, milliseid teenuseid tuleks osutada ja millistele teenustele edaspidi standardid kehtestada.
- 5. Tõenduspõhise eakate hoolekande juurutamine analüüside ja teadusarenduse kaudu.** Eakate hooldusvaldkonnale tulemusnäitajate määramine ning nende täitmise riiklik hindamine ja vastavalt sellele hooldusvaldkonna poliitika kujundamine.

Kokkuvõtteks

OECD juhtumiuuring toob välja pikaajalise hoolduse probleemid ning kinnitab nii juba töös olevaid arengusuundi kui ka lisab uusi aspekte. Riigi tasandil on oluliste tegevustena töös juhiste väljatöötamine kodus elamist toetavatele teenustele, aga ka võimalike teenuste arendust toetavate finantseerimisskeemide analüüs. Lõpetamisel on analüüs InterRAI hooldusvajaduse hindamise meetodika ühise kasutuselevõtmise võimaluste kohta tervishoiu- ja sotsiaalsektoris.

OECD soovitatud tervikliku, kõiki osapooli hõlmava pikaajalise hoolduse poliitika ja ühise tegevuskava väljatöötamine realiseerub loodetavasti Vabariigi Valitsuse tegevuskavas kavandatud eakate aktiivse vananemise strateegias, mis peaks valmima 2012. aasta lõpuks.

Omavalitsuste ühistegevusest sotsiaaltranspordi korraldamisel

Jaan Lõõnik

projekti „Tööle pääsu takistuste kõrvaldamine ühtse sotsiaaltranspordisüsteemi abil” projektijuht

Aprilli lõpust on Põhja-Eesti 11 omavalitsuse (Ambla, Haljala, Kuusalu, Laekvere, Rakvere, Tapa, Vihula, Vinni, Viru-Nigula ja Väike-Maarja valla ning Rakvere linna) liikumistakistusega elanikel võimalik kasutada sotsiaaltransporditeenust viisil, nagu see on levinud Põhjamaades. Kohalikus omavalitsuses registreeritud klient tellib endale sõiduki, helistades telefonil 733 1455 ning operaator korraldab sobiva sõiduki saabumise tellijale soovitud ajal. Enam ei pea klient sõltuma valla ainsa sõiduki juhi töögraafikust ning taotlema iga kord sõiduvõimalust kohalikust omavalitsusest. See kõik on saanud teoks tänu omavalitsuste paariaastasele pingutusele Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu eestvedamisel ning ESF meetme „Tööle saamist toetavad hoolekandemeetmed” osalisel toetusel.

Eellugu

2007. aastal pöördus Rakvere haigla Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu poole ettepanekuga korraldada kiirabiga haiglasse toodud patsientide kojuvedu juhul, kui see pole ühis- või eratranspordiga võimalik. Vastavalt kujunenud tavale rakendati sellistel puhkudel autojuhtidena omavalitsuste sotsiaaltöötajaid.

Asja lähemalt uurides selgus, et probleemiks ei ole üksnes haiglast koju saamise korraldamine, vaid üldse oli sotsiaaltransport korraldatud omavalitsustes väga erisuguselt ning enamasti tagati see inimesele vaid äärmise vajaduse korral. Omavalitsused transportisid inimesi sõidukiga, mis oli neil parasjagu olemas, sõltumata reisija vajadustest või reisi kulukusest. Üldjuhul transporditi vaid üks klient korraga.

Sageli puudus teenuse osutamise regulatsioon, elanikele polnud tagatud võrdseid tingimusi teenuse kasutamiseks, autojuhi suvepuhkuse ajal transporti ei korraldatud jne. Teiselt poolt hakkas piirkonnas järjest sagedamini juhtuma, et sotsiaalteenuste osutajate kliendid ei pääsenud teenusele. Halva transpordikorralduse tõttu kannatavad aga nii teenuse osutajad, võimalikud kliendid kui ka kohalikud omavalitsused.

Inimesed liikuma

Õigus vabale liikumisele on igapäevase põhiseaduslik õigus ning selle tagamine kohaliku omavalitsuse põhiseaduslik kohustus. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta art 15 kohaselt on puuetega isikutel õigus elada iseseisvalt, sotsiaalselt lõimuda ja võtta osa ühiskonnaelust. Kehtiva sotsiaalhoolekande seaduse § 26 lg 1 p 4 kohaselt korraldab kohalik omavalitsus invatranspordi puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks.

Olles varem tutvunud Soome ja Rootsi sotsiaalteenuste osutamise praktikaga, peeti piirkonna mudelit kavandades õigeks sotsiaaltransporditeenuse kvaliteetse ja efektiivse osutamise huvides mitte piirata teenuse kasutamiseks õigustatud isikute ringi nii kitsaks, kui seadus omavalitsusi selleks otseselt kohustab. Sotsiaaltranspordi kui eriotstarbelise transpordi osutamise efektiivsus ja võimalikult madal omahind saab põhineda vaid võimalikult suurte mahtude tagamise korral, mis tähendab, et mida suurem on reisijakäive, seda odavam tuleb sotsiaaltransporditeenus iga kasutaja jaoks. Arvestades ka seda, et hõreastutusega piirkondades elavatel inimestel on probleeme ühistranspordi kasutamisega ning omavalitsused korraldavad õpilasvedu (nt sõidetakse suure bussiga vaid 1–2 õpilase järele, lõhkudes nii teed kui ka bussi), otsustasid omavalitsused lubada reisisima ka muid liikumistakistusega inimesi. Muidugi kerkis üles küsimus: kes maksab? Lääne-Viru Omavalitsuste Liidul õnnestus saada ESF-ilt rahalist toetust ning selle abil töötati välja koostöös omavalitsustega

nii teenuse osutamise korralduse kui ka finantseerimise regulatsioon. Esimeseks eesmärgiks püstitati tagada elanikele transpordivõimalused kõrgel kvaliteeditasemel ning sõidukite võimalikult efektiivne kasutus. Soovides vältida järsku löökkoormust kohalikele eelarvetele (on ju tegu teatavas mõttes tundmatu kohas vette hüppamisega) otsustati, et iga omavalitsus otsustab ise, keda ja kui suures ulatuses ta sotsiaaltransporditeenuse kasutamisel toetab. Kindlaks määrati vaid see, et ESF projektist toetatavalt reisi-ajatelt – puuetega isikutelt töö ja kodu vahet sõitmiseks ning hooldust vajavatelt isikutelt teenusele pääsemiseks, et võimaldada hoolduskoormusega pereliikmel tööle pääseda – tasu ei võeta.

Sotsiaaltranspordi korraldusest

Teenuse rakendamiseks koostati mahukas dokumentatsioon. Veebruarist augustini 2010 pidasid sotsiaaltöötajad päevikut elanikele osutatud sotsiaaltransporditeenuse kohta. Koostöös omavalitsustega valmistas projekti konsultant ette teenuse osutamise üldise korra, st volikogu määruse, selle rakendusmääruse (valitsuse määruse), teenuste hinnakirjad, avalduste ja kliendiprofiili vormid. Samuti koostati omavalitsustevaheline koostöökokkulepe ja hankedokumentid operaatori ning vedajate leidmiseks. Hanke tulemusena osutavad sotsiaaltransporditeenus Villa Takso Rakverest ja OÜ Tapa Autobussipark; sõidutellimused vormistab Tartus asuva firma Samres AB tellimiskeskuse operaator.

Edaspidi kohtuvad omavalitsused ja teenuse osutajad iga kolme kuu tagant, et läbi arutada perioodi jooksul ilmnunud probleemid, neile leitud lahendused ning ettepanekud edasiseks.

Mitmekülgne süsteem

Omavalitsuste koostöö pakub senisega võrreldes paindlikumaid võimalusi elanikele transpordi korraldamiseks, näiteks kui neil on vaja sõita tööle, õppeasutusse, arstile, poodi ja kas või sõbra juurde. Sotsiaaltransporditeenust on õigus kasutada puudega

inimesel, liikumistakistusega isikul, vähekindlustatud või mittetoimetuleva leibkonna liikmetel, aga samuti puuduva või ebasobiva ühistranspordiühendusega asulas elaval isikul. Lisaks saab transporti tellida haigla ning omavalitsus. Vaba istekoha korral võib sõita ka kliendiks registreerimata isik.

Piirkonna elanikke teenindavate haiglatega on saavutatud kokkulepe, et kui nt kiirabihaiglasse toodud patsiendil pole võimalik koju pöördumiseks ühis- või eratransporti kasutada, tellib haigla patsiendile sotsiaaltranspordi.

Seega ei ole tegemist pelgalt invatranspordiga, sest reisida on võimalik ka nendel inimestel, kellele muud transpordiviisid (liinibuss, takso, oma auto) ei sobi või muid võimalusi ei olegi. Mitmekesi reisisid on võimalik teenuse hinda madalal hoida.

11 omavalitsuse elanike teenindamiseks on sõlmitud lepingute kohaselt kasutada 6 sõi-

duautot, 1 ratastoolibuss ja 1 kanderaamiga buss. Sõidukite arv vastab üldjoontes aluses kavandatud.

Vedajatega on kokku lepitud, et vedada on võimalik ööpäev läbi (oluline nt haiglast koju pääsemiseks). Sõidukite liikumine allub operaatorile, kes määrab sõidukite liikumisgraafiku vastavalt selleks päevaks esitatud tellimustele. Lisaks sellele on operaatoriteenuse osutaja ülesanne vormistada tellimused, arvestada teenuse maksumus, arveldada osapooltega ning korraldada sõidukijuhtidele ja omavalitsuste töötajatele koolitusi. Operaatoriteenuse osutaja kohustuseks on omavalitsuste esindajana teostada ka järelevalvet vedajate tegevuse üle. Operaator peab võimaluse korral planeerima samasuunalised reisisid kokku. Projekt kestab 2012. a mai lõpuni.

Kommenteerib Kuusalu vallavalitsuse hoolekandespetsialist Pilleriin Rembel:

Projektis osalevad omavalitsused kehtestasid oma valla/linna inimeste toetamise korra, vastavalt oma võimalustele ja vajadustele. Kuusalu vallas toetatakse lisaks projekti põhisihtgrupile kõigi puuetega inimeste sõitu kehtestatud piirmäära ulatuses (2011. aastal on see 64 eurot). Sotsiaaltranspordi projekti abil loodame lahendada puuetega inimeste pääsu tööle ja puuetega laste koolisõidu. Seni ei ole meil olnud võimalik nõuetele vastavalt transportida inimesi ratastoolis või lamavas asendis. Tegemist on pilootprojektiga, seega peab projekti periood näitama, kui vajalik on selline teenus ning seejärel omavalitsused otsustavad, kas nad soovivad jätkata teenuse osutamist jätkuprojektina või leides selleks raha oma eelarvest või mitte. Selliselt korraldatud ühtset ning kvaliteetset sotsiaaltransporditeenust ei ole Eestis varem osutatud. Kuigi on toimunud alles üksikud sõidud, olen väga positiivselt meelestatud ning loodan saada projektist head kogemust. Tegemist on innovaatilise algatusega ja hea näitega omavalitsusteülesest koostööst teenuste arendamisel.

Õiendus

Eelmises ajakirjanumbris ilmunud Maiu Kauberi artikli (2/2011, lk 5) õige pealkiri on „Sotsiaalvaldkonna täiendkoolituse süsteem vajab terviklikku arendamist”. Vabandame eksituse pärast.

Alaealiste komisjonid – pilk minevikku ja uued sihid tulevikuks

Helen Kereme

Eesti Noorsootöö Keskuse erinoorsootöö peapekspert

Noortest rääkides on tavaks öelda, et noored on meie tulevik. Mida see tähendab riigi jaoks? Riigikogu esimees Ene Ergma seletus kõlab: „Peamine riigi arengu võti on see põlvkond, kellele kuulub riigi tulevik. Enese ja kogukonnaga toimetulev noor on arengueeldusi loov jõud, ressurs. Seetõttu tuleb igal riigil pöörata tähelepanu eelkõige lastele ja noortele ning on loomulik, et noori arenevaid inimesi on vaja nende arengus aidata ja suunata.” (Ergma 2009, 11)

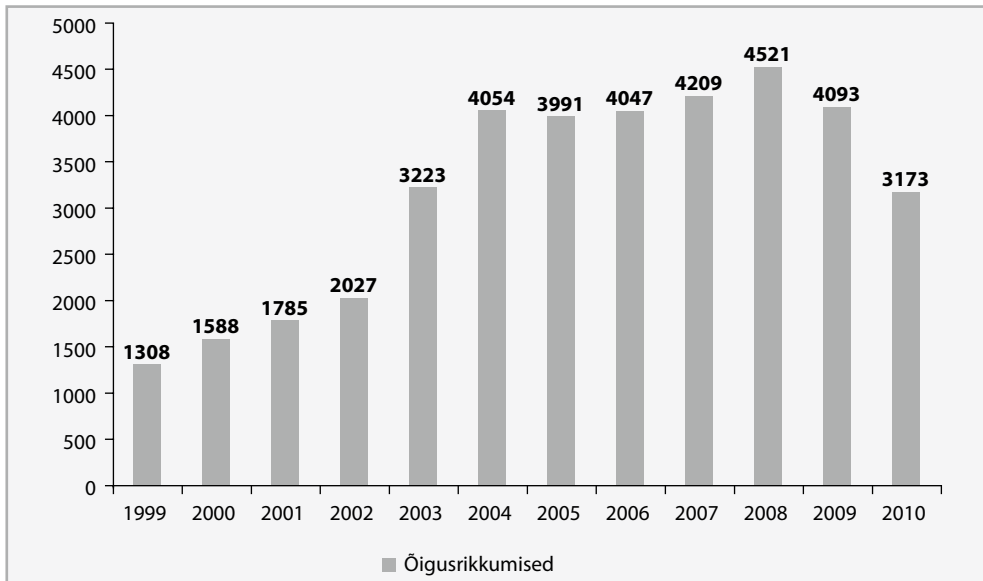
Meie ümber on palju lapsi, kes eri põhjustel vajavad teistest rohkem tähelepanu ning suunamist. Sageli on aga toimetulematuse põhjused kusagil mujal, mitte lapses endas. Seega eeldab lapse efektiivne abistamine süsteemset koostööd eelkõige perega ja teiste last ümbritsevate võrgustikega.

Laste abistamise ning mõjutamisega tegelevad alaealiste komisjonid üle Eesti. Alaealiste komisjonide roll on korraldada alaealise mõjutusvahendite seaduse ja põhimääruse alusel oma piirkonnas kriminaalpreventiivset tööd ja ennetada noorte õigusrikkumisi, aidates neil probleemidega toime tulla. Oluline on rõhutada, et komisjonide põhifunktsioon ei ole kindlasti mitte karistamine.

Alaealiste komisjonidesse jõuab vähem noori

Seisuga 1. jaanuar 2011 oli Eestis kokku 68 alaealiste komisjoni, neist 15 maavalitsuste, 8 Tallinna linnaosade ja 45 kohalike omavalitsuste juures. Vaadates alaealiste komisjonide statistikat möödunud kolmeteistkümne aasta kohta, võib öelda, et KOVide roll töös abi vajavate lastega on märgatavalt suurenenud. KOVide juurde loodud komisjone on võrreldes 1999. aastaga ligi kolm korda rohkem (1999. a oli neid 19; 2010. a 53). Komisjonide moodustamine KOV juurde aitab kaasa ennetustöö edendamisele piirkonnas ning korduvõigusrikkumiste ärahoidmisele. Lisaks toetab see arusaama, et lapse abistamisega on vaja tegelda tema loomulikus keskkonnas ja kõige edukam sekkumine saab toimuda just lapse elukohas ning koostöös perekonnaga.

Viimaste aastate jooksul on alaealiste komisjonidesse laekunud taotluste arv märgatavalt vähenenud (vt joonis 1, lk 17). Kui 2005.–2008. a taotluste arv pidevalt tõusis, siis alates 2009. a on näha vastupidist tendentsi: 2010. a jooksul arutati alaealiste komisjonides üle Eesti 3173 õigusrikkumist, mida on võrreldes 2008. a ligi kolmandiku võrra vähem. (Alaealiste komisjonide ... 2010)

Joonis 1. Alaealiste õigusrikkumistesse puutuvate asjade arutelud arvuliselt

Allikas: Alaealiste komisjonide 2010. a analüüs

Õigusrikkumiste arvu vähenemise põhjusi võib olla mitu. Kindlasti mõjutab statistikat üldine süütegudest teatamise aktiivsus: mida rohkem alaealiste õigusrikkumistest teada antakse, seda suuremad on ka näitajad ning vastupidi. Olulist rolli mängib politsei ja prokuratuuri tegevus süütegude väljaselgitamisel. Lisaks eelnimetatule avaldab statistikale kindlasti mõju ka alaealise elanikkonna vähenemine: 7–17-aastaste noorte arv oli Eesti Statistikaameti andmetel 2011. a jaanuari seisuga 139 957. Sama näitaja oli 2008. a alguses 155 706. Noorte arvu vähenemine on tingitud 1990-ndate alguses alanud sündimuse järsust langusest (Noortemonitor 2009).

Paralleelselt taotluste vähenemisega on langenud ka alaealiste komisjonidesse suunatud laste arv, mis 2010. a oli 2727 ehk kaheksa viimase aasta üks madalamaid, jõudes 2002. a tasemele. Kuigi aastaid on alaealiste komisjoni suunatud tunduvalt rohkem poisse kui tüdrukuid, on viimaste aastate jooksul tütarlaste osakaal järjekindlalt tõusnud: 2010. a oli see 32%, 2005. aastal oli sama näitaja 24%.

Õigusrikkumiste profiil on muutunud

Õigusrikkumiste profiilis on aset leidnud mõningad muutused. Kui 2000. aastate alguses oli peamiseks alaealiste komisjoni pöördumise aluseks kooliprobleemidega seotud teod (kahe kolmandiku ringis), siis alates 2003. a kuni praeguseni on peamiseks pöördumise aluseks olnud nooremata kui 14-a toime pandud väärteod (41%). Väärtegedele järgnevad koolikohustuse mittetäitmine (18%) ning nooremata kui 14-a toime pandud kuriteod (16%).

Kui 1999.–2002. a esitas üle poole taotlustest kool, siis 2003.–2010. a on kõige enam taotlusi esitanud politsei ja prokuratuur (68%). Politseiametnike ja prokuröride poolt esitatavate taotluste arvu suurenemise põhjuseks on karistusseadustiku jõustumisega (01.09.2002) seotud muudatused alaealise mõjutusvahendite seaduses, mille tulemusena hakati alla 14-a laste väär- või kuritegusid arutama alaealiste komisjonis. Kuigi aastatel 2005–2009 proku-

rõri poolt esitatud taotluste osakaal pidevalt kasvas (2005. aastal 19%-ni esitatud taotlustest, 2006. a 21%-ni ja 2007. a 22%-ni), siis 2010. a jooksul langes see näitaja 11%-ni.

Kooli esitatud taotluste arv on aastatega vähenenud, 2010. a moodustas see 14% kõigist taotlustest, 2010. a septembrist jõustunud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt ei ole võimalik koolil enam lapse koolikohustuse mittetäitmise korral alaealiste komisjonile taotlust esitada, seda saab teha vaid lapse elukohajärgse valla- või linnavalitsuse poolt volitatud isik. Seadus täpsustab nii õpilase, lapsevanema, kooli kui ka kohaliku omavalitsuse kohustusi ja vastutust koolikohustuse täitmisel, vähendades sellega alaealiste komisjonide töökoormust ning tõhustades lapsele osutatavat abi, mis koolikohustuse mittetäitmise korral on eelkõige kooli ning kohaliku omavalitsuse pädevuses.

Probleemid mõjutusvahendite rakendamisel

Alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel on alaealiste komisjonil võimalik lapsi mõjutada/abistada üheksa mõjutusvahendi abil: hoiatus; koolikorralduslikud mõjutusvahendid; spetsialisti juurde vestlusele suunamine; lepitamine; kohustus elada vanema või eestkostja juures või lastekodus; üldkasulik töö; käendus; osalemine noorte-, sotsiaalprogrammis või rehabilitatsiooniteenusel; erikooli suunamine). Paraku on mitme mõjutusvahendi kohaldamine olnud aastaid raskendatud. Põhjused on olenevalt piirkonnast, kus komisjon tegutseb, erisugused – puudub informatsioon potentsiaalsetest koostööpartneritest, koostöövõrgustik ei toimi, vähe on pädevaid spetsialiste jne. Läbi aastate on kõige sagedamini kohaldatud selliseid mõjutusvahendeid nagu hoiatus (36%), alaealise suunamine spetsialisti juurde (24%) ning üldkasulik töö (21%). Märgatavalt on vähenenud alaealiste erikooli suunamine ning koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamine. Alaealise erikooli suunamiseks tehti kohtule taotlusi 63 korral ning kohtu poolt rahuldati neist 51.

Erinoorsootöö mõttetalgud „HIROMANT”

Eestis defineeritakse erinoorsootööd järgmiselt: see on riskitingimustes elavate ja/või probleemkäitumisega noortele arengueelduste loomine noorte võimete ja oskuste aktiveerimise ning motivatsiooni suurendamise kaudu (*Noorsootöö strateegia 2006–2013*). Noorsootöö strateegiast tulenevalt hõlmab see eelkõige noorte õigusrikkumiste, sh korduvõigusrikkumiste ennetamist, sõltuvus- ja teiste riskikäitumist soodustavate ainete tarvitamise ennetamist, teadlikkuse tõstmist probleemkäitumise põhjustest ning sekkumismehhanismide kavandamist ja rakendamist. Erinoorsootöö, sh alaealiste komisjonide kvaliteetseks tööks on vaja suurendada kõigi seadusega ettenähtud mõjutusvahendite kättesaadavust, st on vaja toetada kogukonnas aktiivsete organisatsioonide ja asutuste kaasamist mõjutusvahendite pakkujate hulka. Vaja on suurendada mõjutusvahendite pakkujate nähtavust ning eelkõige parandada koostööd alaealiste komisjonidega.

Eelnimetatud probleemide leevendamiseks ning uute lahenduste ja ideede genereerimiseks otsustas Eesti Noorsootöö Keskus koostöös haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna, SA Archimedes Euroopa Noored Eesti Büroo ja MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusega korraldada erinoorsootöö mõttetalgud HIROMANT (*Head Ideed Riskinoorte Osalemiseks. Mõttetalgud Avatumast Noorsootööst*). Mõttetalgud toimusid üle Eesti neljas piirkonnas. Ürituse formaat andis võimaluse kaasata erinevate teemade arutamiseks võimalikult palju sidusgrupe, vahetada praktikaid ning tõhustada koostöövõrgustikku. Peamine eesmärk oli tuua kokku kõik need, kelle põhitööks on noorsootöö, sh erinoorsootöö. Erinoorsootöö teema on paljudele inimestele südamelähedane, mida kinnitas ka suur huvi talgutel osalemiseks. Kokku tulid väga erineva taustaga inimesed, nagu noorsoopolitseinikud, lastekaitsepspecialistid, noorsootöötajad, sotsiaaltöötajad, pedagoogid jpt.

Kuigi oma olemuselt olid kõigi piirkondade üritused millegi poolest erilised ja teistest erinevad, jäid siiski kõlama mõned probleemid, mis kordusid, sõltumata piirkonnast. Kuna kõiki häid ideid, ettepanekuid ning praktikaid ei ole kahjuks artikli mahu piiratuse tõttu võimalik lugejani tuua, annan siinkohal ülevaate enim kõlama jäänud teemadest ja mõtetest.

- **Töö lapsevanematega.** Töös lastega ei tohi jätta tähelepanuta koostööd perekonnaga, sest ainult nõnda on võimalik saavutada soovitud tulemusi. Paraku on lapsevanemate kaasamine sageli väga suureks probleemiks. Tihti ei mõista nad oma vastutuse suurust ning seetõttu tuleb tegelda tagajärgedega. Mõttetalgutel jäid võimaliku lahendusena kõlama idee lapsevanemate koolitamisest ning tugiteenuse programmid nii lapsevanematele kui ka spetsialistidele. Ühe võimalusena nähti ka ärkate lapsevanemate rakendamist, kelle ellusuhtumine on positiivne ja kes annaksid noorte tegemistele tagasisidet positiivses vormis. Rõhutati meeste olulisust noorsootöös.
- **Mõjutusvahendid.** Kahe päeva jooksul otsiti võimalusi mõjutusvahendite tõhustamiseks ja mitmekesistamiseks. Kõige olulisem märksõna oli siin võrgustikutöö tõhustamine eri osapoolte vahel. Oluline on senisest enam kaasata noori, kes on sageli jätud kõrvaltvaataja rolli, mis tähendab kasutamata ressursi. Mõjutusvahendite kohaldamisel nähti koostööpartneritena avatud noortekeskusi, erinevaid MTÜ-sid, noorteühinguid, noorteliidreid, vabatahtlikke, kogudusi jpt. Vabatahtlike Värav www.vabatahtlikud.ee on oluline ressurss, millest teavad ja mida kasutavad vabatahtlike leidmiseks väga vähesed. Noorte kaasamisel on oluline ka koostöö õpilasesindustega.
- **Õiged inimesed.** Pea iga üritusel kerkis üles küsimus, kuidas leida energilisi inimesi, kes oleksid valmis panustama noorsootöösse. Tõdeti, et n-õ sädemega inimesi on väga vähe, seetõttu on oluline hoida neid partnereid, kellel huvi juba olemas. Seda on võimalik saavutada märkamise, julgustamise, toetamise ning tunnustamisega.
- **Võrgustikutöö.** Võrgustikutöö edendamine ja koostööpartnerite leidmine on teoreetiliselt üheselt mõistetav, kuid praktiliselt on seda paraku keeruline teostada. Mõttetalgutel jäi kõlama, et koostöö on võimalik, kui tegeldakse sünergiliselt ühise eesmärgi nimel, leitakse teineteist toetavad eesmärgid ning määratakse täpsed rollid. Koostööd puudutavatest aruteludest koorus mõte, et koostöö koordineerimiseks on vaja tugevat juhtfiguuri. Tagatud peab olema süsteemne lähenemine abi vajavale lapsele, sh järeltöö.
- **Erinoorsootöö.** Olulise probleemina märgiti, et erinoorsootöö on eraldatud noorsootööst ning räägiti sellest, et erinoorsootöö tegijad ei seo end noorsootööga laiema. Sõnumina jäi kõlama „oluline on MEIE, mitte sina ja mina”. Teineteist on vaja märgata ning eri osapooled peaksid olema kaasatud koostöövõrgustikku. Arutleti ka erinoorsootöö tuleviku üle pikemas perspektiivis.
- **Noorte kaasamine ja motiveerimine.** Probleemina jäi kõlama vähene usk noortes – „noored ei ole mitte keegi ning nende sõna ei maksa”. Sageli ei märgata või ei taheta märgata, et noored on väga võimekad ning suudavad nii mõndagi, kui neile ainult võimalus anda. Sageli kipuvad täiskasvanud laste ning noorte eest kõike ära korraldama, kuna arvatakse, et sellega tehakse neile head. Omaette oskus on laste suunamine nii, et nad saavad ise otsustada ja vastutada, kuid võimaluse korral on neil alati keegi, kelle käest vajadusel abi küsida.

Üle Eesti toimunud mõttetalgud võimaldasid kokku saada noorsootööle pühendunud inimestega, sõlmida uusi kontakte, kellega edaspidi koostööd jätkata. Paljud võtsid kaasa ideid, kuidas oma igapäevast tööd veelgi tõhusamaks muuta. Edasiste tegevuste planeerimist toetavad kindlasti ka mitmed näited edukatest algatustest ja projektidest üle Eesti. Mõttetalgud aitasid analüüsida oma seni tehtud tööd, andsid võimaluse jagada oma kogemusi teistega ning saada erinevate probleemide lahendamiseks häid ideid, enesekindlust ja jõudu edaspidiseks. Riigi tasandil saavad mõttetalgute tulemused üheks sisendiks uue alaealise mõjutusvahendite sea-

duse väljatöötamisel ning edasiste tegevuste planeerimisel, et tõhustada mõjutusvahendite kättesaadavust ning parandada alaealiste komisjonide töö kvaliteeti.

Täiendavat lugemist:

Haridus- ja teadusministeerium erinoorsootöö lehekülj: www.hm.ee/index.php?0512415

Eesti Noorsootöö Keskus: www.entk.ee

SA Archimedes Euroopa Noored Eesti Büroo: <http://euroopa.noored.ee/>

MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus: www.ank.ee

Mitteformaalse õppimise veebilehekülj: www.mitteformaalne.ee

Kasutatud allikad

Alaealiste komisjonide 2010. a analüüs. (2010). Eesti Noorsootöö Keskus.

Ergma, E. (2009). Noored on suur jõud. Artiklite kogumikus: Noorsootööst siin ja praegu. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus

Noorsootöö strateegia 2006–2013. (2006). Haridus- ja teadusministeerium.

Noortemonitor 2009. (2010). Eesti Noorsoo Instituut, Eesti Noorsootöö Keskus: Tallinn

Tervislikke eluviise toetati rahasüstiga

Ingrid Mangulson, Triinu Täht
Sotsiaalministeerium

Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) meetme „Tervislike valikute ja eluviiside soodustamine” I taotlusvoorus esitati kokku 67 projektitaotlust kogusummas ca 750 tuhat eurot (11,7 miljonit krooni). Igast maakonnast laekus vähemalt kaks taotlust ja kõik taotlused läbisid esimese vastavushindamise. Toetust said 20 projekti, mille eelarve on kokku 237 169 eurot (3 710 895 krooni). Kõige enam edukaid projekte – kokku viis – esitas Rapla- maa, suurima eelarvemahuga olid Harjumaa neli edukat projekti.

2011. aasta jaanuaris selgusid ESF meetme 1.3.4 „Tervislike valikute ja eluviiside soodustamine” esimese avatud taotlusvooru tulemused. Esimene voor oli taotluste esitamiseks avatud 2010. aasta oktoobris ning sellele järgnes taotluste hindamine. Taotlusi said esitada kohalikud omavalitsused, kel oli koostatud omavalitsuse terviseprofiil ja selle juurde kuuluv tegevuskava. Igale maakonnale oli reserveeritud kindel rahasumma vastavalt maakonna inimeste terviseseisundile ja tööealiste elanike arvule.

Tervist edendavaid tegevusi toetati viies kategoorias:

1. Terviseeadlikkust tõstvad ja tervislike eluviise edendavad tegevused, mis ennetavad ja vähendavad tootlikkuse langust ja aitavad kaasa tööturule naasmisele või püsimisele: terviseeemalised koolitused ja teabe jagamine tööealisele elanikkonnale töövõimetus ennetamiseks või töövõime parandamiseks; töökohal tervisliku toitumise edendamine; regulaarse liikumisharrastuse soodustamine ja seda takistavate tegurite vähendamine.
2. Tööealistele sõltuvushäiretega inimestele ja nende tööealistele lähedastele tööturule naasmist või püsimist toetavate teenuste vajaduste hindamine ja süsteemne arendamine paikkonnas.
3. HIV-positiivsete inimeste tööturule naasmisele või püsimisele suunatud tegevused, sh koolitamine ja teavitamine sotsiaalse märgistamise vähendamiseks.
4. Töökohal vaimse tervise edendamisele

suunatud tegevused: maavalitsuste, kohalike omavalitsuste ja kohalike omavalitsuste hallatavate asutuste psühhosotsiaalse keskkonna hindamise nõustamine ja arendamine; koolitused ja teavitus spetsialistidele, tööandjatele ja tööealise elanikkonnale; nõustamisteenuse arendamine ja pakkumine.

5. Töökoha tervise tegevuskavade koostamiseks vajalikud tegevused (v.a riskianalüüs töötervishoiu ja tööohutuse seaduse mõistes, erandina oli lubatud nõustamine psühholoogiliste ohutegurite hindamiseks): töökohtade terviseolukorra ja tervisemõjurite kaardistamine ning selleks koolituse või nõustamise pakkumine; töökohtade tervise tegevuskavade koostamiseks koolituse või nõustamise pakkumine.

Võimalus vigadest õppida

Sama meetme teine voor on planeeritud 2011. aasta III kvartalis ning seega on taotlejatel, kel on kavas elanike tervise edendamiseks midagi ette võtta, juba nüüd aeg hakata mõtlema projekti koostamisele. Aitamaks vältida järgmises voorus eelmise vooru viga, analüüsis sotsiaalministeeriumi tööturuosakonna Euroopa Sotsiaalfondi talitus esimeses taotlusvoorus toetusest ilma jäänud projekte. Järgnevalt lühidalt sellest analüüsist.

Ekspertide hinnangul olid toetuseta jäänud projektide põhilised puudused tegevuste vähene põhjendatus ning mõju ulatus. Enamik toetuseta jäänud projektide tegevusi olid seotud liikumisharrastusega, mis ekspertide hinnangul ei kujuta endast kompleksset lahendust tööealiste elanike probleemidele. Liikumisharrastusega seotud projektides oli tihti tegu ka ühekordsete tegevustega, millel ei ole pikaajalist mõju ja mis ei aita kaasa sihtgrupi tööturul püsimisele ja töövõime säilimisele.

Oluline viga oli ka see, et projektide tegevused olid vähe seotud piirkonna terviseprofiiliga või ei aidanud vajalikul määral kaasa projekti eesmärgi saavutamisele ning välja toodud probleemide lahendamisele. Tervi-

seprofiilist või tervise tegevuskavast tuleks välja noppida piirkonna jaoks olulised probleemid ning siduda tegevused, millele toetust soovitakse, loogiliselt ja sisuliselt nimetatud probleemidega.

Mõningatel juhtudel soovisid omavalitsused saada rahastust juba toimuvatele tegevustele või ei suutnud piisava selgusega näidata, miks on ESFi toetus vajalik. Sellistel juhtumitel ei tekkinud hindajatel veendumust, et kirjeldatud tegevusi ei oleks võimalik edukalt ellu viia ka ilma ESFi abita.

Toetuse laiem eesmärk on aidata kaasa tööealise elanikkonna terviseteadlikkuse ja tervisekäitumise edendamisele vallas või maakonnas, kuid tihti sooviti ellu viia üksikuid, killustunud tegevusi, mis ei aita kaasa laiemal eesmärgi saavutamisele. Näiteks oli taotluses piirkonna probleemina nimetatud alkoholitarbimise kasv ja tegevustena mõned üksikud liikumisüritused.

Küllalt sageli esines probleeme ka kulude planeerimisega: kui sisulisteks tegevusteks vajalikud kulud olid üldjuhul välja toodud, siis projekti administreerimise kulud sageli alahinnati – kas ei nähtud üldse ette töötasu projekti administreerivale personalile või siis oli see ilmselgelt liiga väike. Samas esines ka ülepaistatud kulud just teenuste osas.

Kokkuvõtteks ja edasise planeerimise hõlbustamiseks mõned soovitusel, mida silmas pidada:

- Projekti planeeritud tegevused peavad seisma kindlal vundamendil, milleks on probleemist tulenev sihtgrupi vajadus.
- Projekt koos kõigi lisadega on üks tervik, ja nii seda ka hinnatakse.
- Projekti kirjutama asudes tuleks mõelda, miks on seda üldse vaja. Lähtuda tuleks eeskätt kogukonna või kindla piirkonna vajadustest. Peaks olema välja toodud selge probleem, mis on ka taustaurinuga kinnitust leidnud.

Toetust saanud projektide nimekirja ja edaspidi ka infot uue taotlusvooru kohta leiab SA Innove kodulehelt: www.innove.ee/struktuuri-toetused

Uus ühing aitab eestkostet korraldada

Agu Eichenbaum ja Elina Madal
MTÜ Eesti Eestkostekorraldus asutajad

Eestkoste all mõistetakse õiguslikult reguleeritud mitmekülgset hoolitsemist inimese eest, kes oma igapäevaste toimingutega hakkama ei saa. Eestkostet teostatakse nii laste üle, kelle vanemad ei tegutse nende seadusliku esindajana, kui ka täisealiste isikute üle, kes oma vaimse seisundi tõttu ei ole võimelised ise oma asjadega toime tulema. Eestkoste eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega alaealiste ning täisealiste isikute isiklikke ja varalisi õigusi ning huve. Eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja, kelle tegevusest sõltub suuresti eestkostetava olukord, kuna oma piiratud teovõime tõttu ei ole eestkostetaval üldjuhul võimalik ise enda huvide eest seista.

Alates 1. juulist 2010 kehtiva perekonnaseaduse kohaselt võivad eestkostjaks olla lisaks füüsilistele isikutele ka juriidilised isikud. Tartu Maakohtu 05.05.2011 määrusega on ilmselt loodud pretsedent, kui esmakordselt määrati eestkostjaks eraõiguslik juriidiline isik – MTÜ Eesti Eestkostekorraldus. Käesoleva aasta veebruaris asutatud MTÜ Eesti Eestkostekorraldus põhiülesanded on eestkoste teostamine ja korraldamine ja koolituste läbiviimine neil teemadel. MTÜ Eesti Eestkostekorraldus on avalikes huvides tegutsev kasumit mittetaotlev organisatsioon, mis tegeleb eestkostealase tegevuse korraldamisega ja muude tegevustega sotsiaalvaldkonnas.

MTÜ asutajad on kokku puutunud piiratud teovõime ja eestkoste teostamise probleemidega juba üle kuue aasta ning teinud koostööd paljude omavalitsustega. Seetõttu oleme teadlikud valdkonnas esinevatest kitsaskohtadest ja raskustest. Püüame omalt

poolt kaasa aidata eestkostealase tegevuse arengule ning kvaliteedi tõusule. Teatavasti on suureks probleemiks piiratud teovõimega isikutele füüsilisest isikust eestkostja leidmine. Eestkostja ülesandeid täidab sageli kohalik omavalitsus, mis paneb suure koormuse ja vastutuse omavalitsuse sotsiaaltöötajatele, kellel jääb puudu juriidilistest teadmistest.

MTÜ Eesti Eestkostekorraldus on valmis pakkuma oma abi nii eestkoste teostamisel kui ka korraldamisel. Esimesel juhul oleme valmis hakkama piiratud teovõimega isiku eestkostjaks ning teostama tema eestkostet vastavalt kohtu poolt määratud ülesannetele. Tasu eestkoste teostamise eest määratakse võimaluse korral eestkostetava vara arvel. Kui eestkostetaval puudub vara, lepime eestkoste teostamise tasus kokku omavalitsuse või muu huvitatud isikuga. Kuna meil on juriidiline ettevalmistus, suudame tagada, et eestkostetavate isiklikud ja varalised õigused ja huvid oleksid parimal viisil kaitstud. Ühing ei tegele eestkostetavate hooldusega, aga kui eestkostetav vajab hooldust või ülalpidamist, korraldame nende vajaduste rahuldamise. Samuti oleme valmis aitama omavalitsusi neile pandud eestkostja ülesannete täitmisel – eelkõige juriidiliste probleemide lahendamisel, vajadusel ka erieestkoste teostamisel. Koostöös OÜ-ga Madal ja Partnerid on välja kujunenud pikaajaline praktika kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate koolitamisel ja nõustamisel eestkoste küsimustes. Kavas on asuda koolitama ja nõustama ka füüsilisest isikust eestkostjaid. Ka kõigi muude eestkostetavatesse puutuvate asjade korraldamiseks võib meie poole pöörduda.

Vt lähemalt www.eestkostekorraldus.ee

Perevägivalda tõlgendused praktikutelt

Uuringu „Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus” tutvustus

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Kadri Soo
Tartu Ülikool

Judit Strömpl
Tartu Ülikool

Perevägivald on keeruline, raskesti märgatav ja määratletav ning mõõdetav fenomen. See leiab aset inimeste eraelus, lähedaste inimeste vahel ja on avalikkuse eest varjatud. Need asjaolud raskendavad nii perevägivalda uurimist kui ka sekkumist ja sellega professionaalset tegelemist. Kuid raskused ei tähenda, et perevägivalda kui nähtust poleks vaja uurida või et vägivalda all kannatavad inimesed peaksid jääma abita. Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut viis justiitsministeeriumi tellimusel ja Tarkade otsuste fondi toel läbi uurimuse perevägivalda teemal, milles kaardistati perevägivalda levikut soodustavaid riske ning spetsialistide kokkupuuteid perevägivaldaga Eestis.

Uuring toimus kolmes etapis. Esimesel etapil kogusime kvalitatiivseid andmeid perevägivalda kohta, intervjuerides perevägivalda ohvreid, toimepanijaid ning perevägivaldaga kokkupuutuvaid praktikuid. Individuaalintervjuudes ohvrite ja vägivallatsejatega otsisime isiklikel kogemustel põhinevat informatsiooni ja tõlgendusi selle fenomeni kohta. Kuna uurimuse väljund pidas silmas praktika arendamist ja tõhustamist, siis oli uuringus respondentidena keskne roll praktikutel. Praktikutega viisime läbi fookusrühma intervjuud Eesti viies piirkonnas: Põhja-, Lääne-, Ida-, Kesk- ja Lõuna-Eestis. Gruppide moodustamisel jälgisime, et intervjueeritavate hulgas oleksid esindatud nii linna kui ka maaomavalitsuste praktikud. Lisaks KOV sotsiaaltöötajatele, politseinikele ja perekeskuste töötajatele osalesid rühmades ka lastega tegelevad spetsialistid, nagu lastekaitsetöötajad, koolisotsiaalpedagoogid, koolipsühholoogid, noorsootöötajad, lasteaiaõpetajad, erivajadustega õpilaste ja õpilaskoduga kooli direktor. Gruppide koosseis varieerus vastavalt kohalikele oludele ning peegeldas võrgustiku koosseisu. Grupis osales 4–8, enamasti 5 spetsialisti. Praktikute valmisolek grupis osalemiseks oli erinev ja väljendas nende huvitatust uuritavast teemast. Ühtlasi väljendus selles ka võrgustiku toimimine. Fookusrühmaintervjuud kestsid keskeltläbi üle kahe tunni. Lisaks fookusrühmaintervjuudele viisime läbi ka individuaalintervjuud ohvriabi ja naiste varjupaiga töötajatega ja perearstiga. Kokku vestlesime 5 fookusrühmaga ja viisime läbi 11 individuaalintervjuud.

Uuringu teises etapis viisime läbi internetiküsitluse, millele vastas 262 peredega töötavat spetsialisti. Kõige rohkem oli küsitlusele vastanud politseiametnike (122), sotsiaaltöötajate (41), lastekaitsetöötajate (22) ning prokuröride seas (22). Küsimustiku, mille saatsime spetsialistidele elektronposti teel, koostasime intervjuudest saadud informatsiooni põhjal. Uuringu kolmandal etapil töötasime välja praktilise juhendi-abimaterjali kohalikus omavalitsuses töötavatele spetsialistidele perevägivalda juhtumite ennetamiseks ja kannatanute abistamise tõhustamiseks. Järgnevalt esitame ülevaate uuringu kvalitatiivse ja kvantitatiivse osa tulemustest.

Perevägivalda määramine

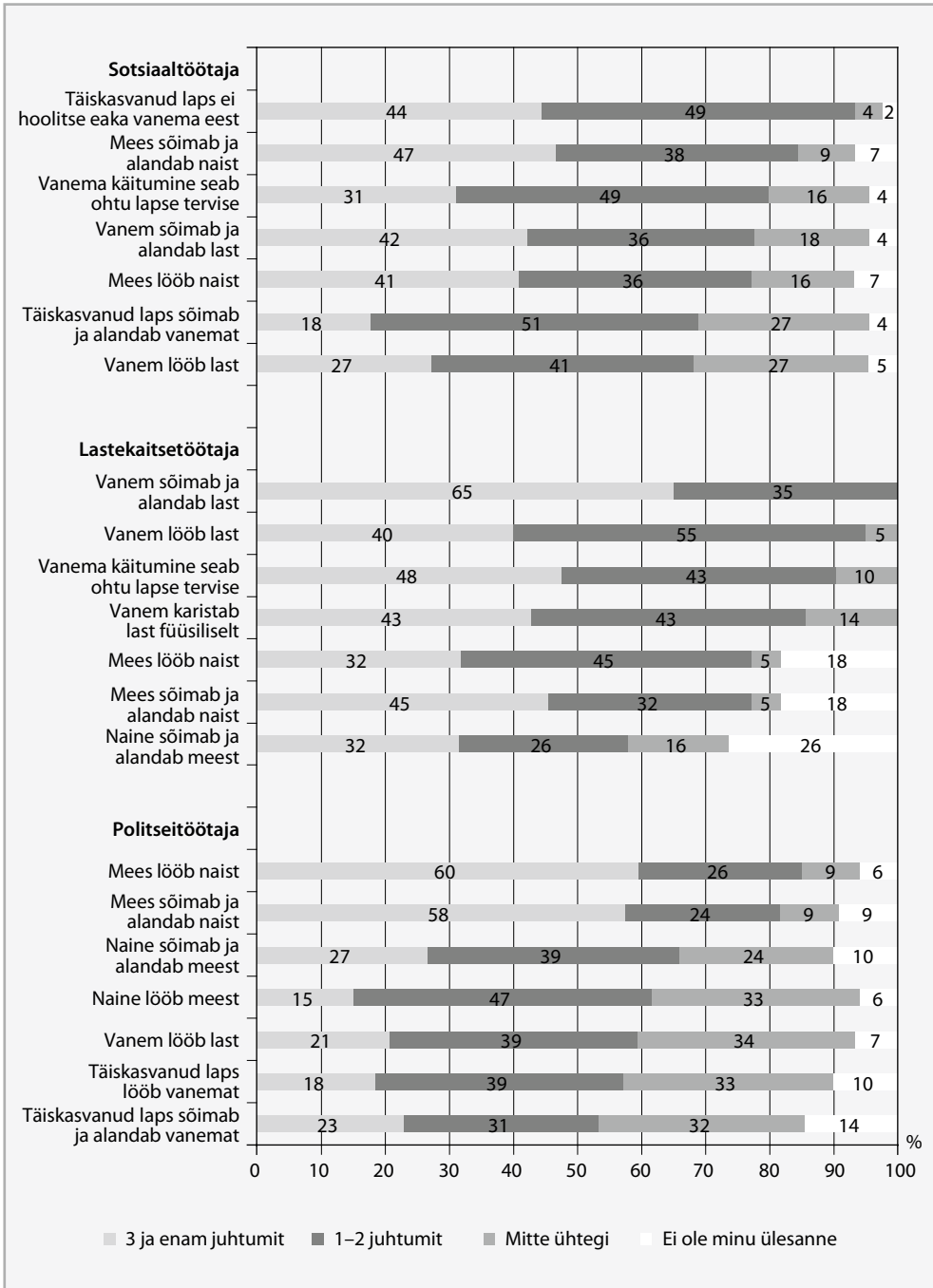
Nii ankeetküsitluses kui ka intervjuudes palusime respondentidel öelda, mida tähendab nende jaoks perevägivald. Perevägivalda mõiste lahtiseletamise käigus tõid uuritavad oma praktikast hulganisti näiteid. Spetsialistid küll nentisid, et nad ei soovi tegelda probleemi määramisega, pidades seda ajaraiskamiseks, ent samas ilmnes, et ilma perevägivalda määramiseta ei ole võimalik rääkida probleemi lahendamisviisidest. Perevägivalda kui nähtuse defineerimisel selgus selle komplitseeritud ja mitmetahuline olemus. Näiteks tuleb praktikas ette, et mõned märgid kõnelevad selgelt perevägivaldast, aga kõrvaltvaataja ei saa seda täpselt teada, kas vägivald ka tegelikult toimus või mitte. Sellepärast räägiti palju perevägivalda *raskesti tabatavast olemusest*.

Ankeetküsitlusest selgus, et kõige enam peetakse perevägivaldaks teise pereliikme suhtes kasutatud füüsilist agressiooni – naise, mehe või lapse löömist (96–99% vastanutest). Ka sõimamist ja alandamist pidas enamik spetsialistidest kindlalt perevägivaldaks, ent nende tegevuste puhul leidis rohkem vastajaid, kes kahtlesid sellise teo vägivaldsuses või eitasis seda. Tähelepanu vääriwad vastajate hinnangud seksuaalse vägivalda kohta. Enamik uuritavaid pidas mehe seksuaalset sundi naise suhtes vägivaldaks, kuid ligi kümnendik spetsialistidest ei leidnud, et abielu- või kooselusisene seksuaalne sundus oleks vägivald või ei osanud sellise tegevuse vägivaldaks määramise suhtes seisukohta võtta. Andmed näitasid, et enamasti olid paarisuhtes seksuaalse vägivaldsuse eitajad mehed. Selline arvamus viitab stereotüüpsele väärtusarusaamale, mille järgi peetakse kaasa seksuaalsetele nõudmistele allumist naise „abielukohustuseks”, seades niiviisi abielusisese seksuaalse vägivalda võimalikkuse kahtluse alla.

Kokkupuude perevägivaldaga

Perevägivaldajuhtumitega kokkupuutumine sõltub oluliselt spetsialisti töövaldkonnast. Lastekaitsetöötajad puutuvad oma praktikas enim kokku lastega seotud vägivaldajuhtumitega (joonis 1, lk 25). Peaaegu kõik uurimuses osalenud lastekaitstjad olid viimasel aastal tegelnud mõne lapse vaimse või füüsilise väärkohtlemise juhtumiga: 65% neist olid puutunud kokku kolme või enam kui kolme juhtumiga, kui last sõimati/alandati; 40% aga mitmete lapse löömise juhtumitega. Partneritevahelise vägivalda olukordi tuleb lastekaitstjate töös ette harvem. Umbes üks neljandik neist polnud viimase 12 kuu jooksul üldse mõne sellise juhtumiga kokku puutunud. Tõenäoliselt märkavad lastekaitsetöötajad partneritevahelist vägivalda olukorras, kus lapsed on haaratud kas pealtnägija või vahetu ohvrina vanematevahelisse vägivalda.

Uurimuse tulemused näitavad, et sotsiaaltöötajad tegelevad kõige sagedamini nende juhtumitega, kus täiskasvanud lapsed ei hoolitse oma eaka vanema eest. Sellele järgnevad lapse väärkohtlemise ning naisevastase vägivaldaga seotud juhtumid. Politseitöötajad puutuvad rohkem kokku füüsilise vägivalda juhtumitega, mis on ka kriminaal korras karistatavad. Kõige sagedamini tegelevad nad oma töös olukordadega, kus mees on vaimselt ja füüsiliselt vägivaldne oma naise suhtes (umbes 60% politseinikest on olnud selliseid juhtumeid viimasel

Joonis 1. Praktikute hinnangud perevägivallega kokkupuutumise kohta viimase 12 kuu jooksul (esitatud ainult kõige sagedamini esinevad juhtumid, %)

aastal enam kui kolm). Tunduvalt vähem puutuvad nad kokku juhtumitega, kus naine lööb meest, vanem last või täiskasvanud laps oma vanemat.

Perevägivalda soodustavad tegurid

Perevägivalda esile kutsuvad tegurid olid teemaks nii intervjuudes kui ka ankeetküsitluses. Huvitav oli see, et intervjueeritud spetsialistid rääkisid oodatust rohkem laiematest, nn makrotasandi faktoritest, kui inimeste isiklike iseärasustega seotud teguritest. Vastajad nimetasid rasket majanduslikku olukorda ja töötust, mis tekitavad peres pingeid. Ent neid tegureid ei saa pidada üldiselt määravateks vägivalda põhjustajateks, sest nagu selgus internetiküsitlusest, võib praktikute kogemuste järgi vägivald aset leida ka materiaalselt kindlustatud ja töötavate liikmetega peredes.

Oluliseks riskifaktoriks peeti naise materiaalset sõltuvust mehest, mida süvendab olukord, kui peres on väikesed lapsed. Jutustati lugusid vabas kooselus elavast mehest ja naisest, kes võtavad koos laenu elamu soetamiseks nii, et naine on käendaja ning mees laenuvõtja ja elamu omanik. Suhte lõppemisel võib naine leida end olukorras, kus tal tuleb maksta kinni laen, aga eluase talle ei kuulu. Mitteregistreeritud kooselu säilitab näiliselt inimeste vabaduse suhtes, kuid tegelikkuses võib tuua kaasa suure sõltuvuse partnerist.

Ankeetküsitlusest tuli välja, et spetsialistid on praktikas kõige rohkem kokku puutunud selliste vägivaldsete peredega, kus esineb probleeme alkoholi või narkootikumide tarvitamisega. Ka intervjueeritud spetsialistid nimetasid alkoholi- ja narkosõltuvust perevägivalda riskifaktorina, kuid rõhutasid samas, et perevägivald ei ole otseselt seotud alkoholi või narkootikumide tarbimisega. Nimelt on neil olnud mitmeid juhtumeid, kus inimene võib kasutada jõhkrat vägivalda ka kainena. Samuti pole perevägivald seotud haridustaseme ega klassikuuluvusega. Perevägivalda võib esineda igas ühiskonnakihis ning ka väga kõrgelt haritud prominentsed ühiskonnaliikmed võivad oma lähedaste suhtes olla vägivaldsed. Selliste juhtumite tuvastamine on aga raskendatud, kuna need inimesed oskavad jätta endast avalikkuse ees hooliva ja perekeskse inimese mulje.

Sageli on perevägivald seotud ja seda õigustatakse traditsiooniliste soorollide ja kultuuris levinud väärarvamustega. Kohati on naiste ja meeste rollid perekonnas stereotüüpsed ning võimaldavad vägivallatsejal süüdistada ohvrit ning ka ohvril iseennast, et ta ei vasta „standardile”. See ei puuduta ainult mehe ja naise rolle peres, vaid ka võimusuhteid laste ja vanemate vahel. Vägivalla ajendajaks pidasid paljud vastajad ka autoritaarset ja kontrollivat käitumist teiste pereliikmete, eelkõige laste suhtes. Intervjuudes toodi näiteid jõhkrast laste alandamisest vanemate poolt nende õpiraskuste jm kooliprobleemide tõttu. Mõni vanem arvab, et tal on õigus otsustada, missuguse eriala tema laps peab valima ja üldse, mida laps tohib oma eluga ette võtta, ning kasutab seejuures lubamatuid manipuleerivaid sunniviise.

Sekkumist raskendavad faktorid

Perevägivalda ei ole kerge sekkuda ka seetõttu, et ei ole alati selge, kust läheb piir inimestevahelise lühiajalise konflikti (peretüli), mis võib suhet isegi arendada ja tugevdada, ja vägivalla vahel. Kuna perevägivald areneb ja muutub aja jooksul raskemaks, siis inimesed harjuvad sellega ning võivad mitte teadvustada nende eraelus toimuvat vägivallana. Eriti puudutab see lapsi, kes kasvavad üles vägivaldsetes suhetes teadmata, et pereliikmete vahel on võimalikud ka teistsugused suhted. Perevägivalda varjatust toetavad ka kultuuris levinud müüdid ja väärarvamused, mille kohaselt pereelu ja koduseinte vahel toimuv puudutab vaid neid inimesi, kes seal elavad, või et ohver on ise süüdi, provotseerib ja isegi väärrib karistust ning sekkumine teeb asja veelgi hullemaks. Sekkumist muudab raskeks ka see, et vägivalda

võidakse kasutada viisil, mis ei pruugi jätta füüsilisi jälge. Sekkumine on raskendatud, kui puuduvad asitõendid, seega vaimset vägivalda on peaaegu võimatu tõestada, kuigi väga palju piina valmistab ohvrile just vaimne vägivald. Kõige rohkem takistab sekkumist see, mida lähedastevaheline vägivald inimestele teeb. Vägivallatseja ei ole sekkumisest üldjuhul huvitatud (kuigi meie intervjuudes osalenud toimepanijad kurtsid, et nad ka ise ei ole vägivaldses suhtes õnnelikud), sest see tähendab vägivallatseja jaoks karistust. Ohver aga on vägivalla tõttu segaduses, ebakindel, tahtjõuetu, kardab muutusi ega soostu abi paluma. Kui võtta arvesse seda, et vägivallatseja reeglina süüdistab ohvrit vägivalla provotseerimises ja ohver võtabki süüdistuse omaks, siis pole ime, et ohver ei julge abi paluda, kartes uusi süüdistusi ka väljastpoolt kodu, mis paraku päris sageli nii juhtubki.

Kõigil asjaosalistel on piinlik tunnistada perevägivalda teistele – siin toimib „musta pesu pesemise” efekt. Ühiskonnas on levinud arvamus, et kodused asjad peavad olema varjatud ning ainult pere ise saab oma suhetega midagi ette võtta. Paraku jagavad sellist arvamust ka mõned praktikud, eriti kui tegemist on vägivallaga abikaasade või täiskasvanud inimeste vahel. Võib-olla just sellepärast oli probleemi käsitus rühmintervjuudes üpris lapsekeskne. Praktiliselt kõik fookusrühma intervjuudes osalenud praktikud jagasid arvamust, et lapsed on kannatajad ka siis, kui vägivald leiab aset täiskasvanud pereliikmete vahel. Laste olemasolu peres on alus sekkumiseks. Vastajad omistasid erilise rolli lastega tegelevatele spetsialistidele, kes tegutsevad lastega iga päev ja seetõttu peaksid oskama neid märke näha ja lapse kaudu perevägivalda tuvastada. Näiteks räägiti juhtumist, kus koolipsühholoog tänu oma professionaalsusele avastas raske ja aastaid kestnud perevägivalda, mis oli kogukonna eest täiesti varjatud.

Sotsiaaltöötajad, kooli tugipersonal, noorsootöötajad nägid lastes ka head infoallikat. Lapsed, eriti väikesed lapsed, on need pereliikmed, kes ei oska veel varjata peresiseseid probleeme. Mida vanem on laps, seda enam ta häbeneb peres toimuvat ja oskab seda varjata. Ikkagi on lapse kaudu võimalik sekkuda peresisestesse probleemidesse. Praktikud rääkisid erinevatest võtetest, mida võidakse kasutusele võtta, et leida juurdepääs perele, kui on kahtlus, et peres toimuvad lubamatud asjad.

Hea praktika

Kuna uurimise üheks eesmärgiks oli välja töötada häid soovitusi ja näpunäiteid andev juhised praktikutele, siis kogusime intervjuudest hea praktika näiteid. On rõõm tõdeda, et näiteid oli palju. Eri paikades on hea praktika seotud piirkondlike iseärasustega. Kui mõned aastad tagasi kurtsid praktikud, et nad kardavad sekkuda, sest nägid sekkumises midagi negatiivset, pigem karistavat kui abistavat tegevust, siis nüüd räägiti varajase sekkumise positiivsest mõjust. Ka sekkumise sisu on muutunud sisukamaks. Sekkumine ei tähenda mingite range ja pöördumatute meetmete kasutamist, vaid algab lihtsalt inimlikust jutuajamisest, mis võib päästa suhte. Toodi välja, et töö vägivalla toimepanijaga on raske, kuid mitte lootusetu tegevus. Näiteks on juhtumeid, kus alkohoolikust isa nõustus alkoholiravile minema ning tal õnnestus suhted oma pere ja/või lastega taastada. Lapse ajutine kodust eemaldamine (nt õpilaskodusse suunamine) ning samal ajal vanematega tegelemine (nõustamine, viinaravi, eneseabirühmad jne) võib samuti anda häid tulemusi. Hea praktika on ka see, kui õnnestub vägivaldsed abikaasad lahutada; uues suhtes võib vägivalda mitte esineda. Korduvalt rõhutati, et hea praktika sõltub heast meeskonnatööst, eriti kriisiolukorras. Oluline on, et ükski juhtumiga seotud asjaosaline ei jääks tähelepanuta.

Perevägivalda äratundmise juhise kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajale –

selle struktuurist, sisust, koostamise ja arendamise protsessist

Merle Linno
Tartu Ülikool

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Juhistest sotsiaaltöös ning perevägivalda käsitleva juhise koostamise käigust

Ehkki pealkiri justkui eeldaks, et kõigepealt tuleb juttu juhise ülesehitusest ja sisust, alustan kaugemalt, juhise koostamise protsessi algusest. Kui me eelmisel kevadel otsustasime osaleda Tarkade otsuste fondi poolt toetatud perevägivalda riske kaardistava uuringu (täpsemalt loe Kadri Soo ja Judit Strömpli artiklist ajakirja selles numbris) läbiviimises, kannustas meid eelkõige soov uurida perevägivalda kui nähtust. Uuringuga kaasnevas ülesandes koostada juhise praktikutele nägime tookord lisakohustust, mille vajalikkusest olime kaksipidisel arvamusel. Tegeldes sotsiaaltöö praktika uurimisega, olime teadlikud juhiste komplitseeritud ja mitmepalgelisest rollist sotsiaaltöös. Ühelt poolt on juhised vajalikud, sest annavad selgepiirilised toimimisviisid sotsiaaltöö tegijatele keerukates olukordades käitumiseks ja otsuste langetamiseks. Samas võib juhistel olla praktikut piirav toime, kuna need võivad pärssida sotsiaaltöötaja loominguilist ning soodustada päriselus esineva mitmekesisuse, muutuvate olude ja interaktsioonide taandamist juhisele vastavaks. Nii jääb märkamata oluline info, mida juhise n-ö ei käsi ära tunda.

Juba enne uuringuga alustamist olime veendunud, et me ei taha koostada juhiseid, mis jääbki rippuma veebikeskkonda, ilma et keegi seda kasutaks. Me seadsime endale ülesande koostada juhiseid, millest oleks praktikutele kasu. Selleks et mingist juhisest oleks kasu, peaks see meie arvates olema n-ö ühine asi. Perevägivald kui nähtus on kõigi ühine asi – seda tunnistab kas või see, et intervjuudes ja seminaridel osalesid paljude erialade esindajad. Niisiis võiks perevägivaldaga tegelemise juhise olla kõigi asjassepuutuvate spetsialistide ühine asi. Siit meie esimene põhimõte juhise koostamisel: me ei tahtnud seda teha ainult ise, konstrueerides raamatutarkusele ja uuringu tulemustele tuginedes juhise kellegi teise jaoks. Me tahtsime seda teha koos praktikutega, kes juhiseid kasutama hakkavad. Alguses meenus praktikute kaasamine sotsiaaltöötaja ja sotsiaaltöö kliendi suhet, kus ühel on kindel plaan, mida tuleb teha, ja teine ei tea, kuidas sellest niimoodi keelduda, et võimukam interaktsioonipartner ei solvaks. Ehk teisisõnu, meie ettepanek kvalitatiivse uurimisetapi fookusgrupi intervjuudes osalejatele kaasa lüüa juhise koostamises kohtas leiget vastuvõttu. Ja seda mitte perevägivalda olulisuse või ebaolulisuse pärast, vaid pigem seetõttu, et idee ühest järjekordsest uuest kohustuslikust tööjuhisest tekitas omavalitsuste sotsiaaltöötajates ja nende koostööpartnerites tõrget. See süvendas meie veendumust, et juhiseid saabki teha ainult koos praktikutega. Õnneks leidsime lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid, varjupaikade töötajaid, politseiametnikke, prokuröre ja spetsialiste, kes meiega koos edasi töötasid. Nii peetigi pärast uuringu kahe etapi lõpetamist

praktikute osavõtul kaks väga tõist seminari, kus praktikud arutlesid koos meiega uurimuse tulemuste üle ning panustasid oma teadmisi ja kogemusi juhise koostamisse. Praeguseks valminud perevägivalda käsitlev juhise on hea näide kaasaegsest tõendus põhise sotsiaaltööst, sest selles kohtuvad teadmised teooriatest ja uurimustest ja praktikute tarkus, mis sisaldab professionaalseid väärtusi, sotsiaaltöötajate jt abistajate isiklikke kogemusi ning sotsiaaltöö klientide kogemusi praktikas esinevatest olukordadest.¹

Teise olulise põhimõttena lähtusime juhise koostamisel lisaks praktikute kaasamisele sotsiaaltöö kaasaegsest käsitlusest: sotsiaaltöö on pidevas muutumises ja arenemises vastavalt kontekstile (Hare 2004; Payne 2005, 2006; Adams, Dominelli, Payne 2005). Nii nagu sotsiaaltöötaja peab oma tegemistes olema paindlik, ei saa ka kasutatavad abimaterjalid olla jäigad ning muutumatud. Juhise kasutamisel tuleb silmas pidada selle paindlikku olemust ning mitte võtta seda kui retsepti olukordade lahendamiseks, vaid pigem kui teeviita, mis näitab võimalikku liikumissuunda.

Juhise struktuur

Juhise algab perevägivalda teoreetiliste käsitluste tutvustamisega ja perevägivalda määratlemisega. Palju vaidlusi on põhjustanud see, kas ja kui palju on praktikul vaja teoreetilisi teadmisi, kas juhise peaks sisaldama teooriatel põhinevat analüüsi või piisaks heade praktikate kirjeldamisest. Praktikud ise leiavad väga sageli, et probleemi teoreetiliseks käsitluseks pole neil aega, näiteks üks fookusgruupiintervjuus osalenu ütles: „*Meie tegeleme probleemiga, mitte selle lahterdamisega.*” Samas, rääkides perevägivaldajuhtumitest ja oma tööst inimestega, arutlesid praktikud pidevalt, kas see või teine juhtum on vägivallal ehk teisisõnu tegelesidki „*probleemi lahterdamisega*”. Meie lähtusime juhise koostades sellest, et ei ole võimalik tegeleda probleemiga, teadmata selle teoreetilisi seletusi. Seetõttu algabki juhise teoreetilise ülevaatega perevägivaldast: käsitleme selliseid teemasid nagu perevägivalda määratlemine, vägivalla liigid paarisuhtes, paarisuhtevägivalla tüübid, laste väärkohtlemine peres, perevägivaldaga seotud müüdid.

Perevägivalda teoreetilisest määratlemisest ei piisa tema äratundmiseks, mistõttu on juhise teine osa pühendatud perevägivalda riskitegurite kirjeldamisele. Siinkohal tuleb veel kord toonitada, et need märgid, mida uurimuste andmetele ja teooriatele tuginedes võib nimetada ohvrit, vägivallatsetjat ja väärkoheldud last iseloomustavateks, on vaid loetelu võimalikest indikaatoritest, mis olenevalt kontekstist võivad olla, aga ei pea olema perevägivalda näitajaks. Teadlikkus võimalikest märkidest ja nende mitmetähenduslikkusest teritab sotsiaaltöötaja intuitsiooni². Oma intuitsiooni kuulamine eeldab refleksiivsust³ ja julgust usaldada ennast kui spetsialisti. Intuitsiooni tuleb pidada professionaalsuse osaks ning kahtluse „kas see on ikka nii, nagu ta räägib” lubamine endale võimaldab vaadata kaugemale ja sügavamale kui see, mida perevägivalda osalised näidata tahavad, ning leida üles hädasolija.

Ent nagu tõdesid praktikud fookusgruupiintervjuudes, märkide äratundmisest on vähe abi, kui ei tea, mida edasi teha. Seetõttu juhise kolmas osa kirjeldab võimalikke ametnikevõrgustiku liikmeid, kes koostöös võiksid olla need, kes toetavad perevägivalda ohvrit ning aitavad leida lahendusi. Juhises pakutud loetelu ei ole ammendav. Kohalikes omavalitsustes on kasutusel suurepäraseid praktikad ja võimalik, et kuskil on kaasatud spetsialiste, kelle tegevust meie kirjeldanud ei olegi. Lähtuda tulebki kohalikest oludest ning spetsialistide vahel toimivatest koostöömudelitest. Meie üritasime koostada võimalikult üldise loetelu spetsialistidest, võtmata eeskujuks ühtegi konkreetset piirkonda.

¹ Täpsemalt Gilgun, J. F. (2005). „The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work”, *Research on Social Work Practice* 15, 52–61.

² Intuitsiooni olulisusest abistavate elukutsete esindajate töös on kirjutanud Nash (2000).

³ Diskussiooni mõistete kasutamise üle loe Selg, M. (2008). „Refleksiivsus” ja „reflekteerimine” pole sünonüümid ega vastandu tõendus põhisele praktikale. *Sotsiaaltöö* 4, 48–50.

Juhise neljandas osas esitleme Mari ja Aivari lugu, mille näitel mängime läbi ühe perevägivalda juhtumi võimaliku lahenduskäigu. Mari ja Aivar on väljamõeldud tegelased, nii nagu ka nende lapsed, nendega juhtunu ja spetsialistid, kes neid abistavad. Mari ja Aivari loo konstrueerimisel kasutasime kvalitatiivsest uurimisetapist saadud andmeid, hindamatut abi osutasid seminarides osalenud spetsialistid, kes meie algselt skemaatilisele juhtumile andsid nimed, vanused, tegevused ja lahendused. Kasutame Mari ja Aivari lugu näitlikustamiseks juhise teoreetilises osas käsitletut, asjaosaliste monoloogides ilmnevad nii ohvri kui ka vägivallatseja tüüpilised seisukohad, vägivalla õigustamine ja varjamine, perevägivalda kohta levinud müüdid jmt. Järgnevalt väljavõte juhise tööversioonist juhtumist ja selle lahendamisest.

Pereliikmed

Naine: **Mari** 34-aastane, kosmeetikuks õppinud, lapsehoolduspuhkusel.

Mees: **Aivar** 36-aastane, töötab ehitajana.

Mari ja Aivar on abielus.

Lapsed: **Sander** 14-aastane (Mari eelmisest suhtest), **Vanessa** (5-aastane) ja **Tony** (1-aastane).

Pere elab äärelinnas eramajas, mis on saadud pärandusena Aivari vanaemalt.

Sündmus

Kodus peetakse grillipidu. Kui külalised on lahkunud, lahvatab Aivari ja Mari vahel tüli kodutööde tegemise ja armukadeduse pinnal. Alkoholihoobes Aivar ärritub, kaotab enesevalitsuse ja lööb mitu korda Marile käega näkku ja kõhtu, tekitades naisele silmaga nähtavaid punakaid turseid ja marrastusi. Mari karjub, et Aivar lõpetaks. Kõrvalmajas elavad naabrid kuulevad karjumist ning kuna naabrinaine Ulvi (63) teab, et Aivar on olnud ka varem Mari suhtes vägivaldne, kutsub ta politsei. Mari pääseb põgenema ja läheb Ulvi juurde naabermajja, Aivar jääb õue. Sander, Vanessa ja Tony on löömise ajal toas, keegi ei tea, kui palju nad sellest intsidendist nägid.

Mari ja Aivari juhtumi lahendamine algab politsei saabumisega sündmuskohale. Juhises me kirjeldame, mida politseipatrull teeb, millised on lähisuhtevägivalda juhtumite käsitlemise üldpõhimõtted jne. Sündmused arenevad selliselt, et Aivar viiakse kainenema ning Mari koos lastega läheb järgmisel päeval naiste varjupaika. Juhises kirjeldame, mis juhtub, kui pöördutakse varjupaika – missugused on protseduurireeglid, millist abi pakub naiste varjupaik jne. Ühena spetsialistidest tegeleb Mariga ohvriabitöötaja, kelle kaudu Maril on võimalik saada tasuta psühholoogilist nõustamist. Kuna peres on lapsed, siis looga hakkab tegelema kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja. Ta võtab ühendust perearstiga ja kooli sotsiaalpedagoogiga, et kujundada seisukoht, missugust abi Mari vajab. Lastekaitsetöötaja püüab välja selgitada, kas tegemist on esmakordse või korduva perevägivalda episoodiga, ja laste olukorra – ega neid ei ole väärkoheldud. Sotsiaalpedagoog ja perearst jagavad lastekaitsetöötajaga oma tähelepanekuid pere kohta. Perearst ei ole täheldanud midagi laste väärkohtlemisele viitavat, samas annab ta väärtuslikku infot Mari ja laste koduse olukorra kohta.

Lastekaitsetöötaja saab teada, et Mari on varem kokkulepitud kohtumisi korduvalt edasi lükanud, mis võib olla märk sellest, et ta on ka varem Aivari füüsilisi rünnakuid talunud ning pole tahtnud löömise jälgedega arsti juurde minna. Oluline indikaator on Vanessa enurees,

mis võib olla märk kodus vanemate vahel valitsevatest pingetest. Mari peavalud, mida ta on kurnud perearstile, võivad samuti olla koduse stressi ja pingete füüsiline väljendus. Kõik märgid, millest perearst räägib, ei tähenda eraldi võetuna tingimata perevägivalda, ent asetades need konteksti, kus lastekaitsetöötaja teab, et Mari on vägivalda eest varjupaika läinud, omandavad need teise tähenduse ja näitavad, et seekordne juhtum pole tõenäoliselt esimene füüsilise vägivalda intsident selles peres. Kuna ohvrid väga sageli varjavad vägivalda toimumist, on oluliseks informatsiooni allikaks nii teised spetsialistid, kes perega kokku puutuvad kui ka lähimad sugulased, sõbrad ja naabrid.

Lastekaitsetöötaja vestleb nii Mari, Aivari, Sanderi kui ka naabrinaise Ulviga. Järgnevalt väljavõtte Mari loost. Mari räägib lastekaitsetöötajale Aivariga tutvumisest ja nende pereelust kuni sündmuseni, mille tagajärjel ta naiste varjupaika läks. Mari loost on näha, kuidas suhe areneb ja muutub, selles on mõned perevägivaldale iseloomulikud momendid, näiteks see, kuidas Aivar on justkui märkamatuult aastate jooksul suutnud Mari sotsiaalselt isoleerida nii sõbrannadest kui ka emast. Mari jutustab: „*Ja siis hakkas tulema see, et minu sõbrannad on lollakad ja labased ja parem kui ma nendega ei suhtleks ja. Ja jälle, ma hakkasin mõtlema, et tal on õigus. Et tõepoolest – meil ei ole enam midagi ühist sõbrannadega, nendel olid lapsed suuremad, vabadus jälle käes, baarid ja peod ja. Et jah, Aivaril on õigus, et üks hea ema ei jäta oma lapsi kellelegi hoida, et ma ei tea, kuhugi peole või tantsima minna. Alguses nad ikka kutsusid mind ka, ma kuidagi puiklesin, lõpuks enam ei kutsunud ka. Nüüd pole ammu enam midagi kuulnud /.../*” Oluline Mari jutukatkes on see, kuidas ta kirjeldab oma nõustumist Aivariga. Ta otsib kinnitust Aivari arvamusele oma sõbrannade kohta ja nii jääbki mulje, nagu oleks sõbrannadega ja emaga suhtlemise lõpetamine Mari enda vaba valik, mitte Aivari poolt tekitatud sotsiaalne isolatsioon.

Perevägivalda äratundmisel on sotsiaalne isolatsioon üks väga olulisi märke, mida saavad tähele panna eelkõige lähedased inimesed: naabrid, sõbrad, tuttavad, töökaaslased jt, kes ohvriga iga päev kokku puutuvad. Mari ja Aivari loo puhul on isegi naabrinaine Ulvi, kelle kontaktid perega on põgusad, märganud, et „*sõbrannasid ma pole näinud siin Maril, üks tal ole tegemist ka, ikkagi maja ja aed ja kolm last ja. Ükskord oli küll, nüüd hakkas mõtlema, et Mari nuttis aias ja ütles, et Aivar ei luba tal minna ema juurde, see elab tal kuskil maal või kuskil kaugel, no aga kuule, sa oled tema naine, see on pereelu asi, kuidas ja kellega sa suhtled ja oled, ikka oma pere tuleb kõigepealt.*” Isegi kui tutvusringkonna kitsusele leidub mõjuvaid põhjendusi, nagu näiteks Ulvi oletab Mari puhul, et majapidamise ja laste kõrvalt ehk ei jäägi aega suhtlemiseks, tasub küsida ohvrilt, ega tal ei keelata suhtlemist.

Ulvi jutus torkab silma ka üks väga levinud müüt, mis on seotud perevägivaldaga ja teeb sellest rääkimise keeruliseks kõigile – pere privaatsuse rõhutamine – „*see on pereelu asi,*” ütleb Ulvi. Perekonna puutumatus saab aga kaitsta ja hoida seni, kuni selle puutumatus nimel ei kahjustata pere liikmeid ega rikuta perele iseloomulikku usaldust vastutada lähedaste eest. Peres juhtunust on raske rääkida pereliikmetel, selle kohta on raske küsida ja uurida nii naabritel, sõpradel kui ka spetsialistidel. Perevägivaldaga tegelemist käsitlevas sotsiaaltöölases kirjanduses soovitatakse näiteks sotsiaaltöötajatel, meditsiinitöötajatel jt abistavate elukutsesete esindajatel esitada rutiinselt igale inimesele, kellega nad kokku puutuvad, neutraalne ja lakooniline küsimus selle kohta, kas keegi on tema suhtes olnud vägivaldne. Niimoodi toimides antakse inimesele signaal, et ta võib rääkida sellest, mis toimub, kas kohe või kunagi hiljem, kui ta selleks valmis on.

Tegeledes peredega, kus vanemate vahel esineb vägivalda, on oluline pöörata tähelepanu lastele. Ehkki lapsevanemad kipuvad arvama, et nendevaheline vägivald ei puuduta lapsi, kui need füüsiliselt ei kannata, tunnevad lapsed ennast ikkagi osalejatena vägivaldses olukorras.

Füüsilist vägivalda peres ei ole võimalik laste eest varjata. Kui nad seda otseselt pealt ei näe, kuulevad nad seda. Sander: „*Ja siis see lärm, ega me kurdid ole, me ju kuuleme küll, kuidas Aivar meie emale igasugu asju ütleb. Ja need hääled, kisamine. Ema karjub vastu ja Aivar ütleb igasuguseid asju. Ja siis need hääled, kõike on kuulda. /.../ Ja sellised mütsatused, nagu midagi vastu ust või seina kukuks või midagi, sellised vastikud hääled.*”. Lapsed näevad ka vägivalda tagajärgi. Sander: „*Aga me ju näeme. Et noh, sinikaid ja katkiseid asju.*”. Oluline on mõista, et lapsel tekivad tugevad tunded nii vägivallatseja kui ka ohvri käitumise suhtes, üsna sageli on selleks viha ja soov, et olukord mingil viisil muutuks. Lapsed võivad ka unistada sellest, kuidas nemad vägivalda lõpetavad, vägivallatsejale vastu hakkavad, ohvrit, ennast ja õdesid-vendi kaitsevad. Sõltuvalt lapse vanusest võib tekkida ka ohvri süüdistamine, et see vägivallatsejale vastu ei hakka. Sander: „*Ja ema vastu ka, et mida sa lähed, sa ju tead, milline tööbras see mees on, et mida sa lähed sinna veel tagasi, jäänud sisse, oleks kõik korras olnud.*”. Sellises hoiakus peegeldub ühiskonnas levinud müüt perevägivalda kohta, et ohver oma käitumisega ise põhjustab vägivalda.

Lõpetuseks

Töö juhisega on olnud äärmiselt põnev ja väljakutseterohke. Tänu sellele oleme veetnud sisukaid tunde paljude spetsialistidega, vastastikku üksteist perevägivalda teemal harides. Lõpetuseks tahaks veelkord tänada kõiki, kes juhise väljatöötamises osalesid ning tuletada meelde, et juhise ei ole valmis, selle täiustamiseks on kõik ettepanekud teretulnud. Juhis on kättesaadav veebis aadressil www.kuriteoennetus.ee/perevagivald⁴, selle kaudu on võimalik teha täiendusi ja ettepanekuid, juhust igakülgsest arendada. Üks ettepanek viimaselt kohtumiselt praktikutega juhise muutmiseks juba saabus selle artikli kirjutamise ajal – nimetada juhise ümber käsiraamatuks. Mis saab juhise pealkirjaks, on praegu veel lahtine, sest käsiraamatu kontseptsioon vajab analüüsimist. Ja võib-olla polegi nii oluline, kuidas me juhendmaterjali nimetame, sest sõnadele annab ju tähenduse kontekst. Antud juhul on oluline, et on astunud suur samm tõhustamiseks perevägivaldaga tegelevate praktikute koostööd.

Lõpetuseks rõhutan, et juhise on vaid kogum märkidest, mis mõnes kontekstis võivad viidata perevägivaldale ja mõnes teises mitte. Sama lugu on ka parimate praktikatega: see, mis ühel juhul on tõhus ja hea lahendus, ei pruugi seda sugugi olla teistsuguses olukorras. Seega peab perevägivalda juhise kasutaja säilitama oma kriitilise ja analüüsiva mõtlemise ning refleksiivsuse, samuti meeles pidama konteksti olulisust sotsiaaltöös.

Viidatud allikad

Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (2005). Transformational Social Work. Teoses: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (toim.) Social Work Futures. Crossing Boundaries, Transforming Practice. New York: Palgrave Macmillian, 1–17.

Gilgun, J. F. (2005). The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. *Research on Social Work Practice* 15, 52–61.

Hare, I. (2004). Defining Social Work for The 21st Century. The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. *International Social Work*, 47(3), 407–424.

Nash, C. (2000). Applying Reflective Practice. Teoses: Davies, C., Finlay, L., Bullman, A. (toim.) Changing Practice in Health and Social Care. Sage Publication, 73–81.

Payne, M. (2005). Modern Social Work Theory. Third edition. New York: Palgrave Macmillan.

Payne, M. (2006). What Is Professional Social Work? Revised Second Edition. A BASW/Policy Press.

Selg, M. (2008). „Refleksiivsus” ja „reflekteerimine” pole sünonüümid ega vastandu tõendus põhisele praktikale. *Sotsiaaltöö* 4, 48–50.

⁴ Hetkel on juhise veebis üleval vaid sissejuhatus, kuna viimaste muudatuse ettepanekute sisseviimine käib. Juhise peaks olema kasutamiseks valmis alates sügisest.

*Artikkel on läbinud eelretsenseerimise.
Retsenseerimise protseduuri kirjelduse leiab veebilehelt www.tai.ee.*

Vägivaldse käitumise kujunemine vägivallakuriteo toime pannud isikutel: kurjategijate tõlgendused vägivallast

Airi Mitendorf

Artiklis annan ülevaate uurimusest¹, mille eesmärk oli analüüsida vägivallakuriteo toime pannud kriminaalhooldusaluste isiklike kogemusi seoses vägivaldse käitumise kujunemisega. Kriminaalhooldusaluste tõlgenduste tunDMAõppimine hälbivast käitumisest ja sooritatud kuriteost on oluline kuritegeliku käitumise mõistmisel ning kurjategija retsidiivsus-riski määramisel.

Võtmesõnad: vägivaldne käitumine, sotsiaalkonstruksionism, neutraliseerimisteooria.

Sissejuhatus

Vägivalla temaatikale on viimastel aastatel ühiskonnas palju tähelepanu pööratud. Käsitletud on perevägivalda (Pettai ja Proos 2003; Kase 2002), koolivägivalda (Vaiksoo 2010; Strömpl 2008), laste vastu suunatud seksuaalvägivalda (Soo ja Kutsar 2004; Soo 2005), alaealiste vägivallakuritegusid (Salla 2010). Arutletakse, millised on võimalused vägivalla ennetamiseks ning millised on parimad viisid vägivallaohvrite toetamiseks. Artikli otsustasin kirjutada, kuna minu arvates on lisaks vaja vaadelda vägivalla põhjusi ning vägivallakuriteo toime pannud isikute tähelepanekuid, nende sõnakasutust ja toimepandud kuriteo tõlgendusi.

Hälbiva käitumise, sh vägivaldse käitumise kujunemise põhjustele ei ole võimalik anda ühest selgitust. Eri autorid rõhutavad indiviidi käitumise kujunemisel erinevaid mõjutajaid, kuid kõik autorid on ühel meelel selles, et vägivaldse käitumise olemus on mitmetahuline ning sellele avaldavad mõju indiviidi ümbritsevad sotsiaalsed suhted (Burr 1995). Lindgren ja Suter (1994) toovad Albert Bandurale viidates välja, et hälbivat käitumist (sh vägivaldset käitumist) õpitakse kriminaalsete ja mittekriminaalsete eeskujude vaatlemise ja jäljendamise teel. Suhtlemise tulemusena võtab indiviid omaks sotsiaalse keskkonna tervikmustreid ja vastavalt sellele temale sobiva rollikäitumise.

Artiklis esitan vägivallakuriteo toime pannud isikute kirjeldused vägivaldse käitumise kujunemise asjaoludest. Kriminaalkorras karistatud isikutel on isiklikud kogemused vägivaldse käitumise kujunemisest ning nende arusaam vägivaldsest käitumisest võimaldab mõista kuriteo toimepanemise põhjusi, lähtudes nende põhjuste individuaalsest interpretatsioonist. Ana-

¹ Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö „Hälbiva käitumise kujunemine kriminaalhooldusaluste tõlgendusel” (2004), juhendaja Judit Strömpl

lүүsin ka seda, kuidas kurjategijate tõlgendused toime pandud kuriteost ja oma süüst selles võivad mõjutada nende edasist käitumist ja uute vägivallakuritegude sooritamist. Uuringu tarvis intervjuueerisin vägivallakuriteo toime pannud isikuid, analüüsisin nende tõlgendusi vägivaldse käitumise kujunemisest ning sooritatud kuriteost. Enamik intervjuueeritavaid oli mitu korda kohtulikult karistatud ning esimesed seaduserikkumised panid nad toime alaealisena.

Teoreetilised lähtekohad

Cree (2010) sõnul määratleb hälbiva ja kuritegeliku käitumise ühiskond ning selle käsitlus on aja jooksul muutuv. Tegevused, mida mõnel perioodil käsitatakse kuritegudena, muudetakse legaalseks ja vastupidi. Beckeri (1963) ja Burri (1995) järgi peavad eri ühiskonnagrupid hälbivaks erinevaid käitumisviise, kuid samas eksisteerivad ka üldised arusaamad sellest, milline peaks olema ühiskonnale kasulik käitumine ehk millised on valitsevad sotsiaalsed normid. Hiljutiste uuringute andmetel (Salla 2010) on vägivaldsus ja vägivaldne käitumine suurel määral varjatud ja oletatakse, et valdav enamus vägivaldsust sisaldavatest kergemate tagajärgedega tegudest ei jõua kunagi uurijateni ja kohtusse. Veelgi enam, selliseid juhtumeid tihti ei tõlgendatagi kuriteona, millest oleks vaja politseid teavitada. Toetudes Bergeri ja Luckmani (1966) käsitlusele indiviidi personaalsuse kujunemisest, saab öelda, et indiviidi arusaam vägivaldsest käitumisest kujuneb seoses tema varasemate kogemustega vägivaldsest käitumisest.

Uurimuse ühe teoreetilise alusena lähtusin sotsiaalkonstruksionistlikust teooriast (Burr 1995), mille järgi indiviidi arusaam sotsiaalsest tegelikkusest ehk antud juhul vägivalla olemusest on seotud tema enda väljakujunenud subjektiivse reaalsusega. Indiviidide subjektiivse reaalsuse konstrueerimist kirjeldavad autorid (Berger ja Luckman 1966) on arvamusel, et konstruksionistlikust vaatenurgast lähtudes on indiviididel varasemate kogemuste ja suhete pinnal välja kujunenud subjektiivne reaalsus, mis mõjutab nende käitumist, ja selle tõttu on igal inimesel reaalsusest oma ettekujutus. Inimesed tõlgendavad suhtlemisel neile oluliste inimeste käitumist ning võtavad omaks mitte ainult käitumisviisid, vaid ka maailma, milles need inimesed elavad, hakates selle põhjal kujundama oma maailma ja oma reaalsust (Berger ja Luckman 1966). Vägivallakuriteo toime pannud isikute subjektiivse reaalsuse uurimine aitab mõista nende käitumise motiive ning seeläbi hinnata kurjategijate edasist retsiidivus-riski.

Burr (1995) rõhutab indiviidi isiksusliku arengu olulise eeltingimusena keelekasutust ning toob välja, et läbielatud kogemuste kirjeldamisel kasutavad inimesed sõnu ja väljendeid, andes uusi tähendusi asjadele, mis juba eksisteerivad. Gubriumi jt (1994) arvamuste kohaselt võivad inimesed küll kasutada nähtuste kirjeldamisel samu väljendeid, kuid mõtlevad ja käituvad erinevalt. See, mis on ühe inimese arusaam vägivallast ja vägivaldsest käitumisest, ei ole seda teise jaoks. Eespool välja toodud põhimõtetele tuginedes saab väita, et vägivallakuriteo toime pannud isikutel võib olla erinev arusaam vägivalla olemusest ja selle väljendusviisidest vaatamata sellele, et vägivalla kirjeldamisel kasutatakse üldlevinud väljendeid.

Uuringu teiseks teoreetiliseks aluseks on neutraliseerimisteooria (Sykes ja Madza 1979; Shields ja Whitehall 1991), mille järgi hälbeline ja kuritegelik elustiil omandatakse kuritegelike tegurite õigustamise teel. Sykes ja Madza (1979) arvamuse kohaselt on eelnevalt pööratud olulist tähelepanu õppimisele ning liiga vähe tähelepanu õppimisprotsessis omandatule. Nii enne kui ka pärast kuriteo sooritamist on kurjategijale omane hakata õigustama oma tegevusi ühiskondlikult aktsepteeritud väärtussüsteemi alusel, et sellega leevendada kuriteo toimepanemise kaasnemat süü- ja häbitunnet. Sellel eesmärgil hakkavad kurjategijad kasutama „tehnikaid”, mis võimaldavad neil ajutiselt „neutraliseerida” hukkamõistvad ning kuritegevust keelavad väärtused ja suhtumised. Kuriteo neutraliseerimise õnnestumisel on inimene valmis sooritama uut kuritegu.

Uurimismeetodite tutvustus

Artikkel põhineb uurimisel, mille eesmärk oli välja tuua vägivaldakariteo toime pannud kriminaalhooldusaluste isiklike kogemusi seoses vägivaldse käitumise kujunemisega. Vägivaldse käitumise kujunemise mõistmiseks püüdsin saada vastused küsimustele:

- Kuidas kriminaalhooldusalused jutustavad oma elust?
- Kuidas kriminaalhooldusalused tõlgendavad oma süüd toimepandud kuriteos?
- Millised on kriminaalhooldusaluste interpretatsioonid hälbivast käitumisest?

Vägivaldse käitumise kujunemise uurimisel keskendusin fenomenoloogilisele lähenemisviisile, täpsemalt hermeneutilisele fenomenoloogiale (Creswell 2007, 59), mis tegeleb läbielatud kogemuste ja „elu” tekstide uurimisega. Uuringu fookuses olid kriminaalhooldusaluste kogemused seoses vägivaldse käitumisega ning sellele nähtusele omistatavad interpreteeringud.

Uuringu valimi moodustasid 12 kriminaalhooldusalust, keda oli kriminaalkorras karistatud kuritegude eest, mis sisaldasid vägivalda teise isiku vastu. Uuringus osales viis naissoost ja seitse meessoost respondenti vanuses 16–32 eluaastat. Fenomenoloogilise uuringu puhul on oluline, et uuringu valimi moodustamisel valitakse uuringusse isikud, kellel on kogemuslik suhe uuritava fenomeniga. Seega jälgisin uuringu valimi moodustamisel toimepandud kuriteo liiki. Lisaks soovisin, et valimis oleksid esindatud erinevate kriminaalhooldusametnike kliendid ning mõlemast soost isikud. Vanus ei olnud valimi moodustamisel kriteeriumiks.

Andmekogumismeetodina kasutasin fenomenoloogilist poolstruktureeritud süvaintervjuud. Esmalt käsitlesin uuritavate elulooga seotud teemasid (lapsepõlv, kooliaeg, negatiivsetena meenuvad sündmused), teisena keskendusin toimepandud kuriteole ning intervjueeritavate tõlgendustele oma süüst kuriteos, kolmandana uurisin intervjueeritavate tõlgendusi kuritegevusest ning selle põhjustest.

Kriminaalhooldusalused osalesid uuringus vabatahtlikult. Tulenevalt uurimisteemast pöörasin erilist tähelepanu uurimistöö eetikale ning uuringus osalenud intervjueeritavate nimed muutsin konfidentsiaalsuse põhimõtet arvestades. Uuringu läbiviimise ajal töötasin kriminaalhooldusametnikuna, kuid uuritavad olid minule võõrad inimesed ehk siis mitte minu kliendid. Uuringut läbi viies arvestasin võimalusega, et minu ametialane roll võib uuringut mõjutada. Mõnel juhul võis tajuda, et respondent ei rääkinud toimepandud õigusrikkumistest päris avameelselt.

Kõik intervjuud lindistasin, millest uuritavad olid teadlikud. Intervjuude kestus oli vahemikus 50 minutit kuni 1 tund ja 48 minutit. Respondentide interpreteeringute mõistmiseks analüüsisin saadud andmeid temaatilist sisuanalüüsi kasutades. Temaatilise analüüsi põhimõtte kasutamine andmete analüüsimisel on Van Dijki (1997) arvates osutunud kasulikuks inimeste varjatud hoiakute väljaselgitamisel.

Uurimistulemuste analüüs ja arutelu

Hälbiva käitumise kujunemist uurinud autorid (Heinla 2001; Kraav 2000; Rannala 2001; Strömpl 2002) on rõhutanud perekonna tähtsust isiksuse kujunemisele. Pereliikmed on omavahelises interaktsioonis, mille tulemusena kujuneb kasvavatel lastel isiklik reaalsus ümbritsevast maailmast ning see reaalsus hakkab mõjutama nende edasist käitumist. Perekondlike suhete puhul kirjeldasid intervjueeritavad kõige sagedamini vanemate omavahelisi tülisid, varases eas kogetud vanemate lahutust, alkoholiprobleeme, nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda, hooletussejätmist ja ükskõiksust, liiga range või peaaegu puuduva kasvatusena rakedamist ning armastuse ja helluse puudumist pereliikmete vahel. Mõnede intervjueeritavate puhul võis tajuda, et negatiivsete peresuhete kirjeldamisega otsiti õigustust toimepandud kuriteole, püüdes sel teel neutraliseerida süütunnet ning vähendada vastutust kuriteo sooritamise eest. Nagu ütles 32-aastane Pille, kes oli kriminaalkorras karistatud esimest korda selle

eest, et oli alkoholijoobes peksnud ja alandanud koos kaaslastega tuttavat naisterahvast: „... mulle ei meenu ühtegi korda, millal ema oleks mind kallistanud või armastust välja näidanud”. Pille kirjeldas oma ema kui „usaldamatut ja hoolimatut inimest”. Neutraliseerimise ja süütunde vähendamise õnnestumisel suureneb Sykes ja Matza (1979) sõnul uue kuriteo sooritamise risk.

■ Perekonna struktuur ja pereliikmete omavahelised suhted

Demuth ja Brown (1995) toovad oma uuringus välja asjaolu, et kahe bioloogilise vanemaga perekonnas kasvanud lastel on väiksem tõenäosus sattuda kuritegelikule teele võrreldes üksikvanemaga perede lastega. Sotsiaalkonstruksionistliku teooria järgi avaldavad indiviidi sotsialiseerimise protsessile perekonna struktuurist olulisemat mõju inimest ümbritsevad sotsiaalsed suhted. Intervjuudest selgus, et enamik intervjuueeritavatest oli pärit lahutatud perekondadest, kus lapsi kasvas ainult ema või ema ja võõrasisa. Nii lahutatud vanematega peredest pärit kui ka bioloogiliste vanematega koos elanud intervjuueeritavad kirjeldasid vanematevahelisi tülisid, vägivalda ja lahkuminekuahvardusi. Vanemate lahutusega kaasnevaid tundeid ja tülisid kirjeldasid emotsionaalsemalt naissoost vastajad. Veronika (18): „... kui isa ei oleks meie juurest ära läinud ja mu ema maha jätnud ... siis ei oleks olnud meil sellist elu ... ei oleks olnud neid mehi ja võõrasisaid, selliseid peksmisi ja joomisi ... mis sellest, et sa [isa] olid selline nagu sa olid ... olid ja ei olnud ka ... me oleksime ju teda [isa] toetanud.”.

Intervjuude analüüsis selgus, et suhted pereliikmete vahel olid sageli ebastabiilsed, pingelised ning usaldamatud. Enamik intervjuueeritavaid kirjeldas vanemate ükskõikset suhtumist ja lähedaste suhete puudumist ning nõrka vanemlikku kontrolli laste tegevuse üle. Kontakt pereliikmete vahel suurenes ja huvi laste tegevuse vastu kasvas siis, kui ilmnisid käitumisprobleemid ja tekkis kokkupuude noorsoopolitiseiga. 23-a Mart kirjeldas olukorda, kus ta pani toime uusi rikkumisi vanemate tähelepanu saamiseks: „... mul oli hea meel selle üle, et minu ema ja isa olid sunnitud minu probleemide pärast peale lahtutust suhtlema ... minuga tegelema ... tekitasin ise koolis probleeme.”.

Olukord perekonnas ja vanematevahelised pingelised suhted mõjutasid uuritavate sõnul ka õdede-vendade omavahelisi suhteid. Mitmed intervjuueeritavad kirjeldasid vanemate probleemide kandumist õdede-vendade omavahelistesse suhetesse, mis põhjustas võistlemist ja armukadedust ning tõsisid füüsilist vägivalda. Tulenevalt vanemate poolt alkoholi tarvitamisest ja laste hoolitussejätmisest jäi pere vanemate laste kohustuseks nooremate õdede-vendade eest hoolitsemine ning koos hoolitsemisega võeti üle ka nooremate kasvatamine füüsilise karistamise abil. Leena (18): „Ma ütlesin ka emale, et kui vaja, karistan venda mina, sina ei puutu teda sõrme otsagagi, kõigepealt paranda iseennast.”.

■ Perevägivalda kogemused

Enamik intervjuueeritavaid kirjeldas lapsepõlves üle elatud füüsilise ja emotsionaalse vägivalda kogemusi, mis olid seotud ühe pereliikme, sagedamini isa poolt alkoholi tarvitamisega. Seoses vanemate joomingutega viibisid kodus võõrad alkoholijoobes inimesed ja lapsed tundsid hirmu. Intervjuueeritavate sõnul olid nad sageli tunnistajateks ema peksmisele ja alandamisele võõrasisa poolt. Oluline on välja tuua asjaolu, et ühe respondendi perekonna olukorrast olid teadlikud korrus kõrgemal elavad vanavanemad ja naabrid, kellelt paluti mitmel korral abi. Veronika (18): „... ma läksin vanaema juurde ja tädi juurde, ütlesin, et ma ei taha seal kodus elada, nemad läksid ja ütlesid emale, et ma käin külas rääkimas ... siis ma sain jälle peksa ja ema ütleb, et ma olen täielik saast, et pöördun oma ema vastu /.../ Ema pesi ennast puhtaks, sai kaineks ja läks pilgutas sotsiaalametis oma silmi ja ütles, et lapsel on selline iga ja ta kujutab endale igasuguseid asju ette ja loomulikult kõik uskusid teda ja mul ei olnudki mõtet kurta.”.

Veronika kodus käis ka politsei, kuid kriminaalasi jäi algatamata, sest Veronika sõnul ema ei esitanud süüdistust võõrasisa vastu. Neutraliseerimisteooria järgi kasutavad kurjategijad süütunde neutraliseerimise ühe tehnikana kohtumõistjate arvustamist, mida uuringus osalenud respondendid kasutasid nii sotsiaaltöötajatest kui ka politseinikest rääkides.

Respondentidega tehtud intervjuudest selgus, et meessoost ja naissoost vastajad konstrueerivad vägivalda erinevalt. Naissoost vastajad kirjeldasid lapsepõlves kogatud vägivalda emotsionaalsemalt ning rõhutasid, et keeruline on lapsepõlves saadud kogemusi unustada. Meessoost vastajad olid kinnisemad ja väidetavalt ei mäletanud vägivallajuhtumeid. Samas esines meessoost vastajate hulgas arvamust, et lapse füüsiline karistamine ei ole vägivald ning pigem hoidis füüsiline karistamine lapsepõlves neid „*pahategudest eemal*”. Näiteks ütles 23-aastane Meelis, keda oli karistatud viieaastase vanglakaristusega kannatanu surmaga lõppenud peksmise eest: „... *noh see kui rihma saad, see ei ole ju vägivald ... kes meist ei oleks peksa saanud.*”.

Nagu teoreetilises osas eeldasin, kalduvad vanematevahelist füüsilist vägivalda kogenud lapsed ise täiskasvanuna vägivaldsusele ning sarnaselt Meelise loole on niinimetatud juhusliku tapmise toime pannud isikud sagedasti kogenud lapsepõlves füüsilist vägivalda.

Kuigi enamikul perekondadest oli vägivallatsejaks isa või võõrasisa, selgus, et intervjuueeritavad süüdistavad ema perekonnas valitseva olukorra pärast. Rita (18): „... *ema ei olnud kunagi minu poolt ... ta kardab isa ... ta isegi rääkis mulle, et sina võid mitte karta, aga mina kardan ... kui isa mind löi, siis ema ei tulnud mitte kunagi vahele ... see ajas mind kõige rohkem närvi, et missugune ema sa oled, kui sa vahele ei tule ... iga laps tahaks, et tema vanemad teda aitaksid.*”.

Koduvägivalda uurinud autorid (Nyqvist 2004; Pettai ja Proos 2001) on arvamusel, et alkooholikute ja vägivallatsetajatega koos elavad naised on kaassõltlased ega suuda seetõttu olukorda perekonnas adekvaatselt hinnata. Abi küsimist takistavad perevägivaldaga seotud müüdid, mille alusel peetakse naist tema vastu suunatud vägivalda põhjustajaks (Nyqvist 2004). Intervjuudest selgus emotsionaalse ja füüsilise vägivalda kandumine põlvkonnalt põlvkonnale. Näiteks jutustas Veronika: „... *vanaisa oli mul joodik, temal sõitis vahepeal katus ära ... ta hakkas vanaema kirvega mööda maja taga ajama.*”.

■ Suhted emaga

Kõige emotsionaalsemalt kirjeldasid intervjuueeritavad pigem negatiivseid kui positiivseid suhteid emaga. Vaid üksikud vastajad kirjeldasid väga häid suhteid emaga. Intervjuueeritavad iseloomustasid oma ema selliste väidetega nagu „*ma ei saa teda usaldada*” või „*ta keerab mulle alati selja*” või „*me olime võõrad*”, vaid üks intervjuueeritavatest nimetas oma ema kui „*ainukest inimest, kes ei keeranud mulle selga, kui sattusin vanglasse*”. Enamikul intervjuueeritavatest meenusid suhetest emaga sellised tunded nagu viha, pettumus, ükskõiksus, ahastus, kuid ka igatsus ja kahjutunne. 18-aastane Leena jutustas: „... *ema ei tohiks olla selline nagu minul ... ema peaks lapsest hoolima ... ma kunagi ei jooks ja ei laaberdaks ringi, kui mul lapsed oleks ... kätt ma ei tõstaks kunagi oma lapse vastu. /.../ Mul oli emast kahju ka. Ükskord ma ütlesin isale, mis ema meiega teeb ja siis ma nägin, mis juhtus.*”.

Peretülide lahendamisel asuti mõnel juhul ema kaitsma ja loodeti edaspidi ema toetusele, kuid sellele vaatamata jäi usalduslik suhe saavutamata. Intervjuudest selgus, et lähisuhtevägivald all kannatavad emad ei tulnud valitsevate pingetega toime ning laste kaitsmise asemel hakkasid tarvitama alkoholi, jätsid lapsed hooletusse või süüdistasid lapsi isa vägivaldses käitumises. Madala enesehinnangu tõttu, mis Nyqvisti (2004) järgi iseloomustab vägivaldses suhtes elavaid naisi, ei ole naised suutelised vägivaldset meest maha jätma, kannatades ise ning tuues ohvriks ka lapsed.

Uuringu tulemusena selgus, et laste väärkohtlemine ei olnud alati seotud vanemate poolt alkoholi tarvitamisega või füüsilise vägivaldaga. Uuritavad kirjeldasid ema pidevat pere-

konnast eemal viibimist ka seoses suure töökoormusega. Toomas (22): *[räägib vaikselt ja kurvalt] „... emal ei olnud aega mind kasvatada, ta andis mind oma tuttavale kasvatada ... ema oli ajakirjanik ja oli palju ära ... ta võttis õed kaasa, aga mind jättis maha ... ma olin lasteaias, kui jooksin oma ema otsima ... terve päev olin kadunud ja siis mind leiti üles ... ma ei vihka ema ega midagi, aga kuidagi on jäänud nii ... nüüd ta tuleb ja tahab suhelda, kuid mina ei taha.”*

Intervjuueeritavate sõnul on ühiskonnas sageli levinud arusaam, et väärkohtlemine leiab aset nn asotsiaalsetes perekondades. Mitmel juhul kirjeldasid intervjuueeritavad oma perekonda „normaalsena”, kus ei olnud füüsilist vägivalda ja alkoholi tarvitamist, kuid lapsepõlves toimunud muud sündmused on jätnud mälestused, mis takistavad täiskasvanueas emaga suhtlemist.

■ Suhted isaga

Uuringud (Kutsar 2007) on rõhutanud isa rolli tähtsust lapse sotsiaalses integratsioonis ning paljud autorid on seisukohal, et isa puudumise ja poiste identifitseerimisraskuste vahel on seos, mis mõjutab otseselt sotsiaalset kontrolli noorte käitumise üle. Enamik intervjuueeritavaid pärines perekondadest, kus vanemad olid lahutatud, kokkusaamised bioloogilise isaga muutusid aina harvemaks ja mõnel juhul katkesid mitmeks aastaks. Lahutusjärgsed suhted pereliikmete vahel olid pingelised ja intervjuudest selgus, et ema tegi takistusi laste kohtumisele perest lahus elava isaga. Näiteks rääkis Mart (23), et pärast vanemate lahutust ta kohtus küll isaga, kuid alati järgnes sellele tüli emaga. Mart hakkas isaga kohtumisi ema eest varjama.

Intervjuudest selgus, et vaatamata vanematevahelistele probleemidele ja mõnel juhul ka isa probleemidele alkoholiga, tundsid uuritavad isa järele igatsust ning kirjeldasid harvu, kuid huvitavaid kohtumisi isaga. Meelis (23): *„... isaga olid mul suhted head ... võib-olla sellepärast, et temaga ma sain harvem kokku. Alati, kui mul midagi vaja oli, siis ta ostis ... ta võttis mind igale poole kaasa, temaga oli huvitav ... käisime kalal, sõitsin autoga, lasin püssi ... emaga koos olles võisin sellest ainult und näha.”*

Probleemide tekkimisel koolis soovisid mitmed emaga koos elavad vastajad kolida elama isa juurde. Mõned uuritavad olid kasvanud lühemat või pikemat aega koos võõrasisaga. Tihhti olid intervjuueeritavad kogenud, et isast lahkumine ja võõrasisaga kooselu tõi kaasa nii emotsionaalse kui ka füüsilise vägivalda, õised joomingud, magamata ööd, mille tagajärjel langes õppeedukus ja tekkisid käitumisprobleemid koolis. Väljakannatamatu kodune olukord, õpetajate etteheited, kontaktid noorsoopoliitseiga tekitasid olukorra, kus intervjuueeritavate sõnul ainukeseks lahenduseks oli kodust ärajooksmine. Näiteks jutustas 18-a Veronika: *„... põgenemine oli mul lõpuks juba veres. Nii kui mind kätte saadi, ma panin kohe jooksu juba järgmisel päeval ... siis olid juba sõbrad sellised ... alguses oli lihtsalt, ma ei [rõhutab] julgenud enam koju minna ... sa jäid hiljemaks koju minemisel ja siis sa lihtsalt ei julgenud minna, sest sa tead, mis sind seal ees ootab.”*

■ Käitumisprobleemide ilmnemine koolis

Pingeline olukord kodus ja järelevalve puudumine avaldasid mõju intervjuueeritavate koolikohustuse täitmisele ning suhetele õpetajate ja klassikaaslastega. Halb läbisaamine õpetajatega oli tingitud põhjuseta puudumistest ja halvast käitumisest. Enamik uuritavatest oli jäänud klassikursust kordama, mis tekitas juurde probleeme koolis. Uuringud (Leino 2003) on näidanud, et koduste probleemide kandumine kooli raskendab õpetajate sõnul õppetöö kulgu. Sageli kirjeldasid intervjuueeritavad õpetajate solvavaid märkusi, mis omakorda põhjustasid suhteprobleeme ja koolist puudumisi. Koolikohustuse mittetäitmisele püüti nii mõnelgi juhul leida õigustusi õpetajaid süüdistades. Leena (18): *„... õpetajatega ma ei saanud läbi, nad ei*

sallinud mind. Kuna ma nendega läbi ei saanud, siis ma sinna tundi ei läinud ka, ei tahtnud enda närve rikkuda. Ükskord ma läksin, siis õpetaja ütles jälle ... näe külaline tuli."

Mõnel juhul kirjeldati tõrjutust koolikaaslaste poolt ning üks respondent rääkis oma sotsiaalselt isoleeritusest täiskasvanuna. Stephen Demuth'i jt (2004) poolt teostatud uuring indiviidi sotsiaalse isoleerituse seostest kuritegevusega näitas, et ilma toetavate sõpradeta inimestel on suurem tõenäosus kalduda kuritegevusele kui nendel, kellel on vähemalt üks lähedane sõber.

Intervjueeritavad kirjeldasid oma käitumist koolis „*probleemsena*”. Mitmel juhul nimetati, et õpetajate halvustav suhtumine mõjutas neid „probleemset käitumist” jätkama, sageli segati tundi, püüdes sellega endale tähelepanu tõmmata. Kooliprobleemide analüüsimisel selgus, et probleemide tekkides pööratakse koolis nende võimalikule lahendamisele vähe tähelepanu, pigem püütakse „segajast” vabaneda. Vähestel juhtudel kirjeldati väga häid suhteid klassikaaslastega, kuid peaaegu alati negatiivseid suhteid õpetajatega. Räägiti sildistamisest õpetajate poolt seoses elukoha ning perekonna olukorraga.

■ Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine

Kuigi mitmed intervjueeritavad olid kannatanud ühe pereliikme alkoholismi ning sellest tulenevate probleemide tõttu, hakkas enamik respondentidest alkoholi tarvitama 12–14-aastaselt. Mitu naissoost intervjueeritavat kirjeldas detailselt alkoholi tarvitamist ja sagedast pidutsemist endast tunduvalt vanemate 30–35-aastaste kaaslastega. Nele (16): „*Sõpradega tähistan sünnipäeva. Joome alkoholi. Kohe hommikul hakkame peale, pea on haige ja siis on ka hammas verel ja kohe jälle hakkame jooma ja sedasi nädal aega järjest, kujutad ette [naerab] vahest oleme hotellides, mul on üks rikas sõber ... sviitides, seal paneme pidu, tal on naine ka, aga see ei loe.*”

Tähelepanu väärib asjaolu, et peaaegu kõik intervjueeritavad olid kuriteo toimepanemise hetkel alkoholijoobes. Arvati ka seda, et ilma alkoholita ei oleks nad kuritegu toime pannud. Enda vastutuse eitamine ja alkoholi kui süüdlase rõhutamine võib vähendada või neutraliseerida toimepandud teoga kaasnevat süü- ja häbitunnet. Siin ei saa jätta tähelepanuta, et kohtupinki viinud kuritegu ei olnud enamikul intervjueeritavatest esmakordne.

■ Vägivaldse käitumise ilmnemine ja toimepandud kuriteo tõlgendus

Uuringust saadud andmete põhjal võib öelda, et kogetud vägivald väljendus respondentide käitumises negatiivselt ning muutis nad teistega suhtlemisel agressiivseks. Intervjuudest selgus füüsilist vägivaldat kogunud respondentide halb enesekontroll ja kiire ärritumine konfliktsetes situatsioonides. Intervjueeritavad kirjeldasid oma võimetust lahendada lahkarvamusi muul viisil kui füüsiliselt. Nagu teoreetilises osas eeldasin ning toetudes uuringutele (Rannala 2001; Strömpl 2001), võib väärkohtlemist kogunud laps kujuneda vägivaldseks ja hakata kasutama samu tugevaid argumente, mille mõju ta ise on kogunud. 18-aastane Veronika kirjeldab: „*... siis ma hakkasin vennale peksa andma, nii kui ema selja keeras ... ta viis mind nii endast välja ... ma lähen väga kergesti endast välja ... siis ma ei kontrolli enam, mida ma teen.*”

Mart (23): „*... peksime klassivenda, ta oli liiga ülbe, ei olnud meie seisukohaga rahul, jobu oli, mingisugused kehavigastused olid tal, ninaluu või midagi sellist ... päris vigaseks ei peksnud.*”

Respondendid, kes olid kogunud nii füüsilist kui ka emotsionaalset väärkohtlemist, kirjeldasid oma vägivaldset käitumist nii teiste inimeste kui ka loomade vastu. Intervjueeritavad rääkisid vägivallast teiste vastu vabalt ja ilma piinlikkust tundmata. Intervjuude analüüsi tulemusena selgus, et respondendid püüdsid sooritatud kuritegusid neutraliseerida, et vähendada sellega kaasnevat süü- ja häbitunnet. Toimepandud kuriteo õigustamiseks kasutati kõiki Sykesi ja

Matza (1979) poolt kirjeldatud neutraliseerimistehnikaid: vastutuse, kahju ja ohvri eitamist, kohtumõistjate arvustamist ja kõrgematele kohustustele viitamist. Enamik vastajatest ennast sooritatud kuriteos süüdi ei tunnistanud ja kergemaid kehavigastusi tekitanud peksmisi kuriteoks ei pidanud. Respondentide arvates oli sellise arvamuse kujundanud asjaolu, et mitu varem toime pandud kuritegu olid avastamata ja kunagi nende enda vastu suunatud vägivald oli jäänud karistuse ta. Mõnel juhul avaldati arvamust, et „*nii tühiste asjade eest karistamine on selle aja mood. Ühiskond on muutunud imelikuks ja politseil ei ole vist tõesti millegi muuga tegeleda*” (Rita 18). Sagedamini süüdistati kuriteos kannatanuid. Peksmise oli kannatanu oma käitumisega „ära teeninud”.

Vägivalla kasutamist teise isiku vastu ei pidanud kuriteoks sagedamini need respondendid, kes olid intervjuu käigus rääkinud korduvast füüsilisest vägivallast vanemate poolt. Mõnel juhul oli respondentide pahameel kannatanute vastu nii suur, et väljendati soovi kannatanutele kätte maksta neile osaks saanud karistuse eest. Pille (32): „*Kas ma võin avameelselt ütelda ... Ma ütlen nii, et oleks kodusõda, siis ma mõtlen seda, et oleks võimalik maha lasta, siis ma laseksin nad kõik [kannatanud] külmavereliselt maha ... Lihtsalt seda viha on nii palju [ärritub]. Lihtsalt lähed ja lased külmavereliselt maha, ma olen mõelnud seda ja vist silm ka ei pilguks.*”

Siirast kahetsust toimepandud kuriteo pärast tunnistas üks intervjuueeritavatest. Pärast sooritatud kuritegu on ta tundnud ennast psüühiliselt väga halvasti ja ei suuda leppida sellega, et on teist inimest rünnanud.

Kokkuvõttev arutelu

Artiklis antakse ülevaade uurimisest, mille eesmärk oli analüüsida vägivallakuriteo toime pannud kriminaalhooldusaluste isiklike kogemusi seoses vägivaldse käitumise kujunemisega. Uuringu tulemusena võib öelda, et väärkoheldud lapsed hakkavad täiskasvanuna oma käitumises kasutama samu käitumismustreid, mida nad on kogenud lapsepõlves, vaatamata sellele, et nad ei pidanud (ega pea) õigeks vanemate vägivaldsust enda suhtes.

Uuringust selgus, et perekonna struktuurist olulisemana avaldab indiviidi kujunemisele mõju perekonnas valitsevate suhete kvaliteet. Mõnedel juhtudel vanemate lahtus pigem soodustas läbisaamist perest lahus elava vanemaga, sagedamini isaga. Respondendid pigem esitasid süüdistusi iga hinna eest koos elavatele vanematele ning sellest sugenevatele pingetele perekonnas.

Sageli ei pöördu perevägivalla all kannatajad abi järele, kartes võimalikke tagajärgi. Kannatajateks on naise kõrval ka lapsed, kes hakkavad tekkinud olukorras süüdistama pigem ema kui vägivaldset isa või võõrasisa. Tekib olukord, milles lapsel puudub toetav täiskasvanu ja emotsionaalset tuge hakatakse otsima väljaspool kodu eakaaslaste seltskonnast.

Enamiku uuritavate perekondlik taust oli täis füüsilist ja emotsionaalset vägivalda. Mitmel juhul olid peretuttavad ja naabrid teadlikud perekonnas valitsevast vägivallast, kuid abi nendelt ei saadud. Sotsiaaltöötaja või politsei vaatevälja sattumine piirdus vanemate väljakutsumisega ametniku vastuvõtule, kus ei selgunud perekonna tegelik olukord. Sotsiaalkonstruksionistlikule teooriale tuginedes võib väita, et vägivallakuriteo toime pannud isikute vägivalla tõlgendused tulenevad igapäevasest suhtlemisest perekonnas ning seda, et vastajate tõlgendus kogetud vägivallast põhjustas nende enda kaldumise vägivaldsusele.

Enamik uuritavatest ei mõistnud oma süüd toimepandud kuriteos ning hakkas otsima õigustusi oma käitumisele, et neutraliseerida kuriteoga kaasnevat süütunnet. Sagedamini kalduti kuriteos süüdistama kannatanut, eitama isikliku vastutust ning süüdistama sotsiaaltöötajaid, politseinikke ja kohtusüsteemi. Töötades kuriteo sooritanud isikutega, tuleb sotsiaaltöötajal mõista, et indiviidi kriminaalne käitumine kujuneb raskete, stressirohkete ja võib-olla ka vägivaldsete inimsuhete tagajärjel ning analüüsida, millised on riskid uue kuriteo sooritamiseks. Süü- ja häbitunde leevendamiseks kasutavad kurjategijad mitmesuguseid neutralisee-

rimistehnikaid, et leida toimepandud kuriteole õigustust. Neutraliseerimisteooriat arvestades aga suureneb neutraliseerimise õnnestumisel uue kuriteo sooritamise risk.

Uuringu tulemusena selgus, et vägivallakuriteo toime pannud isikud interpreteerivad enda poolt kasutatud vägivalda kuriteos ning neile lapsepõlves osaks saanud füüsilist ja emotsionaalset vägivalda erinevalt. Intervjueeritavad pidasid vanemate vägivaldset käitumist hälbivaks ja nägid vajadust sekkumiseks, kuid enda sooritatud kuritegu, mis oli samuti seotud vägivaldsusega, intervjueeritavad hälbivaks käitumiseks ei tunnistanud. Uute kuritegude sooritamise riski hindamise seisukohast on oluline mõista kurjategija interpreteeringuid väljendatud mõistetele ja kujutlustele.

Uuringu põhjal sõnastasin ka mõned tähelepanekud kriminaalhooldusametnikele ja sotsiaaltöötajatele:

- Vägivaldselt käituva nooruki karistamine ja hukkamõistmine ilma käitumise põhjusi uurimata suurendab veelgi nooruki sisepeingeid, pettumust ühiskonnas ning tekitab soovi kätte maksta.
- Vägivaldselt käituva nooruki tõlgendusi vägivallast on mõjutanud tema varasem elukogemus ning seetõttu on tal oma reaalsus ühiskonnas kohasest käitumisest. Klientide väljakujunenud isikliku reaalsuse mõistmine ning seda arvestav nõustamine ja teraapia aitavad varasemaid elukogemusi mõtestada ja ümber hinnata. Väljakujunenud reaalsuse ümberkujundamine on pikaajaline protsess, mis eeldab pühendumist ja mitmete spetsialistide koostööd.
- Vajalik on järjepidev tähelepanu perevägivalda kahtlusega peredele peres kasvavate laste turvalisuse ja heaolu tagamise nimel. Perevägivalda all kannatavad naised ei suuda olukorda adekvaatselt hinnata ning seavad ohtu nii enda kui ka lapsed.
- Kurjategija retsidiivsusrisiki hindamisel ning sekkumisplaani kavandamisel on oluline mõista, kuidas tõlgendab kurjategija oma süüd toimepandud kuriteos. Kuriteole õigustuste leidmine ning isikliku vastutuse eitamine aitavad vähendada süü- ja häbitunnet ning soodustavad valmisoleku kujunemist uute kuritegude sooritamiseks.

Viidatud allikad

- Becker, H.** (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Berger, P., Luckmann, T.** (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise on Sociology of Knowledge*. Garden City, New York: Doubleday Anchor.
- Blumer, H.** (1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Burr, V.** (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge.
- Clinard, M. B.** (1978). *Sociology of Deviant Behavior*. Fourth Ed. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Cohen, S.** (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*. Cambridge: Polity Press.
- Cree, V.** (2010). *The Sociology on Social Workers and Probation Officers*. New York: Routledge.
- Creswell, J. W.** (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Demuth, S., Brown, S. L.** (1995). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2004, 1: 58–81.
- Gubrium, J. F, Holstein, J. A, Buckholdt, D. R.** (1994). *Constructing the Life Course*. New York: General Hall, Inc.
- Heinla, E.** (2001). Sotsiaalsete riskiteguritega lapsed Tallinnas: võimalus ja/või paratamatus kasvada seaduserikkujaks. Kogumikus: Hanson, L. (toim) *Mitte ainult võitjatest*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus, 99–107.
- Kase, H.** (2002). *Vaikijate hääled. Raamat soolisest vägivallast. Räägivad ohvrid. Nõustavad eksperdid*.

- Analüüsivad teadlased. Tallinn: Põhjamaade Ministrite Nõukogu Infobüroo, Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Kraav, I.** (2000). Kodu lapsea kaitsetuse allikana. Kogumikus: Kutsar, D. (toim) Lapsed Eestis. Tallinn: ÜRO, 37–41.
- Kutsar, D.** (2007). Mees ja perekond: isadus. Kogumikus: Kutsar, D. (toim) Mees sotsiaaluuringu subjektina. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Leino, M.** (2003). Sotsiaalsed probleemid koolis. Sotsiaaltöö, 1/2003.
- Lindgren, H. C., Suter, W. N.** (1994). Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas. Tartu: Tartu Ülikool.
- Nyqvist, L.** (2004). Domestic violence – what is it, to study it and responding to it. University of Turku. Finland.
- Pettai, I., Proos, I.** (2003). Vägivald ja naiste tervis. Uuringu aruanne. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Rannala, I.-E.** (2001). Riskikäitumisega noorte probleemide taust ja olemus. Kogumikus: Laps ja pere tänases Eestis. Tallinn: TPÜ sotsiaalteaduskond.
- Rossmann, G. B., Rallis, S. F.** (1998). Learning in the Field: An Introduction to Qualitative Research. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Salla, J.** (2010). Alaealiste vägivallakuritegevus. Tallinn: Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitikaosakond.
- Shields, I. W., Whitehall, G. C.** (1991). Neutralization and delinquency among teen-agers. *Criminal Justice and Behavior*, 21, 223–253.
- Soo, K.** (2005). Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, vaimse ja füüsilise vägivallaga. Tartu.
- Soo, K., Kutsar, D.** (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas, Tartu: Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.
- Strömpl, J.** (2008). Koolivägivald õpilaste pilgu läbi. Kogumikus: Noorte aktiivsus: päri- ja pahupool: Teadmised ja tegevused: noorte probleemkäitumine; Tallinn; 30.01.2008. (Toim.) Taru, M. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut, 5–20.
- Strömpl, J.** (2002). The K. School Residential Management of Troublesome Girls in Transition-time Estonia. Tartu: Tartu University Press.
- Strömpl, J.** (2001). Sotsiaaltöö uurimisest: konstruktsionistlik lähenemine. Sotsiaaltöö, 1, 10–11.
- Sutherland, E. H., Cressey, D. R.** (1979). Differential Association Theory. In: Kelly, D.H. (ed.) Deviant Behaviour. Readings in the Sociology on Deviance. New York: St. Martin's Press.
- Sykes, G. M., Matza, D.** (1979). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. In: Kelly, D.H. (ed.) Deviant Behaviour. Readings in the Sociology on Deviance. New York: St. Martin's Press.
- Vaiksoo, T.** (2010). Koolivägivalla ning kiusamise ennetamisele ja vähendamisele suunatud tegevused Eesti koolide dokumentides. Magistritöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.
- Van Dijk, T. A.** (1997). Discourse as Interaction in Society. In: Van Dijk (ed.), Discourse as Social Interaction, Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 2. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Airi Mitendorf (1974), kaitses magistrikraadi sotsiaaltöös Tartu Ülikoolis 2004. aastal. Alates 2005. a töötab lektorina ja rakendusuuringute koordinaatorina Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis. Tema uurimisteema Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi sotsioloogia doktorantuuris on sotsiaaltöö konstrueerimine Eestis sotsiaalvaldkonna professionaalide narratiivides.

Korduvkuritegevuse riskide hindamise meetodid

Piret Liba
sotsiaaltöö magister
Justiitsministeerium, Tartu Ülikooli
õigusteaduskonna doktorant

Sissejuhatus

Õigusrikkujate diferentseerimine korduvkuriteo riski põhjal on olnud karistussüsteemi peamine püüdlus alates sellest, kui E. W. Burgess töötas 1928. aastal välja lihtsa mõõtmisvahendi, millega hinnata, keda võib vabastada karistusest tingimisi ja keda mitte. Sellega pani ta aluse statistikal põhinevate riskihindamisskaalade väljatöötamisele ning järgmiste aastakümnete jooksul loodi mitmeid skaalasid retsidiivsusrisi mõõtmiseks. Eestis alustati riskihindamisvahendi väljatöötamist 2003. aastal, testi esimest versiooni rakendati 2004. aastal ning praegu on vanglasüsteemis kasutusel uue kuriteo toimepanemise protsentuaalset tõenäosust matemaatilise valemi põhjal mõõtev hindamisvahend. Riskihindamise eesmärk on kaasa aidata ühiskonna turvalisuse tagamisele, identifitseerides korrektselt isikud, kes kujutavad endast ilmset ohtu teistele, kuna nad tõenäoliselt võivad käituda vägivaldselt. Kui seda tõenäosust suudetakse täpselt mõõta, on võimalik kasutusele võtta efektiivsed ennetusmeetmed. Seega on retsidiivsusrisi hindamise üldiseks eesmärgiks kahjude vältimine või minimeerimine (McGuire 2004).

Retsidiivsusrisi hindamise metoodika

Riskihindamise metoodikas esineb kaks lähenemist. **Kliiniline ehk professionaalne hindamine** toetub praktikute subjektiivsele hinnangule, mis põhineb nende kogemusel tööst üksikjuhtumitega (McGuire 2004). Kliiniline meetod on oma põhiolemuselt diagnostiline hindamine, mida kasutatakse meditsiini ja vaimse tervise valdkonnas. See põhineb detailsel intervjuul ja vaatlusel, millega kogutakse informatsiooni sotsiaalsete, keskkonnast tulenevate, käitumuslike ja isiksuslike faktorite kohta, mis on põhjustanud ohtlikku käitumist minevikus (Kemshall 2001). Sellele vastandatakse tavaliselt **statistiline ehk kindlustushindamine**, mis põhineb kindlate muutujate süstemaatilisel kogumisel ja analüüsil. Viimane sisaldab enamasti statistilist algoritmi, mis võimaldab muuta informatsiooni numbriliseks skooriks ja tähistada sel viisil indiviidi riski taset (McGuire 2004). Suure hulga juhtumite uurimise tulemusena selekteeritakse välja faktorid, mis on riskiga statistiliselt seotud. Seejärel need valideeritakse vastavateks statistilisteks tõenäosusteks. Seega on kõik statistilised riskihindamisvahendid teaduspõhised (Gottfredson ja Moriarty 2006; Kemshall 2001; Urbaniok, Endrass jt 2007). Need vahendid on selgelt struktureeritud, kvantitatiivsed ning empiiriliselt seotud asjakohaste kriteeriumitega. Nii kliinilisel kui ka statistilisel hindamismeetodil on oma eelised ja puudused. Uurimistulemused soosivad kaalukalt riskide statistilist hindamist (Andrews, Bonta ja Wormith 2006; Bonta 2002; Bonta, Law ja Hanson 1998; Gendreau, Little ja Goggin 1996; Grove ja Meehl 1996; Hanson ja Morton-Bourgon 2009; Mandeville-Norden ja Beech 2006). Usaldusväärseima tulemuse saamiseks on praktikas mõistlik kombineerida statistilise ja kliinilise hindamise meetodit.

Andrews ja Bonta (1994) määratlesid kaks riskifaktorite kategooriat: staatilised ja dünaamilised. **Staatilised ennustajad** lähtuvad minevikust ning on muutumatud või muutuvad aeglaselt või ainult ühes suunas, näiteks vanus esimesel süüdimõistmisel, varasemate õigusrikkumiste arv, eelnev uimastite tarvitamine. Samas efektiivse sekkumisprogrammi koostamiseks on vaja informatsiooni ka nende faktorite kohta, mis on lühema aja jooksul ja lihtsamini muudetavad. Seega staatilised ennustajad ei ole praktikas kasutamiseks piisavalt kindlad.

Dünaamilised ennustajad seevastu on ajas muudetavad, näiteks toimetulekuoskused, antisotsiaalsed hoiakud ja väärtused, kriminaalsed kaaslased (Gendreau, Little ja Goggin 1996; Zamble ja Quinsey 1997). Kuigi dünaamilised riskifaktorid ei ületa prognoosimistäpsuselt staatilisi ennustajaid, on nende roll oluline sekkumisplaanide koostamisel (Bonta 2002; Bonta, Law ja Hanson 1998; Gendreau, Little ja Goggin 1996; Kemshall 2001).

Dünaamiliste riskifaktorite kirjeldamisel eristatakse õigusrikkuja kahte tüüpi vajadusi: **kriminogeenseid ja mittekriminogeenseid**. Kriminogeensed vajadused on need dünaamilised riskifaktorid, mis muutmisel toovad kaasa muutuse kriminaalses käitumises ning mille vähendamine on seotud retsidiivsuse vähenemisega. (Andrews, Zinger jt 1990; Bonta 2002). Kriminogeensete vajaduste hindamine loob raamistiku juhtumikorralduseks ja teenuste pakumiseks (Bonta 1999). Seeläbi on dünaamiliste faktorite mõjutamise kaudu võimalik ennetada korduvkuritegude toimepanemist (McGuire 2002).

Mitmed uurimused on tõestanud, et kriminogeensed vajadused kajastavad usaldusväärset korduvkuriteo riski taset ja prognoosivad retsidiivsust (Bonta 2007; Gendreau, Little ja Goggin 1996; Gottfredson ja Moriarty 2006). Meta-analüüsid riski ja vajaduste faktorite kohta on välja selgitanud olulised, keskmised ja vähemtähtsad riskifaktorid. Selle teadmise põhjal on määratud „kesksed kaheksa” (*central eight*) eesotsas „olulise neljaga” (*big four*): 1) eelnev antisotsiaalne käitumine; 2) antisotsiaalne isiksus; 3) antisotsiaalsed hoiakud, väärtused, uskumused; 4) antisotsiaalsed kaaslased; 5) probleemid perekonnas, abielus (vähene hoolitsus ja puudulik järelevalve, konfliktid); 6) probleemid tööl, koolis (madal soorituse ja rahulolu tase); 7) antisotsiaalsed vaba aja harrastused (vähene osavõtt ja rahuldustunne antikriminaalsetest vaba aja harrastustest); 8) uimastite kuritarvitamine. Uurimistulemused kesksel kaheksal faktoril põhinevate hindamisvahendite valiidsuse kohta on muljetavaldavad, seda eriti võrreldes struktureerimata professionaalse hinnanguga (Andrews, Bonta ja Wormith 2006; Andrews ja Dowden 2007; Bonta, Law ja Hanson 1998; Gendreau, Little ja Goggin 1996; Gottfredson ja Moriarty 2006).

Oluline on märkida, et hindamisvahendi valiidsust mõjutab muuhulgas oluliselt personali väljaõpe, kogemused ja supervisioon (Andrews, Bonta ja Wormith 2006). Usaldusväärse tulemuse saamise eeltingimuseks on, et hindamisvahendi kasutajad on läbinud vastava koolituse ja on pädevad selle kasutamisel (Bonta 2007). Hindamisvahendi prognoosimistäpsus paraneb, kui koolitatud ja kogenud hindajatel on ligipääs erinevatest allikatest pärit informatsioonile kõrge prognoosimisväärtusega teemadel, nagu on seda „kesksed kaheksa” (Andrews ja Dowden 2007).

Õigusrikkujate retsidiivsusriski hindamine Eestis

Mitmes riigis kasutatakse õigusemõistmise eri etappidel kurjategijate karistamist puudutavate otsuste langetamisel mõnda hindamisvahendit. Eestis kasutatav kinnipeetavate ja kriminaalhooldusaluste retsidiivsusriski hindamise vahend baseerub Inglismaal ja Walesis kasutataval neljanda põlvkonna hindamisvahendil OASys (*Offender Assessment System*). Viimane riskihindamisvahendite arendus, nn neljas generatsioon, seob riskihindamise sekkumisprogrammi koostamisega ja võimaldab korduvhindamisi, olles aluseks efektiivsele sekkumise planeerimisele ja täideviimisele. Uusimate hindamisvahendite peamine eesmärk on tõhustada karistuse täideviimise vastavust efektiivse sekkumise põhimõtetele ning järelevalvet, et suurendada ühiskonna kaitstust retsidiivse kuritegevuse eest (Andrews, Bonta ja Wormith 2006; Campbell, French ja Gendreau 2009).

Eestis hinnatakse õigusrikkuja kriminogeenseid riske vajaduse korral enne karistuse määramist kohtueelse ettekande koostamisel, karistuse alguses kinnipeetava individuaalse täitmiskava või kriminaalhooldusala hoolduskava koostamisel, regulaarselt karistuse kandmise ajal ning karistusaja lõpus iseloomustuse koostamisel kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vanglast vabastamise otsustamiseks. Uue kuriteo riski hindamiseks analüüsitakse isiku sotsiaalmajanduslikku ja tervislikku seisundit, et selgitada välja kriminogeensed faktorid, mis võivad edaspidi saada kuritegude vallandajateks või põhjuseks.

Enne karistuse määramist koostatud riskihindamiste arv on praktikas suhteliselt väike, valdav osa riskihindamistest koostatakse pärast kohtuotsuse jõustumist. Näiteks 2010. aastal küsis kohus kriminaalhoolduselt kohtueelset ettekannet üksnes 6 korral, koos vastustega prokuratuuri taotlustele koostati möödunud aastal kokku 540 kohtueelset ettekannet, neist 452 alaealiste kohta¹ ja 88 täisealise kohta. Justiitsministeeriumi poolt läbi viidud retsidiivsuse uuringus küsiti muuhulgas prokuröride ja kohtunike hinnanguid retsidiivsusriskile viitavate tegurite kohta ning uuriti retsidiivsusriski hindamist menetluse eri etappides. Selgus, et kõige olulisemaks peetakse retsidiivsusriski hindamist vangistatud isiku vabastamisel karistuse kandmisest enne karistuse lõpu saabumist, samas kui karistuse määramisel tuleb menetlejal eelkõige arvestada teo toime pannud isiku süüd ning kokkuvõttes hinnatakse karistust määrates retsidiivsusriskile viitavatest teguritest enim seda, kas isik on ka varem kuritegusid toime pannud (Ahven, Salla ja Vahtrus 2010).

Kui kohtueelset ettekannet ei tellita, hindab pärast kohtuotsuse jõustumist kriminaalhooldusala kriminogeenseid riske kriminaalhooldaja ning kui tegemist on kinnipeetavaga, kelle poolt realselt ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaeg ületab ühte aastat, siis viiakse vanglas riskihindamine läbi kahe nädala jooksul pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist. Nii kriminaalhooldusala kui ka kinnipeetava kriminogeenseid riske hinnatakse karistuse täideviimise ajal vähemalt üks kord aastas. Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamiseks edastab vangla kohtule iseloomustuse, milles antakse vangla hinnang uue kuriteo toimepanemise võimalikkusele, kinnipeetava ohtlikkusele ja tema ennetähtaegse vabastamise kohta, toetudes riskihindamise tulemustele.²

Kokkuvõte

Kehtiv seadus asetab vangistuse pearõhu kinnipeetavate resotsialiseerimisele ning kinnipeetava ettevalmistamisele õiguskuulekaks eluks pärast vanglast vabanemist. Korduvkuritegevuse vähendamise meetodite teaduslik uurimine annab väärtuslikku infot selle kohta, kuidas seadusandja poolt vangistusele seatud eesmärged saavutada. Uurimistulemuste põhjal on karistuse efektiivse täideviimise aluseks õigusrikkuja riskide hindamine ja rehabilitatsioon. Korduvkuritegevuse vähendamise üks peamisi eeldusi on adekvaatse informatsiooni olemasolu kurjategija riskitaseme ja kriminogeensete vajaduste kohta (Andrews ja Dowden 2007). Oluline on, et hinnangu aluseks olev hindamisvahend oleks usaldusväärne ja mõõdaks riski taset piisava täpsusega.

Riski ja vajaduste hindamise väärtus ei seisne üksnes selles, et see aitab langetada objektiivseid otsuseid, kelle suhtes tuleks rakendada tõhusamaid järelevalvemeetmeid või keda tuleks ühiskonna turvalisuse tagamiseks isoleerida. Kuna riskide ja vajaduste hindamise vahend sisaldab ka kriminogeenseid vajadusi, saab seda kasutada sekkumiste suunamisel, et vähendada õigusrikkuja korduvkuriteo riski (Bonta 2007). Arvestades praegust praktikat, ongi Eestis riskihindamisvahendist kujunenud pigem abivahend karistusaja planeerimisel ja karistuse täideviimisel kui mõõdik kellegi vabaduse üle otsustamiseks, mis on hindamise peamine eesmärk nt Ameerika Ühendriikides (Auerhahn 1999; Netter 2007).

¹ Alaealistele on seadusest tulenevalt kohtueelse ettekande koostamine kohustuslik, kuid riskihindamisvahendit alaealiste puhul ei rakendata.

² Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend, RTL 2008, 43, 586; kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord RTL 2007, 7, 118; kriminaalhooldusseadus RT I 1998, 4, 62; vangistuseseadus RT I 2000, 58, 376.

Õiguslik raamistik ning meetodiline juhendmaterjal korduvkuritegevuse vähendamiseks on Eestis loodud. Siit edasi on küsimus pigem õigusaktides sätestatu sisulisel elluviimisel praktikas. Oluline on korrektselt hinnata iga süüdlase retsidiivsusrisi ja vajadusi, planeerida asjakohased sekkumised ning need ka professionaalselt ellu viia. Seejärel saab teaduspõhise teadmise integreerida korduvkuritegevuse vähendamiseks tehtava tööga.

Viidatud allikad

- Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. (2010). Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium.
- Andrews, D. A., Bonta, J., Wormith, J. S. (2006). The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, 52(1).
- Andrews, D. A., Dowden, C. (2007). The Risk-Need-Responsivity Model of Assessment and Human Service in Prevention and Corrections: Crime-Prevention Jurisprudence. *Canadian Journal of Criminology & Criminal Justice*, 49(4), 439–464.
- Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., Cullen, F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically-relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28 (3), 369–404.
- Auerhahn, K. (1999). Selective incapacitation and the problem of prediction. *Criminology*, 37, 703–734.
- Bonta, J. (1999). Corrections research in Canada: Impressive progress and promising prospects. *Canadian Journal of Criminology*, 41(2), 235–247.
- Bonta, J. (2002). Offender risk assessment: Guidelines for selection and use. *Criminal Justice and Behavior*, 29, 355–379.
- Bonta, J. (2007). Offender Risk Assessment and Sentencing. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 49(4).
- Bonta, J., Law, M., Hanson, K. (1998). The prediction of criminal and violent recidivism amongst mentally disordered offenders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123, 123–142.
- Campbell, M. A., French, S., Gendreau, P. (2009). The Prediction of Violence in Adult Offenders: A Meta-Analytic Comparison of Instruments and Methods of Assessment. *Criminal Justice and Behavior*, 36(6), 567–590.
- Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology*, 34(4), 575–607.
- Gottfredson, S., Moriarty, L. (2006). Statistical risk assessment: old problems and new applications. *Crime & Delinquency*, 52(1), 178–200.
- Grove, W. M., Meehl, P. E. (1996). Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: the clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy, and Law*, 2(2), 293–323.
- Hanson, R. K., Morton-Bourgon, K. E. (2009). The Accuracy of Recidivism Risk Assessments for Sexual Offenders: A Meta-Analysis of 118 Prediction Studies. *Psychological Assessment*, 21(1), 1–21.
- Kemshall, H. (2001). Risk Assessment and Management of Known Sexual and Violent Offenders: A review of current issues. Police Research Series, Paper 140. Home Office: The Policing and Reducing Crime Unit. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/prs140.pdf> (21.06.2009).
- Mandeville-Norden, R., Beech, A. R. (2006). Risk Assessment of Sex Offenders: The Current Position in the UK. *Child Abuse Review*, 15, 257–272.
- McGuire, J. (2002). Integrating Findings from Research Reviews. In McGuire, J. (Ed.), *Offender's Rehabilitation and Treatment: Effective Programmes and Policies to Reduce Re-offending*. John Wiley & Sons, 3–38.
- McGuire, J. (2004). Minimising harm in violence risk assessment: practical solutions to ethical problems? *Health, Risk & Society*, 6(4).
- Netter, B. (2007). Criminal Law: Using Group Statistics to Sentence Individual Criminals: an Ethical and Statistical Critique of the Virginia Risk Assessment Program. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 97(3), 699–729.
- Zamble, E., Quinsey, V. (1997). *The Criminal Recidivism Process*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Urbanik, F., Endrass, J., Rossegger, A., Noll, T., Gallo, W. T., Angst, J. (2007). The prediction of criminal recidivism: The implication of sampling in prognostic models. *European Archives of Psychiatry & Clinical Neuroscience*, 257(3), 129–134.

Väärkohtlemise ennetamine hoolekandeesutustes

Igor Aljošin
õiguskantsleri vanemnõunik

2010. aastal alustas õiguskantsler hoolekandeesutusi puudutava koolitusprojektiga, mille eesmärk on tõsta hoolekandeesutuste töötajate teadlikkust hoolekandeesutustes teenust saavate isikute (edaspidi klient või hoolealune) põhiõigustest, sh väärkohtlemisest, selle ennetamise vajalikkusest ja võimalustest. Kuigi koolitusel käsitletud isiku põhiõigustega seotud teemade ring on laiem üksnes vahetult väärkohtlemisega seonduvast, aitab mis tahes põhiõiguste kaitse parendamine vähemasti kaudselt kaasa ka väärkohtlemise ennetamisele. Nii tagab hoolekandeesutusel lasuv kliendi ja tema seadusliku esindaja õigustest teavitamise kohustus muuhulgas selle, et isikud on teadlikud oma õiguskaitsevõimalustest, sh ka väärkohtlemise korral; õiguskantsleri juurdepääsuõigus andmetele ja registri(te) pidamise kohustus võimaldavad kontrolli asutuse tegevuse üle.

Koolitusprojekti raames viis õiguskantsleri nõunik läbi koolitused 15 hooldekodus. Koolitused toimusid 2010. aasta märtsi algusest kuni novembri lõpuni. Kokku koolitati 237 klientidega kokku puutuvat hooldekodutöötajat (tegevusjuhendajad, sotsiaaltöötajad, hooldekodude juhid). Arvestades iga hooldekodu spetsiifikat, käsitleti koolitustel põhiõiguste allikaid (rahvusvahelisi ja riigisiseseid), rahvusvaheliste organisatsioonide soovitusi ning õiguskantsleri seisukohti hoolekandeteenust saavate isikute põhiõigusi puudutavates küsimustes. Arutati ka klientide õiguste kaitsmise parimate praktikate üle. Koolitused toimusid eesti keeles, sõltuvalt auditooriumist ka vene keeles. Iga õppepäeva lõpus lahendasid koolitusel osalejad praktilisi ülesandeid loengutes kajastatud ja arutatud teemadel. Osalejatel oli võimalik esitada küsimusi teenust saavate isikute põhiõiguste kohta. Üheskoos leiti küsimustele arutelu käigus vastused.

Koolituste põhjal võib välja tuua hulga küsimusi teenust saavate isikute põhiõiguste kohta, mis kordusid pea igas hoolekandeesutuses. Eeldades, et koolitustel tõstatatud teemad võivad pakkuda huvi ka teiste hoolekandeesutuste töötajatele ja avalikkusele, on allpool toodud ülevaade koolitustel käsitletud kümnest sagedamini esitatud küsimusest ja neile antud vastustest.

Kliendi vaba liikumine väljaspool hoolekandeesutuse territooriumi

Koolitustel osalejad küsisid, kas ja millises ulatuses on ööpäevaringset erihooldusteenust saaval isikul õigus liikuda väljaspool hoolekandeesutuse territooriumi ning kas ja millises

ulatuses on hoolekandeesutusel õigus selle isiku liikumisõigust piirata.¹ Väidetavalt tuleneb liikumise piiramise vajadus eesmärgist tagada klientide turvalisus, et vältida ohtu kliendile endale või teistele isikutele.

Kui isik viibib vabatahtlikult ööpäevaringsel erihooldusteenusel või muul erihoolekande teenusel, on tal mõistagi õigus vabalt liikuda teenuse osutamiseks ette nähtud ruumides ja territooriumil või neist väljaspool ning teenuse osutaja ei tohi isiku liikumist piirata. Sotsiaalkandekandeseaduse (edaspidi SHS) § 11⁵¹ lõikega 1 on ööpäevaringse erihooldusteenuse osutajale ette nähtud teatud kohustused: kohustus olla teadlik sellest, kas ööpäevaringsele erihooldusteenusele suunatud isik viibib ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamise ruumides või territooriumil või neist väljaspool ja tagada kontroll ööpäevaringse erihooldusteenuse osutamise ruumidesse ja territooriumile sisenemise ja väljumise üle.

Seega, kuna teenuse osutaja üks peamisi ülesandeid on tagada turvalisus teenusel viibivale isikule, peab ta olema teadlik sellest, kas ööpäevaringset erihooldusteenust saav isik viibib teenuse osutamiseks ette nähtud ruumides ja territooriumil või on sealt lahkunud. Seetõttu peab hoolekandeesutuses olema loodud süsteem, mille kaudu teenust saav isik informeerib teenuse osutajat iga kord sellest, kui ta viibib teatud aja jooksul väljaspool hoolekandeesutuse territooriumi. Teenuse osutaja peab võtma saadud info teadmiseks, kuid ta ei tohi isiku territooriumilt väljumist ja territooriumile sisenemist piirata. Siinkohal tuleb rõhutada, et teenuse osutaja vastutab isiku turvalisuse eest teenuse osutaja ruumides ja territooriumil, väljaspool seda viibib isik omal vastutusel.

Kui isik on paigutatud hoolekandeesutusse kohtumäärusega (isikult on kohtu poolt vabades teatud ajaks võetud), siis SHS §-st 11⁵² tulenevad sellest teenuse osutajale erinõuded. Teenuse osutajal on kohustus rakendada kohtumäärusega hoolekandeesutusse paigutatud isikutele rangemaid turvanõudeid võrreldes teiste ööpäevaringse erihooldusteenuse klientidega. Nimelt peab teenuse osutaja tagama, et kohtumäärusega hoolekandeesutusse paigutatud isik ei lahkuks teenuse osutamise ruumidest ega territooriumilt ilma teenuse osutaja poolt määratud saatjata. Samuti peab ta tagama ööpäevaringse pideva kontrolli ja ülevaate selle isiku liikumise, asukoha ja tegevuste kohta ning et isik ei seaks ohtu ennast või teisi isikuid.

Seega võivad kohtumäärusega teenusele paigutatud isikud teenuse osutamise ruumidest ja territooriumilt lahkuda ainult koos teenuse osutaja poolt määratud saatjaga. Saatja on vajalik selleks, et oleks tagatud isiku ohutus endale ja teistele ka väljaspool teenuse osutamise territooriumi. Samuti on teenuse osutaja kohustatud kogu ööpäeva jooksul omama ülevaadet kohtumäärusega teenusel viibivate isikute liikumise, asukoha ja tegevuste kohta, et tagada isiku ohutus. Teenuse osutaja peab jälgima klientide tegevust ja oskama õigeaegselt märgata ning ennetada riskiolukordi, et vältida ohtu isikule endale või teistele.

Ohjeldusmeetmete kasutamine hoolekandeesutuses

Hoolekandeesutuste töötajad küsisid, milliseid ohjeldusmeetmeid võib kasutada hoolekandeesutuses teenusel viibiva isiku suhtes.

Ainsaks ohjeldusmeetmeks, mida võib hoolekandeesutuses teenusel viibiva isiku suhtes rakendada, on eraldamine teistest teenust saavatest isikutest, s.o isiku paigutamine eraldusruumi. Eraldamist võib rakendada ainult ööpäevaringset erihooldusteenust (nii vabatahtlikult kui ka kohtumääruse alusel) saava isiku suhtes. Seega, kui isik viibib hoolekandeesutuses mingil muul teenusel kui ööpäevaringne erihooldusteenus, siis ei tohi tema suhtes kasutada

¹ Kõnealune teema on oluline, silmas pidades küsimust, mis on „kinnipidamiskoht” ja „vabaduse võtmine” piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga art 4 mõttes.

ohjeldusmeetmena eraldamist ning seda isegi siis, kui ta on iseendale või kaasklientidele ohtlik. Sellise isiku rahustamiseks tuleb kasutada muid meetmeid, mis tema põhiõigusi ei riiva. Eraldamist võib kasutada üksnes SHS § 20² lõikes 4 toodud asjaolude ilmnemisel, milleks on:

1. isikust tulenev otsene oht isiku enda või teise isiku elule, kehalisele puutumatusel või füüsilisele vabadusele;
2. isiku suusõnaline rahustamine või muude teenuse osutajale teadaolevate konkreetse isiku kohta arsti poolt märgitud meetmete kasutamine ei ole osutunud küllaldaseks;
3. arst ei ole teenuse osutajale teadaolevalt eraldamise kasutamist konkreetse isiku suhtes välistanud.

Kui vähemalt üks kolmest SHS § 20² lõikes 4 nimetatud tingimusest on täitmata, ei tohi teenuse osutaja eraldamist rakendada ning isiku rahustamiseks tuleb kasutada muid meetmeid. Ööpäevaringset erihooldusteenust saava isiku suhtes võib eraldamist kasutada ainult siis, kui isik on otseselt ohtlik iseendale või teisele isikule. Enne isiku eraldamist tuleb alati proovida isikut rahustada temaga rääkides, teda vajadusel teistest eemale kutsudes. Paljudel juhtudel on võimalik eraldamist ära hoida suhtlemise jm leebemate meetmete kasutamise abil.

Teenuse osutaja peab olema teadlik, kas arst on või ei ole eraldamise kasutamist selle isiku suhtes välistanud. Eriarst või rehabilitatsioonimeeskonna eriarst võib olla saatekirjas ette näinud selle isikuga suhtlemise erisused ning soovitatavad meetmed tema rahustamiseks: nt kui inimesel on kombeks rahutusehoos kriimustada oma käsi, siis võib talle ajutiselt kätte panna kindad, et ta ennast ei vigastaks, või kui isik taob pead vastu seina, siis panna talle pähe kaitsemüts vms. Eriarst võib soovitada ka muid meetmeid, mille abil inimese käitumise eripäraga toime tulla ning vältida enesevigastamist. Samuti võib eriarst välistada eraldamise meetme kasutamise võimaluse, kui inimese eraldamine üksinda kinnisesse ruumi võib tema seisundit halvendada (erutus süveneb veelgi, tekib infarktiriksk või muude tervisekahjustuste oht).

Teenust saavate isikute fikseerimine, s.o mehaaniliste vahendite (fikseerimisrihmad, käerauad, eririietus, fikseerimisvoodi) kasutamine isiku tegutsemisvabaduse piiramiseks on keelatud ning selle ohjeldusmeetme rakendamine on lubamatu isegi siis, kui isiku poolt tekitatud oht on väga tõsine. Enesestmõistetavalt on keelatud inimeste fikseerimine ka nende hooldamise ja valvamise suurema mugavuse huvides (õine aeg; rahutu klient, kes soovib ringi käia jne).

Ohjeldusmeetmeid ei või kasutada karistusena hoolekandeesutuse personali arvates mittesobiva käitumise või suhtumise eest.

Igal juhul tuleb füüsilisele ohjeldamisele kui isiku õigusi tugevasti piiravale ja alandavalt mõjuda võivale protseduurile eelistada muid isikut rahustavaid tegevusi, eelkõige sõnalist rahustamist.

Kliendi eraldamine, kui ta on ohtlik hoolekandeesutuse töötajale

Hoolekandeesutuse töötajad tundsid muret selle pärast, et nad ei ole kaitstud klientide eest, kes on ohtlikud töötaja elule või kehalisele puutumatusel, kuna kehtivad seadused ei luba sellisel juhul kasutada isiku suhtes eraldamist.

Nii vabatahtlikult kui ka kohtumääruse alusel teenust saava isiku tervislik seisund võib olla raske. Juhul kui isik käitub haigusest tingitud põhjustel ennast või teisi isikuid ohustaval viisil, tuleb nii talle endale kui ka teistele tagada turvalisus. Selleks võib olla vajalik kasutada eraldamist, seda üksnes eespool nimetatud SHS § 20² lg 4 toodud tingimustel (vt lk 48).

See seaduse redaktsioon jõustus 13.03.2011. Varem kehtinud redaktsiooni kohaselt võis isiku suhtes eraldamist kasutada ainult siis, kui isik on otseselt ohtlik iseendale või kaasklientidele ning teised eraldamise tingimused (mis on loetletud SHS § 20² lg 4 punktides 2 ja 3) on täidetud. Seega on teenuse osutajale seadusega antud õigus eraldada isik teistest teenust saavatest isikutest, kui on otsene oht isiku enda või teiste isikute elule, puutumatusel või füüsilisele vabadusele (SHS § 20² lg 4 p 1). Teisisõnu, alates 13.03.2011 on võimalik kasutada isiku

suhtes eraldamist, kui esineb otsene oht varem kehtinud seaduse redaktsioonis nimetamata füüsiliste isikute, nt hoolekandeametuse töötaja või klienti külastava inimese suhtes.

Iga hoolekandeametuse töötaja peab olema asja- ja kohusetundlik ning läbinud nii töökohustuste täitmisele eelneva väljaõppe kui ka hilisema regulaarse täiendõppe. Rõhutada tuleb spetsiaalsete koolituste korraldamist töötajatele, kellel on õigus hoolekandeametuses ohjeldamist läbi viia. Muuhulgas peaksid töötajad saama ohjeldamisalast väljaõpet erutunud või vägivaldsete klientide kohtlemiseks. Need oskused lubavad töötajal valida keeruliste olukordade tekkimisel sobivaima tegevusvariandi, mis vähendab oluliselt väärkohtlemise, vigastuste ja muude kahjustuste ohtu nii kliendile kui ka töötajale.

Veel kord tuleb tähelepanu juhtida ka sellele, et eraldamist kui ohjeldusvahendit saab kasutada ainult kõige raskematel juhtudel ja tingimusel, et muud meetmed (nt suusõnaline rahustamine) ei ole aidanud. Teenuse osutaja peab igal juhul, kui ta isiku liikumisvabadust eraldamise näol piirab, kaaluma väga hoolikalt seaduses sätestatud ja silmas pidama, et liikumisvabaduse piiramine oleks põhjendatud.

Eraldamisregistri pidamine hoolekandeametuses

Küsimus puudutas eraldamisregistris kajastatud klientide isikuandmete ja eraldamise kasutamise andmete avalikustamata jätmist teistele hoolekandeametuse klientidele.

Teadaolevalt peab igal ööpäevaringse erihooldusteenuse osutajal, kelle kasutuses on eraldusruum, olema loodud eraldamisregister ning kliendil, kes on olnud eraldatud (ja ka tema seaduslikul esindajal), on õigus tutvuda registris kliendi kohta tehtud sissekannetega, saada sellest koopialid ja lisada registrisse juhtumit puudutavaid selgitavaid märkusi. Selline nõue tuleneb Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) raportist Eesti külastuse kohta², mis toimus 2003. aastal ja mille punktis 103 on öeldud, et „iga hoolealuse füüsilise ohjeldamise juhtum (manuaalne kontroll, füüsiliste ohjeldusmeetmete kasutamine, isoleerimine) tuleb registreerida selleks ette nähtud spetsiaalses registris, samuti hoolealuse ravidokumentides. Sissekandes tuleb ära märkida meetme kasutamise algus ja lõpp, juhtumi üksikasjad, põhjused meetmete rakendamiseks, vastava korralduse või nõusoleku andnud arsti nimi ja patsiendi või personali vigastused. Registreerimine hõlbustab suuresti selliste intsidentide jälgimist ja annab ülevaate nende toimimise ulatusest.” Samuti rõhutab CPT standardite³ p 52 ohjeldusmeetmete registri vajalikkust. Vastavalt viidatud punktile on hoolealusel õigus lisada registrisse selgitavaid märkusi ning hoolealust tuleb märkuste lisamise õigusest teavitada. Nõudmisel tuleb hoolealusele teha sissekandest koopia.

Arutelude käigus selgus, et eraldamisregistri pidamise praktika erineb hoolekandeametustes suuresti: registrit peetakse kas elektrooniliselt arvutis, paber kandjal žurnalis või vihikus. Kuna eraldatuses viibinud kliendil on õigus tutvuda registris tema kohta tehtud sissekannetega ja lisada registrisse selgitavaid märkusi, siis on hoolekandeametustel tekkinud probleem, kuidas tagada, et isik tutvuks ainult tema kohta käiva informatsiooniga ning tal ei oleks võimalust lugeda teisi isikuid puudutavat teavet.

SHS § 35 lg 1 alusel on isikul õigus saada teavet sotsiaalhoolekandeametuses leiduvatest tema kohta käivatest dokumentidest. Isikuandmete kaitse seaduse (edaspidi IKS) § 6 p 7 järgi tuleb andmesubjektile, s.o isikule, kelle andmeid töödeldakse, võimaldada juurdepääs tema kohta käivatele andmetele, samuti tuleb isikut teavitada tema kohta kogutavatest andmetest. Eraldamist puudutavad andmed on isikuandmed (sealjuures kõrgendatud kaitset eeldavad delikaatsed isikuandmed) IKS mõttes, millega isikul on õigus tutvuda (IKS § 19). Kolman-

² Kättesaadav arvutivõrgus:

http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=11917/CPT_eesti.pdf

³ Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/lang/est/est-standards.pdf>.

datele isikutele isikuandmeid edastada või avalikustada ei tohi, v.a seaduses sätestatud alustel (IKS § 14), neist ei anna aga ükski kliendile õigust tutvuda teiste klientide, sh ka eraldamist puudutavate, andmetega. Lisaks on IKS § 6 punktis 6 sätestatud isikuandmete töötlemise turvalisuse põhimõte: isikuandmete kaitseks tuleb isikuandmete töötlejal rakendada turvameetmeid, et kaitsta neid tahtmatu või volitamata töötlemise ja avalikuks tuleku eest.

Kehtivad seadused ja CPT poolt välja töötatud dokumendid ei sea nõudeid eraldamisregistri vormile. Järelikult võib hoolekandeesutus pidada registrit nii elektrooniliselt kui ka paber-kandjal. Eeltoodud normidest lähtudes on selge, et kuigi isikul on õigus tutvuda teda puudutavate andmetega, peab hoolekandeesutus vältima isiku võimalust tutvuda teiste klientide kohta käivate, sh ka eraldamist puudutavate andmetega. Eeltoodu alusel tuleb pidada soovitatavaks üles ehitada eraldamisregister selliselt, et iga eraldamisjuhtum oleks fikseeritud elektrooniliselt arvutis või paber-kandjal žurnalis või vihikus eraldi lehel. See tagab, et eraldatud olnud isikul tekib võimalus tutvuda ainult tema eraldamise kohta käiva informatsiooniga.

Lisaks tuleb juhtida tähelepanu ka sellele, et hoolekandeesutus peab alati teavitama inimest talle arusaadaval viisil ja võimalusel ka tema seaduslikku esindajat sellest, et isikul on õigus tutvuda registris tema kohta tehtud sissekannetega, saada nendest koopiaid ja lisada registrisse eraldamist puudutavaid selgitavaid märkusi.

Videojärelevalve kasutamine hoolekandeesutuses

Tihti küsiti videojärelevalve kasutamise kohta hoolekandeesutuses. Täpsemalt, koolitustel osalejad soovisid teada, kas eraldusruumis tohib kasutada videojärelevalvet.

Tulenevalt PS §-st 26 on igaühel õigus eraelu puutumatusel. Eraellu võib sekkuda vaid seaduses sätestatud juhtudel ja korras. PS § 26 kaitsealasse kuuluvad eelkõige füüsiline ja vaimne puutumatus, isiku identiteet ning õigus oma kujutisele. Muuhulgas võib füüsilist ja vaimset puutumust riivata ka isiku jälgimine⁴. Isikuandmete töötlemisel kaitseb füüsilise isiku põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusel, eespool viidatud isikuandmete kaitse seadus. Erihoolekandeteenuseid saavate isikute jälgimine videovalve teel teenuste osutamise asukohas võib puudutada isikute delikaatseid isikuandmeid IKS § 4 lõike 2 mõttes.

IKS § 14 lg 3 kohaselt võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku kasutada üksnes isikute või vara kaitseks ning juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eemärgist lähtudes. Sellise andmetöötluse korral asendab andmesubjekti nõusolekut jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavaks tegemine.

Eeltoodud normi arvestades peaks igal juhul olema paigutatud videojärelevalve all olevates ruumides nähtavale kohale teave jälgimisseadmestiku kasutamise fakti, andmete töötleja nime ja kontaktandmetega. Samuti peaks olema nähtavale kohale välja pandud info, milliseid üldkasutatavaid ruume või alasid jälgitakse.

Mis puudutab videojärelevalve kasutamist eraldusruumis, siis vastavalt SHS § 20² lõikele 2 peab isik eraldusruumis viibimise ajal olema pidevalt ööpäevaringse erihooldusteenuse osutaja järelevalve all. Tulenevalt CPT standardite punktist 50 ei saa videojärelevalve mingil moel asendada hooldustöötaja pidevat kohalolekut eraldusruumi läheduses.

Järgneb

⁴U. Lõhmus. Kommentaarid §-le 26. – Kirjastus Juura. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2008, § 26 komm 9-9.1.

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika õppimise võimalused TLÜ Rakvere Kolledžis

Marje Lepanen

TLÜ Rakvere Kolledži sotsiaaltöö osakonna juhataja

Rakenduslik sotsiaaltöö magistriõpe

Sotsiaaltöö eriala bakalaureusetasemel on Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledžis õpetatud alates selle asutamisest. 2011. a sügisest astume sammu võrra edasi ning pakume võimalust õppida rakenduslikku sotsiaaltööd magistriõppes. Õppetöö aluseks on TLÜ sotsiaaltöö instituudi poolt välja töötatud ja juba aastaid edukalt toimunud õppekava. Õppekava juht on prof Taimi Tulva. Õppetöö Rakveres toimub tihedas koostöös TLÜ sotsiaaltöö instituudiga ja ülikooli teiste struktuuriüksustega. Üliõpilased saavad õppida elukoha lähedal, mis loob head tingimused õpingute ühitamiseks töö- ning pereeluga. Õpingute alustamiseks on nõutav bakalaureusekraad või rakenduskõrghariduse diplom mis tahes erialal. Kasuks tuleb erialane või erialalähedane töökogemus. Õppekava on eriti sobiv kogemustega sotsiaalvaldkonna praktikutele, kes on omandanud bakalaureusekraadi mõnel muul erialal. Aga ka inimestele, kes tahavad omandada või täiendada oma teadmisi sotsiaaltööst eesmärgiga laiendada oma praegust erialast tegevust või suunduda sotsiaaltöö erialale. Magistriõpingud võimaldavad omandada laiapõhjalisi ning ajakohaseid teadmisi sotsiaaltöö teoreetilistest-metoodilistest lähtealustest, nõustamisest, sotsiaalpoliitikast, hoolekande korraldusest ja administreerimisest. Arendatakse oskust kriitiliselt hinnata sotsiaalseid protsesside kulgu, õpitakse analüüsima erialaseid teadustekste, uurimistulemusi ja projekte, viima läbi uurimusi. See on oluline osa magistriõpingutest ja äärmiselt vajalik professionaalseks arenguks. Õppekava pakub võimalusi ka

spetsialiseerumiseks ja põhjalike teadmiste omandamiseks mõnes kitsamas valdkonnas. Õppetöö toimub tsükliõppe vormis. Kõik õppekohad on tasulised.

Bakalaureuseõpe sotsiaalpedagoogika erialal

2011. a juunis lõpetavad TLÜ Rakvere Kolledžis esimesed üliõpilased, kes on õppinud sotsiaalpedagoogikat bakalaureusetaseme õppekava alusel. Üliõpilaste arv sotsiaalpedagoogika erialal on iga aastaga suurenenud, kaugõppes õpetatav eriala pakub huvi ka vahetult gümnaasiumi lõpetanutele. Õppekava on pidevalt edasi arendatud, sel õppeaastal läbis see edukalt Eesti Kõrghariduse Kvaliteedi Agentuuri üleminekuhindamise. Selle õppekava näol on tegemist Eestis ainulaadse võimalusega õppida sotsiaalpedagoogikat tervikliku bakalaureusetaseme õppekava alusel. Koolisotsiaaltööd on Eestis tehtud viimased 15 aastat eri ametinimetuste all (sotsiaalpedagoog, koolisotsiaaltöötaja, sotsiaaltöötaja). Eesti oludes on koolisotsiaaltöö uus sotsiaaltöö tegevusvaldkond. Sotsiaalpedagoogika õppekava väljatöötamisel lähtuti sellest, et õpilane vajab koolis inimest, kellel on tema jaoks aega, kes toetaks kriitilistes situatsioonides ning vajadusel oleks õpilase jaoks alati olemas. Ülesannete ringi nähti väga laiana, sest koordineerimist vajab koolikodu, koolivälise abistajate ning ametnike vaheline võrgustikutöö. (Arras 2007, 26–29). Samas toodi esile ka asjaolu, et koolisotsiaaltöötajaks ei olnud võimalik õppida üheski Eesti kõrgkoolis (Kadajas 2007, 26). Vajadus sotsiaalpedagoogilise ettevalmistusega töötajate järele on nüüdseks muutunud

veelgi aktuaalsemaks. Kehtiv põhikooli- ja gümnaasiumseadus pöörab senisest rohkem tähelepanu õpilast toetavale ja arendavale tugisüsteemile koolis. Vastavalt seaduse § 37 punktile 2 peab koolis olema tagatud õpilase arengu toetamiseks tugispetsialistide teenus, muu hulgas sotsiaalpedagoogi teenus. Sotsiaalpedagoogi teenuse tagamise nõue on seega esmakordselt seadusega sätestatud. PGS pöörab senisest suuremat tähelepanu hariduslike erivajadustega õpilaste õppe korraldamisele ning kodu ja kooli koostööle. Mõlema puhul on oluline sotsiaalpedagoogi roll (vt Tiina Kiviranna artiklit ajakirjas Sotsiaaltöö 2/2011, 14–16). Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühenduse juhatuse esimees Kristiina Raud (2011, 21–24) on seisukohal,

et sotsiaalpedagoog peaks olema igas koolis koosseisuline töötaja, sest oma ametialase tegevusega aitab sotsiaalpedagoog kaasa kogu koolipere heaolule.

Paraku ei ole sotsiaalpedagoogi teenus üle Eesti veel piisavalt kättesaadav ja seega on olemas vajadus sotsiaalpedagoogika eriala õppinud inimeste järele.

Kui Sa oled aktiivse eluhoiakuga, valmis meeskonnatööks, suhtlemisergas, hea pingetaluvusega, oled huvitatud inimese ja tema keskkonna vahelistest suhetest, ühiskonna muutumise seaduspärasustest ning sellega seotud sotsiaalprobleemide leevendamisest ja lahendamisest pedagoogiliste vahenditega, oled oodatud õppima sotsiaalpedagoogikat.

Miks tulla sotsiaalpedagoogikat õppima? Laste ja noortega töötamise eelduseks on pedagoogiline, sotsiaaltöö alane ning psühholoogiline pädevus: sotsiaalpedagoogika õppekava olulisemaks väljundiks on integreeritud teadmine neist kolmest valdkonnast.

Sotsiaalpedagoogika õppekava läbides omandad:

- teadmised ja oskused kohanemis-, käitumis- ja õpiraskustega laste ja noorte tundmaõppimiseks ja nõustamiseks ning nende sotsiaalse tegutsemisvõime ja toimetuleku toetamiseks,
- baasteadmised sotsiaalpedagoogilisest tööst laste ja noortega, oskuse valida meetodeid vastavalt olukorrale ja sihtgrupile,
- teadmised keskkonna mõjust arengule ja õppimisele,
- oskuse kriitiliselt hinnata olemasolevaid sotsiaalse kaitse süsteeme (sh seadusi) ning kasutada neid lapse kaitseks ja arendamiseks,
- oskuse tegutseda meeskonnas, tundes toimiva võrgustiku võimalusi,
- oskused ja teadmised, kuidas väärtustada laste ja noorte vaba aega ja siduda seda ennetustegevusega.

Õppetöö toimub kaugõppe vormis.

Dokumentide vastvõtt infosüsteemis SAIS <https://www.sais.ee/> 28.06.–07.07.2011

1.07.–06.07.2011 TLÜ Narva mnt 25 vastuvõtulaudades

1.07.–06.07.2011 (v.a 3.07, pühapäev) kell 10.00–16.00 Rakvere Kolledžis, Pikk tn 40

Täpsem info erialade, vastuvõtu, sisseastumiseksamite toimumise aja ja koha kohta kodulehel www.rakvere.tlu.ee, e-posti aadressil marjele@tlu.ee või telefonil 322 3853, 324 3016

Viidatud allikad

Arras, L. (2007). Kas koolisotsiaaltöö tegija on sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoog? *Sotsiaaltöö*, 5, 26–29.

Kadajas, T. (2007). Kas kooli on vaja sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöötajat? *Sotsiaaltöö*, 5, 26.

Kivirand, T. (2011). Hariduslike erivajadustega õppurite toetamisest uues põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses. *Sotsiaaltöö*, 2, 14–16.

Raud, K. (2011) Sotsiaalpedagoog aitab kaasa kogu koolipere heaolule. *Sotsiaaltöö*, 2, 21–24.

Sotsiaaltöö eriala Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis

Meeli Männamäe

Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö õppetooli juhataja

Sotsiaaltöö eriala õpetamisest Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolis saab 2011. aastal kümme aastat. Erialale õppima asumise tingimuseks on keskhariduse olemasolu. Vastuvõtul arvestatakse lõputunnistuse keskmist hinnet, millest oleneb koht sisseastujate pingereas. Vastavalt pingereale jagunevad ka riigieelarvelised ja riigieelarvevälised õppekohad. Sel aastal on meil 60 riigieelarvelist, st tasuta kohta, mis jagunevad päevases ja kaugõppe vormis õppida soovijate vahel. Loomulikult saab õppida ka tasulisel kohal. Kaugõppesse ootame eriti sotsiaalvaldkonna praktikuid.

Muukeelsed õppijad võivad õppima asuda eesti keeles, sest eesti keele süvaõpe toimub päevases õppes paralleelselt sotsiaaltöö õppekava omandamisega.

Diplomi saamiseks läbitakse õppekava täies mahus ja kaitstakse lõputöö või sooritatakse lõpueksam. Õpinguid on võimalik jätkata ülikoolis magistriõppes.

Sotsiaaltöö eriala õppekava vastab kõrgharidusstandardile ja sotsiaaltöötaja III kutsesstandardile. Õppekava on läbinud rahvusvahelise akrediteeringu 2005. aastal ja positiivse üleminekuhindamise 2011. aastal.

Õppekava koostamise põhimõtte on, et õppijad saaksid võimalikult laia ülevaate tööst sotsiaalvaldkonna erinevate sihtgruppidega. Kuna tegemist on rakenduskõrgharidusega, siis on õppekavas rohkesti praktilisi oskusi andvaid õppeaineid ja iseseisvaid ülesandeid (suhtlemis- ja motiivatsioonitreening, nõustamine, projektitöö, ettevõtluse alused, loovtegevused, muusikateraapia). Põhjalikult õpetatakse psühholoogiat, eri- ja sotsiaalpedagoogikat. Valikainete baasil on võimalik sügavuti õppida noorte- ja lastetööd, gerontoloogilist tööd ja vaimse tervise valdkonda.

Õppeajast viiendiku moodustab praktika, milleks on mitmeid võimalusi. Praktikal on käidud ka Inglismaal, Soomes ja Lätis. Praktika laste, noorte, puudega inimeste ja eakatega annab hea klienditöö oskuse.

Sotsiaaltöö õppetool teeb koostööd paljude regiooni hoolekande- ja haridusasutuste, organisatsioonide ja omavalitsustega. Laste- ja noortepraktika sooritatakse tava- ja erikoolides, noortekeskustes ja -laagrites, asenduskodudes, päevakeskustes, turvakodudes; täiskasvanute hoolekandepraktika tava- ja erihooldekodudes, sotsiaalabikeskustes, töötute aktiviseerimiskeskustes, vaimse tervise keskustes, avahoolekandes, omavalitsustes. Ametnikupraktika toimub kohalikes omavalitsustes, kriminaalhooldusosakondades, töötukassas, kinnipidamisasutustes.

Tihedam on koostöö Lääne- ja Ida-Virumaa praktikaasutustega, eriti nendega, mille esindajad kuuluvad sotsiaaltöö eriala õppekava nõukogusse (Rakvere Sotsiaalabikeskus, Rakvere Linnavalitsus, Haljala ja Vinni vallavalitsus, MTÜ Kirilill).

Praktika puhul pööratakse suurt tähelepanu enesereflekteerimisele. Reflektiivsus kui pädevuse säilitaja ja uuendaja aitab muuta kliendisuhet sotsiaaltöö protsessis tulemuslikumaks ning tõsta teenuste kvaliteeti. Üliõpilased koostavad praktika kohta õpimapi, peavad päevikut ja analüüsivad kriitiliselt praktikal kogetut ning oma ametikasvu. Meie praktikamudelit võib nimetada kogemuslikuks: toetudes refleksiivsele ja ekspansiivsele õppimisele, püüame võimalikult tihedalt ühendada õppimist koolis ja töökohal. Selleks süvendame partnerlust praktikakohatadega, jätkame asutuse poolset määratud juhendajate koolitamist, et tutvustada neile

praktika õpiväljundeid ning täpsustada õppe eesmäärke. Tagasisidel on edasi viiv toime nii erialale koolis kui ka juhendamisele praktika-asutuses.

Omamoodi praktika liik õppekavas on projekti ja vabatahtliku tegevuse praktika, mis sooritatakse vabalt valitud ajal kolme aasta jooksul kas mõnes projektis, hoolekandeaustuses või inimese toetaja / isikliku abistajana. See eeldab üliõpilaselt initsiatiivi, iseseisvust ja loovust. Üliõpilane saab osaleda ka Loovuslektuuriumis, mis põhineb vabatahtlikul tegevusel. Arvame, et oleme selles valdkonnas õigel teel. Euroopas on 2011. a kuulutatud vabatahtliku tegevuse aastaks.

Esmakursuslastele on kohanemisel abiks tugiüliõpilased-tuutorid. Päevaõppes viiakse läbi algaja õppija kursus, kus õpitakse tuleviku planeerimist, aja- ja enesejuhtimist ning kõrgkoolis vajalikke õpioskusi. Võimalik on rakendada VÕTA-t – varasema

õpi- ja töökogemuse arvestamist õppekava täitmisel. Koolis töötab psühholoogiline- ja karjäärinõustaja.

Õppetöö toimub kauni pargiga Mõdriku mõisakompleksis, seitsme kilomeetri kaugusel Rakvere linnast. Sotsiaaltöö eriala loengud peetakse peamiselt uues õppehoones. On kolm üliõpilaskodu: üks Rakveres ja kaks Mõdrikul (kokku 350 kohta).

Kui soovid elada-õppida turvalises keskkonnas, paremini tundma õppida ennast ja inimeste abistamise võimalusi, palju praktiseerida, siis tule meile sotsiaaltööd õppima!

Dokumente võetakse vastu ja avalduse saab esitada käesoleva aasta 4. juulist kuni 12. augustini tööpäeviti kella 8.30–16.00 Mõdrikul või sisseastumise infosüsteemis SAIS. Lähem teave on kodulehel www.lvrkk.ee. Informatsiooni saab telefonil 329 5950 ja 329 5975.

Kümme aastat sotsiaaltööd haiglas

Heli Vahter, MA

**SA PERH Sisehaiguste Kliiniku
pulmonoloogiakeskuse sotsiaaltöötaja**

Olen kirjutanud 1999. ja 2000. aastal Sotsiaaltöö ajakirja kaks artiklit tervishoiusotsiaaltöö probleemidest „Sotsiaaltöö küsimusi haiglas” ja „Sotsiaaltöö patsiendikeskemaks”. Sellest ajast on palju vett merre voolanud ja huvitav tagasi vaadata, mis on haigla sotsiaaltöös selle ajaga muutunud.

Praktilise sotsiaaltööga puutusin kokku juba 1992. aastal, kui asusin tööle sotsiaaltöötajana Nõmme haiglas. Samal ajal alustasin Tallinna Pedagoogikaülikoolis sotsiaaltöö õpinguid. Olime esimene kursus sotsiaaltöötajaid taasiseseisvunud Eesti Vabariigis, kellel puudusid varasemad kogemused sotsiaaltööst. Professor Taimi Tulva asjalikul juhendamisel olime täis entusiasmi õpitud ka praktikas kasutama. Tänu T. Tulva kontaktidele saime käia Soomes tööpraktikal, mis oli tolle aja kohta väga suur õnn. Külastasime erinevaid hooldekodusid ja sotsiaalkeskusi, kus kogesime riigi hoolivust vanemate inimeste suhtes.

1990. aastate keskel oli sotsiaaltöö probleeme väga raske lahendada, sest puudusid kontaktid kohalike omavalitsuste vahel. Tihti pöördusin abi saamiseks Nõmme Haigla toonase peaarsti Peep Põdderi poole, kes ialgi abist ei keeldunud. Kõige raskem oli hooldekodu kohtadega. Suureks töövõiduks oli aastas ühe koha saamine hooldekodusse.

Praeguseks loen parimaks kodutute probleemide lahendamist: kui 2000. aastal olin tööl Järve haiglas, oli väga suureks mureks see, et ravi lõppedes puudus koht, kuhu ilma kindla elukohata ja ravikindlustuseta isikud suunata. Kauge tn kodutute öömajas oli vähe kohti, need Tallinna linna vajadusi kuidagi ei katnud. Tihtipeale sai kodutu eelisjärjekorras koha hooldekodusse, mis oli n-ö karuteene eaka inimese jaoks, kes oleks seda kohta palju enam vajanud. Praegu on olemas kodutute öömajad ja varjupaigad nii Tallinnas kui ka mujal üle Eesti. Lisaks on eluasemeprobleemiga inimestele loodud sotsiaalmajutusüksused ja rehabilitatsioonikeskused. Sügav kummardus Kersti Põldemaale Tallinna Sotsiaaltöö Keskusest. Hirm tuleb peale, kui mõtlen, mis oleks saanud kodututest kahel viimasel eriti külma- ja lumerohkel talvel, sest väga külmade ilmadega said kodutud olla ööpäev läbi öömajades ja varjupaikades. Patsientidega vesteldes mõtlen sageli, kui loomulikuks nad peavad seda teenust ja kui hästi nad on sellest informeeritud, annavad sulle endalegi vahel silmad ette. Tekib küsimus, kui kaua nad ikkagi saavad elada nii soodsa teenuse toel. Olen püüdnud panna inimesi mõtlema, mis saab edasi ja on tore, kui inimene on muutnud oma mõtlemis- ja eluviisi ning valmis maksma talle pakutava eluaseme eest.

Omal ajal unistasime vaestehaiglast, kuhu maksujõuetud inimesed suunata. Täna on tasulist hooldusravi pakkuvad haiglad tihtipeale liialt kallid isegi meie pensionäridele. Rääkimata hooldekodukohast, mille eest ei suuda maksta ei pensionärid ise ega nende lapsed, kellele on viimaste aastate raske majanduslik olukord olnud tõeline katsumus. Appi tuleb linn, aga mitte lõpmatuseni, sest igal ajal on piirid ja raha ei ole kunagi piisavalt. Hea meel on sellest, et koduõendusteenus ja vähihaigete kodune toetusravi on inimesele ja tema omastele tasuta. Ja kus on parem koht inimesele, kui mitte olla kõrge vanaduseni omas kodus.

Kui tagasi mõelda möödunud ajale, siis üks positiivne asjaolu on veel vaja ära märkida. Kümme aastat tagasi puudus enamikul patsientidel isikut tõendav dokument. Haigla sotsiaaltöötajatel võttis palju aega dokumentide vormistamine kodakondsus- ja migratsiooniametis. Nüüd on enamikul inimestest olemas ID-kaart, mille nad uhkusega kusagilt taskupõhjust välja otsivad. Ilmselt on aru saadud dokumendi omamise tähtsusest ja neid hoitakse hoolikamalt. Varem oli juhuseid, kui pidime aitama isikut tõendavat dokumenti taotleda ühele ja samale isikule 3–4 korda aastas. Nüüd tasuta lõunaid üle ühe korra aastas ei saa ja see on omamoodi distsiplineeriv korraldus, mis toimib.

Alates 1.02.2011 töötan SA PERH sisehaiguste kliiniku pulmonoloogiakeskuses. Patsientidega töö on endiselt huvitav, aga mõnevõrra erinev minu eelmisest töökogemusest. Külasthan kord nädalas Kose korpuse tuberkuloosiosakonda. Ilusas renoveeritud majas on rõõm töötada, patsientide ravi- ja olmetingimused on väga head. Siiski on tulnud ette ka seda, et patsiendid ei saa aru ravimite võtmise tähtsusest ja katkestavad ravi omavoliliselt. Niisugusel juhul on meie kohus selgitada patsiendile ravi möödapääsmatust haigusest võidu saamisel.

Endiselt toetun heale koostööle linnade ja maakondade sotsiaalhoolekande osakondadega. Olen saanud täielikku infot ja abi paljudest küsimustes. Ja ma ei väsi imetlemast, kui hästi tunnevad spetsialistid oma kliente ja on valmis neid ja meid, sotsiaaltöötajaid, igati aitama, kuigi oleme tunda saanud ka meedia kalki suhtumist. Vähem tähtis ei ole koostöö teiste haiglate sotsiaaltöötajatega.

Kokkuvõtteks võib öelda, et sotsiaaltöö astub suurte sammudega edasi – areneb ise ja arendab meid. Ma armastan sotsiaaltööd, ma armastan oma tööd ja tahan seda hästi teha. Mis on veel parem, kui saad aidata inimesi, kes sinu abi vajavad. Selleks ikka ja jälle USKU, LOOTUST, ARMASTUST.

Meenutusi sotsiaalvaldkonna arengust Eestis aastatel 1976–2000. Aastad ja inimesed (2)

Vt algust Sotsiaaltöö nr 2/2011, lk 54–58

Eha Leppik

Ministeeriumi infobülletäänis **Sotsiaalkindlustus nr 1, 1992** kirjutas tollane Viljandi-
maa sotsiaalabi ameti juhataja **Helve Luik**:
„Viljandi Maakonna Sotsiaalabi amet moodustati 1. oktoobril 1991. Ettevalmistused sotsiaalabi korraldamiseks maakonnas algasid aga hoopis varem. Rajati Viljandi Linna Pensionäride Teeninduskeskus. Viimase juures tegutses statsionaar, päevateenindus ja hooldusabiosakond. 1991. a jooksul said kõik kohalikud omavalitsused sotsiaaltöötaja või hooldustöötaja ametikoha. Ühe lastepäevakodu juurde loodi puuetega laste rühm ja teise lastepäevakodu juures alustas tööd vaimupuudega laste päevakeskus-kool 9 lapsega. Alustati hooldustöötajate väljaõpetamist, töötati välja Viljandi maakonna sotsiaalabi kontseptsioon, koostati üksielavate ning abi vajavate vanurite kartoteek, küsitleti I grupi invaliidide nende abivahendite vajaduse kohta jpm”. Oma artiklis märgib H. Luik, et erimeelsusi on väga palju ja igal tasandil, eriti aga sotsiaalabi ja lastega tehtava töö ühitamisel. Ta avaldas lootust, et kõik küsimused lahenevad, kui võetakse arvesse reaalselt olukorda ja inimeste vajadusi, mitte kellegi isiklikke huve ja ametikohti. **Helve Luige** juhtimisel oli 1991. a Viljandimaal sotsiaalabi korraldatud selle aja kohta väga heal tasemel.

Siiri Oviiri valitsusaja alguses oli Eestis väga halvas olukorras inimeste proteeside

ja ortopeediliste abivahenditega varustamine **Tartu proteeside ja ortopeediatoodete katsetehase** kogu tegevus oli ajast ja arust. Toodete kvaliteedist ei tasunud rääkidagi, vanad meistrid olid vanuse tõttu töölt lahkunud, uutel tulijatel ei olnud kuskil ametit õppida. Puudus oli kõigist abivahenditest – karkudest-keppidest, ratastoolidest, kuuldeaparaatidest, nägemisabivahenditest jne. Ministri eestvedamisel peeti läbirääkimisi humanitaarabi saamiseks. Abi osutasid Soome, Rootsi, Taani, Saksamaa organisatsioonid ja üksikisikud. Korraldasime õppekäike Soome ja Rootsi abivahendite keskustesse, et tutvuda nende töökorraldusega. Ministeeriumis töötati välja tehniliste abivahenditega varustamise kord. Liikumisabivahendite keskusi (erafirmasid) hakkasid vähehaaval looma **Enn Leinuste** Põhja-Eestis ja **Mati Mark** Lõuna-Eestis, Nägemisrehabilitatsiooni Keskust **Tiina Pakosta**, Kuulmisrehabilitatsiooni Keskust **Arvo Kannel** jt, kelle käest sotsiaalministeerium ostis teenuseid. Nii hakkas tehniliste abivahenditega varustamise teenus arenema. Firmade arv aasta-aastalt kasvas, sortiment suurenes ja individuaalselt valmistatud toodete kvaliteet paranes, keskustes töötavatele inimestele võimaldasid firmajuhid erinevaid koolitusi.

Puuetega inimeste seisukohalt oli erilise tähtsusega 30.03.1992 vastu võetud haridusseadus, mis kinnitas kõigi laste õigust

haridusele ja kuulumist koolikohustuse alla. Seadus sätestas: „Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning eriabi vajavatele inimestele tagab kohalik omavalitsus võimaluse õppida elukohajärgses koolis. Vastavate tingimuste puudumisel tagab riik ja kohalik omavalitsus õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel neile õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes”. Sellega lõpetati laste jagamine nn õpetatavateks ja haridussüsteemi mittekuuluvateks lasteks: kõik puuetega laste õpetamisega seotud küsimused tuli lahendada kohalikul omavalitsusel koostöös haridusministeeriumiga. See oli suur samm edasi. Puuetega inimestele haridusvõimaluste loomisel oleme suure tänu võlgu meie heale sõbrale, tugisõbraks ja koostööpartnerile, äsja lahkunud **Kai Kukele**.

12.03.1992 istus sotsiaalministri toolile **Laur Karu**, kuid mitte kauaks. 1992. a tehti ägedalt eeltööd kolme ministeeriumi – sotsiaalhoolduse-, tervishoiu- ja tööministeeriumi liitmiseks. 22.10.1992 sai uueks ministriks **Marju Lauristin**, kes viis lõpule ka kolme ministeeriumi ühendamise. Vabariigi Valitsuse määrusega 08.01.1993 määrusega nr 6 reorganiseeriti need kolm ministeeriumi sotsiaalministeeriumiks ja kinnitati ministeeriumi põhimäärus. Ühendatud ministeeriumi põhiülesandeks sai valitsuse tervikliku sotsiaalpoliitika kavandamine ja sotsiaalprobleemide lahendamise korraldamine, s.o rahva tervise kaitse ja arstiabi, tööhõive ja tulupoliitika ning sotsiaalkindlustus ja hoolekanne. Eesmärk oli luua inimestele võimalus teha vabalt valitud tööd omandatud kutsealal, tagada rahva tervise kaitse ja hoolekanne, turvalisus vanaduse, kehalise või vaimse puude, töövõimetuse, toitjakaotuse või tööpuuduse korral, samuti lapse ja perekonna sotsiaalne kaitse. Ministeeriumi töötajate arv mitmekordistus, tuli juurde uusi ametikohti.

Sotsiaalvaldkonnale olid iseloomulikud suured, keskustest kaugel, vanades mõisahoonetes asuvad ning räämas erihoolekandeadutused. Ministeeriumi haldusalasse tulid üle enne kolmele ministeeriumile kuulunud ülerahvastatud lastekodud: sotsiaal-

ministeeriumilt Imastu ja Karula erilastekodud, haridusministeeriumilt tavalastekodud ja tervishoiu ministeeriumilt väikelastekodud. Muret tekitas puudulik seadustik ja juhuslik, erialaselt koolitamata kaader. Täielikult amortiseerunud Tallinna Invaliidide Kutsekooli tegevus peatati Marju Lauristini valitsemise ajal ning hoone tagastati endisele omanikule.

Tänu minister Marju Lauristinile kinnitati 1993. a ministeeriumi käskkirjaga Eesti Puuetega Inimeste Koja põhikiri, algusaastatel sotsiaalministeeriumi juures tegutsev puuetega inimesi esindavate organisatsioonide ning ministeeriumite esindajate ühiskondliku nõuandva organisatsioonina. Kojal oli 20 liiget, presidendiks valiti **Hagi Shein**. Valitsuse 07.04.1994 määrusega nr 129 kinnitati EPI Fondi põhikiri, mille eesmärk oli raha kogumine hasartmängumaksust laekunud eraldiste kaudu, toetamaks erinevaid programme ja projekte.

20.12.1993 võttis ÜRO Peaassamblee oma 48. istungjärgul vastu resolutsiooni 48/96 „**Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid**”, mille põhjal loodi tollase ministeeriumi juurde puuetega inimeste kaitse büroo, Eesti Puuetega Inimeste Koja, kultuuri- ja haridusministeeriumi ning puuetega inimeste organisatsioonide esindajatest koosnev ühine kontseptsioonikomisjon, kes töötas välja Eesti invapoliitika üldkontseptsiooni eelnõu, mis esitati valitsusele kinnitamiseks. Valitsus kiitis Eesti invapoliitika üldkontseptsiooni heaks 16. mail 1995 ning kinnitas tegevussuunad nii ministeeriumitele kui ka kohalikele omavalitsustele. Eesti invapoliitika üldkontseptsioonil polnud küll seaduse jõudu, kuid see andis suunad ja eesmärgid puuetega inimeste olukorra parandamiseks ja elu edasiviimiseks kuni tänaseni. Tänu kontseptsiooni heakskiitmisele hakkas kojast kujunema organisatsioon, kellel lasus standardreeglite ellurakendamisel järelevalve, nõustaja ja kooskõlastaja funktsioon. Üldkontseptsiooni eelnõu väljatöötamisel osalesid meie helged pead **Vilja Kuzmin, Kai Kukk, Aleksander Vassenin, Mihkel Aitsam, Genadi Vaher**,

Volli Pärnla jmt. Standardreeglite lõpliku variandi viimistles **Lauri Leppik**.

Sotsiaalhoolekande seaduse koostamise eel- tööga alustati 1993. a, eestvedajateks **Merle Suni-Malvet** ja **Matti Mikkola**. Algmaterjali panid kokku sotsiaalse turvalisuse osakonna töötajad, igäüks oma lõigu. Ega me seaduse kirjutamisest palju teadnud. Puuetega inimesi puudutava osa panid kokku puuetega inimeste kaitse talituse inimesed oma parema äratundmise järgi. Kui sotsiaalhoolekande seadus 01.04.1995 kehtima hakkas, oli selle rakendamine seotud rea tõsiste probleemidega, näiteks üleminek vanalt suletud hoolekandeesutuste süsteemilt avahoolduse süsteemile, et pakkuda rohkem teenuseid nii eakatele kui ka puuetega inimestele. Selgitati välja kõigi tasandite töötajate koolitusvajadus ning alustati täienduskoolituste organiseerimist nii oma jõududega kui ka Soome, Rootsi ja Saksamaa koostööpartnerite abiga. Raskeks probleemiks oli ka ühiskonna ja puuetega inimeste endi hoiakute ja eelarvamuste muutmine.

Hoolekandeseaduse tutvustamiseks ja elurakendamiseks tuli läbi viia konverentse, koolitusi, seminare, ümarlaudu, kirjutada artikleid jne. Puuetega inimestele suunatud teenuste, abivahendite ja rehabilitatsioonivõimaluste tutvustamiseks korraldasime messe ja koolituspäevi Tallinna Mustamäe Haiglas, vedajaks **Kersti Põldemaa** koos oma meeskonnaga. Need olid huvitavad koolitused, kus jagati palju informatsiooni nii puuetega inimestele, hoolekandeesutuste töötajatele kui ka meditsiinitöötajatele.

Olenevalt hetkeseisust ja ühiskonna prioriteetidest, on Eestis sotsiaaltööd rohkem või vähem tähtsustatud. Mõtestatud sotsiaaltöö nõuab koolitatud sotsiaaltöötajaid. Aastatel 1950–1990 Eestis sotsiaaltöötajate akadeemilise koolitusega ei tegeldud. Algusaastatel küll töötas nii ministeeriumis kui ka hoolekandes mõni inimene, kes oli omal ajal lõpetanud Sotsiaal- ja Kodumajanduse Instituudi, kuid väga palju oli neid, kellel oli küll erialale lähedane kõrgharidus (juristid, pedagoogid, arstid vm), kuid kes ei teadnud sotsiaaltöö ideoloogiast midagi.

Sellele vaatamata on nii ministeeriumis (ükskõik millist nime see kandis) kui ka kogu hoolekandesüsteemis töötanud aastate jooksul palju huvitavaid, andekaid ja oma tööd südamega tegevaid inimesi alates ministritest ja lõpetades reaspetsialistidega. Ärge neid unustage!

Sotsiaalministeeriumi ministrid aastatel 1976–2002

Gustav Sarri 16.05.1974–26.07.1991

Siiri Oviir 26.07.1991–11.03.1992

Laur Karu 12.03.1992–20.09.1992

Marju Lauristin 22.10.1992–20.09.1994

Toomas Vilosius 20.09.1994.–1.05.1995

Siiri Oviir 17.04.1995–20.11.1995

Toomas Vilosius 6.11.1995–1.12.1996

Tiiu Aro 2.12.1996–25.03.1999

Eiki Nestor 25.03.1999–28.01.2002

Iga minister on olnud omanäoline, oma juhtimisstiiliga ja oma suhtumisega töösse ja inimestesse, tihti on nad kaasa toonud või moodustanud oma meeskonna. Ministeeriumis on olnud rahuliku ja viljaka tegutsemise perioode, aga ka närvilist tõblemist ja rahmeldamist. Eri aegadel on muutunud abi otsivate inimeste arv ja kontingent. Taasiseseisvunud Eestis püüti vaadata abivajajat jälle abivajaduse seisukohalt ja arvestada olemasolevaid võimalusi.

Kokkuvõttes võib öelda, et sotsiaalministeeriumil on sotsiaaltöö kujunemisel olnud täita tähtis osa. Suur tähtsus on olnud ka erinevatel organisatsioonidel, koostööpartneritel, koolitajatel, toetajatel, abistajatel, ministeeriumi töötajatel jt. Unustada ei tohiks ka neid, kes oma abikäe ulatasid siis, kui meil oli väga raske – ministeeriumiametnikke Soomest, Rootsist, Saksamaalt, sponsoreid ja abistajaid.

Ükski areng ei toimu iseenesest, kõik oleneb inimestest, nende teadmistest ja soovist midagi paremaks ja inimväärsemaks muuta.

Selle loo kokkukirjutamisel olen kasutanud oma aastate jooksul kirjutatud ettekandeid, aruandeid, erinevaid artikleid, aga ka dokumente, nagu ministeeriumi põhimäärused jm.

Projekt „Uus algus” – kunstiteraapia kinnipeetavatele

Marika Kägo
 MTÜ Loovteraapiad
 projektijuht
www.loovteraapia.ee

Projekt „Uus algus” oli suunatud sõltuvusprobleemidega kinnipeetavatele, kes on ühiskonna üks probleemsemaid sihtrühmi. Sekkumisviisina kasutati kunstiteraapiat, mis on üks uuemaid suundi Eesti vanglasüsteemis.

Sõltuvusraviga tegelevad vanglas nii tervishoiu- kui ka sotsiaalala spetsialistid, samuti selleks loodud spetsiaalsed struktuuriüksused. Tartu vanglas asub üleriigiline üksus, mis on spetsialiseerunud tööle sõltuvusprobleemidega kinnipeetavatega, kus neile tagatakse ravi ja rehabilitatsioon. See on mõeldud kinnipeetavatele, kes tahavad loobuda uimastite tarvitamisest ning vabanedes elada kainelt ja õiguskuulekalt. Kunstiteraapiat nähakse kui enesearenduslikku tegevust rehabilitatsioonifaasis (Uimastivastase võitluse kontseptsioon vanglates, Justiitsministeerium 2008).

Kuna kunstiteraapia rakendamine sõltlaste rehabilitatsioonis ja tervisedenduses on Eestis alles uus suund, siis oli meie projekt mõeldud ka kunstiteraapia tutvustamiseks vanglates.

Uudne projekt Tartu vanglas

Projekt sai teoks tänu Avatud Eesti Fondi rahastusele ja Tartu vangla koostöövalmidusele. „Uus algus” tähendas 28 mehele võimalust osaleda kunstiteraapia grupitöös. Ajavahemikul oktoober 2010 – märts 2011 tehti tööd kahe grupiga, kummaski 14 kinnipeetavat, üks grupp eesti ning teine vene töökeelega.

Iga grupiga toimus kümme kohtumist, à 2 tundi 2 korda nädalas. Pärast kohtumiste lõppu oli veel lisaks 2 päeva intensiivset kunstiteraapiat (8 tundi), et kinnistada teraapias õpitut ja kogetut. Projektis osales kokku neli loovterapeuti, kellest kaks olid iga kord kohal gruppi juhtimas.

Kohtumistel kasutasime kunstiteraapia tehnikaid, st joonistamist, maalimist, voolimist, skulptuuri, aga ka liikumis- ning muusikateraapia harjutusi. Näiteks pidi iga osaleja meisterdama kipssidemest kaks maski ning töö lõpetamise järel räägiti sellest, mida mask võiks öelda: milline on tema meeleolu, iseloom, milliseid maske inimesed kannavad ehk teisisõnu, mida näidatakse maailmale ja mis jääb varjatuks. Terapeudi roll selles protsessis sisaldab eelkõige avatud meelt, empaatiat, huvitatust, ruumi ja aega, et pühendada kliendile. See tähendab pakkuda kliendile võimalust katsetada materjaliga, julgustada tegema uusi samme ja avastada võimalusi, anda emotsionaalset toetust, kuid peamine on usaldus.

Usalduslik õhkkond soodustas olukordi, kus kinnipeetavad rääkisid, ilma et neile oleks eelnevalt suunavaid küsimusi esitatud, oma kogemustest sõltuvusprobleemidega.

Kõik tegevused olid mõeldud selleks, et aidata osalejatel teadvustada nende arengut nii pidurdavaid kui ka soodustavaid omadusi ning toetada positiivseid muutusi, et taas lõimuda ühiskonnaga. Soovisime muuta osalejad emotsionaalselt stabiilsemaks, parandada

nende eneseanalüüsivõimet ja soodustada isiksuslikku arengut ning motiveerida neid käituma õiguskulekalt. Selleks, et kohtumiste mõju hinnata, testisime osalejaid enne kunstiteraapiat ning viimaste kohtumiste ajal. Heaks tulemuseks võib pidada kinnipeetavate teadlikkuse suurenemist oma käitumisest, samuti ka oskust ennast paremini analüüsida ning koostööoskusi parandada. Kinnipeetavate tagasisidest tuli välja, et nende silmaring laienes, paljudes tegevustes kogeti eduelamust ja saadi aru, kui lihtne võib olla loometegevus. Toodi välja, et grupitööde käigus paranes enesetunne ning suurenes emotsionaalne stabiilsus. Enamus osalenu- test avaldas soovi jätkata kunstiteraapias osalemist ka väljaspool vanglat või jätku- grupina vanglas.

Projektist oli kasu nii Tartu vangla sõltu- vusrehabilitatsiooni sektsioonis viibivatele kinnipeetavatele kui ka nende lähedastele, kuna loovtegevuse kaudu paranes vangide empaatiavõime, suhtlemis- ja probleemila- hendusoskused. Kaudselt saab projektist kasu kogu ühiskond, kui kinnipeetavatest saavad ühiskonnas kehtivate normide kohaselt käi- tuvad kodanikud, kes on motiveeritud elama õiguskulekalt ja uimastivabalt ning on tead- likud oma positiivsetest ressursidest.

Kunstiteraapia aitab vähendada negatiivseid tundeid

Koostöö Tartu vanglaga algas juba eelmisel aastal, kui samas osakonnas viidi läbi ma-

gistriuurimus „Sõltuvusprobleemidega kin- nipeetavate retsidiivsusriskide vähendamine kunstiteraapiate tehnikatega” (Käggo 2010), mille eesmärk oli hinnata kunstiteraapia tu- lemuslikkust kinnipeetavate retsidiivsusrisiki komponentide maandamisel (enesehinnang, afektiivsus ehk tundmuslik väljendus, toi- metulekustiilid ja agressiivsus). Uurimuses kasutati sekkumisvahendina kunstiteraapia tehnikaid ja tulemuslikkuse mõõtmisvahen- dina testimist. Uuringu tulemused näitasid, et osalenu- te enesehinnang, toimetulekustiil ja positiivne afektiivsus (näiteks rõõmu väl- jendamine) olid võrreldes kontrollgrupiga tõusnud, samas oli vähenenud negatiivne afektiivsus, füüsiline agressiivsus, viha ja vaenulikkus. Uurimistöö tulemused julgus- tavad jätkama kunstiteraapia kasutamist töös kinnipeetavatega ning muutuste uurimist, mida kunstiteraapia tehnikate kasutamine võimaldab saavutada retsidiivsusrisiki eri komponentide vähendamisel.

Igaüks saab kunstiteraapiaga tutvust teha

Eestis on võimalik õppida kunstiteraapiat Tallinna Ülikooli kunstide instituudis nii ta- semeõppes kui ka täiendkoolitusena. Kunsti- teraapiat võib kasutada lasteaedades ja kooli- des õpilaste tugisüsteemis, haiglates, hoolde- ja päevakodudes jt asutustes. Kuna Tallinna Ülikoolis on sel aastal oodata juba teist lendu kunstiteraapia eriala lõpetajaid, siis võib rõõ- muga tõdeda, et kunstiteraapia on oma haaret ka Eestis jõudsalt laiendamas.

Projektis osalejad kasutasid ühe kunstiteraapiatehnikana kollaaži

Formation of violent behaviour in perpetrators of violent crime: perpetrators' interpretations of violence

Airi Mitendorf, doctoral candidate, Institute of International and Social Studies of Tallinn University

The article presents an overview of research that aims to describe the probationers' interpretations in constructing violent behaviour. On the one hand, the theoretical framework of the study was shaped by the theory of social constructionism, which states that deviant behaviour is constructed by human beings during their communication and, on the other hand, a theory of neutralization, in which the deviant behaviour is shaped through the process of justifying the crime. The data was collected through phenomenological in-depth interviews with twelve respondents. The average age of respondents was between 16 and 32. It is important to understand the probationers' interpretations regarding deviant behaviour in helping probation officers to evaluate risk factors for new criminal acts. The research showed that respondents are victims of their family relationships, schools, community, and society in general. Respondents told stories about their violent backgrounds, but they did not interpret their behaviour as being deviant.

Case-study of long-term care in the OECD report

Sirlis Sõmer-Kull, head of the Social Welfare Department, Ministry of Social Affairs

The OECD report "Estonia towards Single Government Approach" (2011) is one of the most comprehensive and extensive analyses prepared about Estonian state governance in recent years. One section of the report analyses the organization of social welfare for the elderly as a case-study. OECD highlights problems in the system and provides recommendations on how to resolve them. The current decentralised system, characterised by separation of healthcare and social welfare systems and by weak cooperation of local governments, includes hidden resources that should be taken into use. The need for assistance is considerable, but the availability of services varies significantly depending on the local government. In its report, OECD emphasises the importance of having an integrated approach and cooperation between sectors. Recommendations to Estonia: 1) to develop a policy for long-term care; 2) to harmonize the administration of customer needs and interdepartmental cooperation; 3) to make better use of available current resources; 4) to employ an integrated online methodology for needs assessment; 5) implementation of evidence-based care for the elderly by analyses, research and development (R&D).

Practitioners' interpretations of family violence

Kadri Soo and Judit Strömpl, Tartu University

The Institute of Sociology and Social Policy of Tartu University has conducted a survey, commissioned by the Ministry of Justice, for mapping the risks favouring the proliferation of family violence and the contacts of specialists with family violence in Estonia. The study was carried out in three phases: interviewing, online questionnaire and development of practical guidelines for local government specialists. The study's findings showed that child protection officials mainly come in contact with cases of violence towards children, while social workers most often resolve cases where grown-up children do not take care of their elderly parents, as well as cases of violence against children and women. As for police, they mostly handle cases of physical violence that are criminally punishable and where a husband is violent towards his wife. Among factors that breed family violence, the respondents mentioned a difficult economic situation, unemployment, use of alcohol and narcotic drugs; however, violence is also present in families that are materially well-off, and may also be committed while sober. One important risk factor that was emphasised by the respondents was the dependence of women on men. It is not easy to interfere in family violence; society has a culture of remaining silent about the problem, and it is difficult for people affected by family violence to admit it.

Ищущих работу людей меньше, но они нуждаются в большей помощи. Стр. 6

Пилле Лиймал, Эстонская страховая касса по безработице

Число людей, ищущих работу при посредничестве Кассы по безработице, т. е. число зарегистрированных безработных, сократилось на треть по сравнению с пиком безработицы, отмеченным весной прошлого года. В то же время возросла долговременная безработица. Поэтому в этом году Касса по безработице сосредотачивается на трудоустройстве долговременных безработных в сотрудничестве с местными самоуправлениями.

Анализ на примере долговременного ухода в рапорте ОЭСР. Стр. 10

Сирлис Сьмер-Куль, Министерство социальных дел

Часть рапорта ОЭСР по государственному управлению в Эстонии (2011) посвящена анализу организации попечительства над престарелыми людьми по методу кейсов. В рапорте указывается, что поскольку различные системы (в данном случае здравоохранение и социальное попечительство) действуют разобщенно, и сотрудничество между самоуправлениями малоразвито, то ресурсы используются неэффективно. В государственном управлении необходим единый, целостный подход.

Истолкование семейного насилия специалистами. Стр. 22

Каори Соо и Юдит Стрэмпл, Тартуский университет

Институт социологии и социальной политики Тартуского университета провел по заказу Министерства юстиции исследование, в ходе которого картировали способствующие распространению семейного насилия риски и соприкосновение специалистов с семейным насилием в Эстонии. Помимо проведения интервью и интернет-опроса было разработано практическое руководство по распознаванию семейного насилия для специалистов местных самоуправлений.

Формирование насильственного поведения у лиц, совершивших преступление с применением насилия: трактовка насилия преступниками. Стр. 32

Айри Митендорф, докторант института международных и социальных исследований Таллиннского университета

Статья знакомит с результатами исследования, целью которого было проанализировать личный опыт совершивших насильственное преступление подопечных уголовного надзора в связи с формированием насильственного поведения. Знание о трактовках девиантного поведения и совершенного преступления поднадзорными важно для понимания преступного поведения и оценки риска рецидива у преступников.

Предотвращение недостойного обращения в попечительском учреждении. Стр. 46

Игорь Алешин, старший советник Канцлера права

В 2010 году Канцлер права приступил к проекту по обучению, целью которого являлось повышение осведомленности работников попечительских учреждений об основных правах их подопечных, в том числе о необходимости и возможностях предотвращения недостойного обращения. В статье рассматриваются ответы на наиболее часто задаваемые вопросы в связи с обеспечением прав людей, получающих услуги в попечительских учреждениях.

Sooline palgalõhe Eestis (2011). Artiklite kogumik. Sotsiaalministeeriumi toimetised 2/2011

Kogumik annab ülevaate Poliitikauringute Keskuse PRAXIS ja Eesti Rakendusuringute Keskuse CentAR uuringust „Sooline palgalõhe Eestis”. Uuring koosnes neljast etapist, millest igaühe kohta on kogumikus üks artikkel. Helen Biin kirjeldab, tuginedes uuringuraportile „Sooline palgalõhe: teoreetilise ja empiirilise kirjanduse ülevaade”, soolise palgalõhe põhjusi ja hindamismeetodeid. Sten Anspal ja Tairi Rõõm analüüsivad soolist palgalõhet Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal. Epp Kallaste arutleb, mil määral võivad organisatsioonisesed personalipraktikad mõjutada soolise palgalõhe teket. Pirjo Turki, Liis Krauti, Epp Kallaste ja Sten Anspali artikkel annab ülevaate poliitikasoovitustest, mis võiksid osutada soolise palgalõhe uuringu eri etappide analüüsile ja rahvusvahelisele kogemusele tuginedes Eesti kontekstis kõige otstarbekamateks. www.sm.ee

Sotsiaalvaldkonna õigusaktid (2011) OÜ Madal ja Partnerid, MTÜ Eesti Eestkostekorraldus

Aastatepikkune koostöö omavalitsuste ja hoolekandeesutustega on näidanud suurt vajadust õigusabi järele sotsiaalvaldkonnas. Kogumik ongi mõeldud käepärase töövahendina, kust saab kiiresti üles leida vajaliku õigusakti. Kogumiku on koondatud sotsiaaltöös kasutatava 17 seaduse ja 32 määruse tekstid (v.a pensionid). Õigusaktid on 5. aprilli 2011 seisuga kehtivas redaktsioonis. Kogumik ei sisalda kommentaare. Mõeldud kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatele, hoolekandeesutustele, puuetega inimestega, lastega, toimetulekurakustes inimestega tegelevatele organisatsioonidele ja kõigile neile, kes puutuvad oma töös kokku sotsiaalvaldkonnaalaste seadustega ja dokumentatsiooniga. www.eestkostekorraldus.ee

Õigus privaatsusele ja andmekaitse (2011) Mari Männiko. Kirjastus Juura

Eeskätt praktiseerivatele juristidele mõeldud käsiraamat on mahukas originaaluurimus, mis hõlmab privaatsusõigusega kaitstavaid valdkondi identiteedist eutanaasia ja keskkonnakaitсени. Enne privaatsusõiguse ja andmekaitse seoste juurde asumist on põhjalikult seletatud, mida tähendab õigus privaatsusele ja millistel üldtingimustel on privaatsusõigusesse sekkumine õiguspärane. Hästi liigendatud teos käsitleb ka rahvusvaheliste instrumentide, riigiüleste kohtute (näiteks Euroopa Inimõiguste Kohus ja Euroopa Kohus) ja teiste riikide kohtupraktikat, aga ka Eesti seadusi ja kohtupraktikat ning näiteid privaatsusõiguse ootamatutest seostest eluliste olukordadega. www.juura.com

Elu pärast koolikiusamist (2009) Tina Holmberg-Kalenius. Pegasus

Koolikiusamine on levinud kogu maailmas. Raamatus analüüsib autor koolikiusamise olemust ja mõju, toetudes isiklikule ja oma tütre kogemusele. Teksti ilmestavad netifoorumitest kogutud kirjad täiskasvanutelt ja noorukitelt, kes on ise olnud kiusatud. Poistevahelised konfliktid on avalikumad ja otsekohe- semad, tüdrukutel varjatamad, sisaldades tõrjumist. Kui koolis ei astuta aktiivselt koolikiusamisele vastu, juhtub sageli, et kiusamise ohvrit ennast peetakse toimivas süüdlaseks. Kiusamisest saadud haavad võivad inimese elu mõjutada ka kümnete aastate pärast. Kiusatava jaoks on oluline tunnistada, et kiusamine on toimunud. Vaid siis on võimalik ära tunda sellega seotud tunded ja leida tee tagasi normaalse lapseõlve juurde. www.pegasus.ee

MÖTTEVARA

Alexis Carrell on öelnud:

„Tsiivilisatsioonil pole seni õnnestunud luua meie vaimsete energiatega arengule soodsat ümbrust. Inimeste enamiku madal intellektuaalne ning kõlbeline tase on suurelt osalt tingitud nende psüühilise õhkkonna väärnähtusist. Materiaalse esikohale asetamine ja majandusreligiooni dogmad on hävitanud kultuuri, ilu ja kõlbluse, nagu neid mõistis kristlik tsiivilisatsioon, moodsa teaduse ema. .. Intellektuaalsed kihid on alla käinud ajalehtede, odava kirjanduse, raadio ja kinode tohutu leviku tõttu. Intelligentsuse puudus muutub aina üldisemaks hoolimata koolide, kolledžite ja ülikoolide eeskujulikest õppekursusist. .. Õpilaste ja üliõpilaste vaimu kujundavad totralt sisustatud avalikud lõbustused. Intelligentsuse kasvu soodustamise asemel tõkestab sotsiaalne ümbrus seda kõigest jõust. Soodsam on ta ilutunde arengus. Ameerika on Euroopast kutsunud suurimaid muusikuid. Tema muuseumid on organiseeritud seni ületamatult suurejooneliselt. Rakenduskunst kasvab jõudsasti. Arhitektuuris on saanud triumfi ajajärk. ..

Kõlblusmeelt ignoreerib moodsa ühiskond peaaegu täiesti. Oleme tõepoolest maha surunud selle väljendused. Kõikjale levib vastutustunde puudus. Nood, kes eristavad head ning kurja, kes on töökad ning säästlikud, jäävad vaeseks ja neile vaadatakse kui lollidele. .. Kui keegi säästab pisut raha oma naise jaoks ja laste kasvatamiseks, varastavad selle raha talt ettevõtlikud rahandustegelased. Või selle võtab valitsus ja jaotab neile, kes on sattunud puudusesse olgu oma mannetuse või töösturite, pankurite ja teiste majanduselu juhtide lühinägelikkuse tõttu. Kunstnikud ja teadlased rikastavad ühiskonda ilu, tervise ja jõukusega. Ent nad elavad ja surevad vaesuses. Röövlid naudivad segamatult elumugavusi. Gangstereid kaitsevad poliitikud ja kohtlevad aupaklikult kohtunikud. Nemad on kangelased, keda lapsed kinos imetlevad ja oma mängudes jäljendavad. Rikkale on kõik lubatud. Ta võib hüljata oma vananeva naise, jätta hätta oma vana ema, riisuda neid, kes on usaldanud oma raha tema kätte. .. Seksuaalne moraal on kõrvale heidetud. ..

Pole enam õige ja väär, tõe ja vale vahet. Roimarid elavad muude inimeste keskel vabaduses. Kellelgi pole midagi nende läheduse vastu. Vaimulikud on ratsionaliseerinud religiooni, hävitanud ta müstilise aluse. Ent neil pole õnnestunud paeluda moodsaid inimesi. Oma pooltühjades kirikuis jutlustavad nad asjata leiget moraalsust. Nad rahulduvad politseiniku osaga, aidates rikaste huvides hoida praeguse ühiskonnakorra toestikku. ..

Eraldumises on ainus lunastuselooteus. Ent kus leiaks uusaegne suurlinna elanik üksildust?

„Sa võid tagasi tõmbuda endasse, kui tahad”, ütles Marcus Aurelius. „Ükski paopai pole rahulikum ja segamatum kui see, mida inimene leiab oma hinges.”

Alexis Carrell (1873–1944), prantsuse kirurg ja koekultuuride tehnika üks arendajaid, töötas Ameerika Ühendriikides Rockefelleri Arstiteadusliku Uurimise Instituudis. Sai oma tööde eest 1912. a Nobeli preemia. Kirjutas 1935. aastal ühe maailmasuntuima raamatu „*Man the Unknown*”, („Tundmatu inimene”), mis 1938. aastal tõlgiti eesti keelde. Sellest pärineb ka esitatu, mida lugedes kerkib küsimus: kuidas on see võimalik, et elame praegu, XXI sajandi algul, autori poolt kirjeldatud elu?

Joonistas Raul Rumvolt

Koostas Jüri Raudsepp

Konverents „20 AASTAT ISESEISVUST”

22.–23. augustil toimub Tallinna Ülikoolis taasiseseisvumise 20. aastapäeva tähistamiseks sotsiaalteadlaste konverents.

Peamine eesmärk on kokku kutsuda Eesti eri asutuste sotsiaalteadlased ja teisalt soovitakse arutelu laiendada, kaasates ka teisi konverentsi teemadega haakuvaid distsipliine ning avalikkust. Plenaaristungil esinevad **Pjotr Sztompka** ettekandega “The Dilemmas and Ambivalences of Post-Communist Era”, **Mikko Lagerspetz**, kes käsitleb sotsiaalteaduse rolli Eestis, ja **Marju Lauristin**, kes annab ülevaate Eesti Inimarengu Aruandest ja selle mõjust ühiskonnale lähiminevikus.

Täpsem info: www.tlu.ee/kakskymmend

TEISI KOOLITUSI JA SÜNDMUSI

- Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon korraldab 6.–7. juulil **meediakoolituse** Kopra Turismitalus Viljandimaal ja 7.–8. juulil samas **Eesti Sotsiaalalastute Juhtide Nõukoja suvepäevad** (registreerimine lõppenud). Täpsem info: www.eswa.ee
- Tallinna Ülikooli rahvusvahelises suveülikoolis toimub 22.–29. juulil kursus sotsiaaltöö üliõpilastele **“Social Work and Social Policy Issues in Estonia”**. Täpsem info: summerschool.tlu.ee/social-work/
- Eesti Asenduskodu Töötajate Liit korraldab 26.–27. juulil **asenduskodutöötajate suvekooli** Roosta Puhkekülas. Täpsem info: www.eatl.ee/suvekool
- **Tartu Ülikooli suveülikool** pakub mitmeid huvitavaid kursusi, sh Internet ja sõltuvus – norm või probleem (1.08.2011); Kaasaegsed meetodid suhtlemisel klientidega: motiveeriv intervjuerimine (MI), jätkukoolitus (1.–2.08.2011); Leinanõustamine ja leinateraapia (8.–10.08.2011); Paarilähedus. Toimetulek vihaga (8.–9.08.2011); Suhtlemine ajakirjanduse ja ajakirjanikega (8.–9.08.2011); Valetamise psühholoogia (2.–3.08.2011). Koolitused toimuvad Tartus ja mujal Eesti linnades. Täpsem info: www.suveulikool.ut.ee
- Tallinna Sotsiaaltöö Keskus ja Eesti Akadeemiline Sotsiaalturva Ühing korraldavad 11.–13. augustini **sotsiaalala töötajate suvekooli „Vabatahtlik tegevus vananevas Euroopas”** (registreerimine lõppenud). Toimumiskohaks Pühajärve SPA & Puhkekeskus. Täpsem info: www.swcenter.ee/koolitused
- **Tervise Arengu Instituudi lühikursused** saabuval sügisel: Normist ja patoloogias isiksuses (20.–21.09); Tulemuslik juhtimine ja meeskonna kaasamine (19.–20.10); Kriis ja psühholoogiline esmaabi (10.–11.11); Stressist läbipõlemiseni (23.–24.11). Täpsem info: www.tai.ee/?id=4635